

Strategia Rozwoju Gminy Łochów

na lata 2016-2022
z perspektywą do 2027

/Projekt. Wersja 2.0/

Łochów. Grudzień 2015

Zespół konsultantów zaangażowanych w proces strategiczny oraz prace nad Strategią Rozwoju Gminy Łochów:

Dorota Zbińkowska
Grzegorz Grabowski

Spis treści

L.p.	Tytuł	Str.
I.	Wprowadzenie	6
I.1.	Uwarunkowania prawne	6
I.2.	Założenia do pracy nad strategią rozwoju Gminy Łochów	7
I.3.	Proces konstruowania strategii rozwoju Gminy Łochów	12
I.4.	Strategia rozwoju jako instrument kreowania polityki rozwoju	14
II.	Diagnoza sytuacji społeczno - gospodarczej	17
II.1.	Obszar społeczny	18
II.1.1.	Oświata, edukacja, wychowanie	18
II.1.2.	Ochrona zdrowia i opieka medyczna	22
II.1.3.	Pomoc społeczna	23
II.1.4.	Bezpieczeństwo publiczne	24
II.1.5.	Aktywność społeczna i obywatelska mieszkańców	25
II.2.	Obszar zasobów	26
II.2.1.	Demografia	26
II.2.2.	Zasoby środowiskowe	29
II.2.2.1.	Lasy, łąki i gleba	30
II.2.2.2.	Stosunki wodne	32
II.2.2.3.	Warunki klimatyczne	33
II.2.2.4.	Obszary ograniczonego użytkowania	38
II.2.3.	Walory kulturowe	38
II.2.3.1.	Historia ziem łochowskiej	38
II.2.3.2.	Zabytki	43
II.2.3.3.	Dziedzictwo etnograficzne	46
II.2.4.	Infrastruktura	47
II.3.	Obszar gospodarczy	49
II.3.1.	Rynek pracy	49
II.3.2.	Struktura lokalnej gospodarki	51
II.3.3.	Rolnictwo	52
II.3.4.	Finanse samorządowe	54

II.4.	Identyfikacja problemów gminy	57
II.4.1.	Obszar potrzeb społecznych	57
II.4.2.	Obszar potencjałów gminy	58
II.4.3.	Obszar gospodarka	60
II.5.	Analiza SWOT	61
III.	Cele strategiczne	67
III.1.	Założenia do strategii rozwoju Gminy Łochów	67
III.2.	Wizja Gminy Łochów	67
III.3.	Misja - nadrzędna aspiracja Gminy Łochów	69
III.3.1.	Cel podstawowy – nadrzędna aspiracja Gminy Łochów	70
III.3.2.	Wartości	71
III.3.3.	Standardy zachowań	71
III.3.4.	Kierunki strategicznego rozwoju	72
IV.	Zadania operacyjne	74
V.	Relacje pomiędzy strategią Gminy Łochów strategiami i programami wyższego rzędu	80
VI.	Plan finansowy i źródła dofinansowania	92
VI.1.	Koszty realizacji celów	92
VI.2.	Źródła finansowanie działań planowanych do zrealizowania w strategii z programów operacyjnych	92
VII.	Podstawowe założenia systemu realizacji strategii	99
VII.1.	Podmioty zaangażowane w monitorowanie i wdrażanie Strategii Rozwoju Gminy Łochów	99
VII.2.	Wskaźniki wdrażania i monitorowania strategii rozwoju Gminy Łochów	102
	Spis rysunków	116
	Spis tabel	116

I. WPROWADZENIE

I.1. UWARUNKOWANIA PRAWNE

Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (uzppr) (Dz.U. 2006 Nr 227 poz. 1658) określa sposób wykorzystania środków unijnych i publicznych krajowych. Zgodnie z art. 2 przez politykę rozwoju rozumie się zespół wzajemnie powiązanych działań podejmowanych i realizowanych w celu zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju kraju, spójności społeczno-gospodarczej, regionalnej i przestrzennej, podnoszenia konkurencyjności gospodarki oraz tworzenia nowych miejsc pracy w skali krajowej, regionalnej lub lokalnej.

Art. 3.3. uzppr wskazuje, że politykę rozwoju prowadzą: samorząd gminny. W art. 4.1 uzppr wskazuje się, że politykę rozwoju prowadzi się na podstawie strategii rozwoju, programów i dokumentów programowych. 8 kwietnia 2014 r. weszła w życie ustawa z dnia 24 stycznia 2014 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw. Wśród szeregu zmian prawnych wprowadzanych przedmiotową nowelizacją kluczowe znaczenia mają uwarunkowania prawne prowadzenia polityki rozwoju na szczeblu gminnym. Nowelizacja ustawy wprowadziła instytucję „programów rozwoju” gmin, które stanowiąc mają, stosownie do brzmienia przepisu art. 15 uzppr, dokumenty o charakterze operacyjno-wdrożeniowym.

Nowelizacja ustawy wprowadziła także zmiany w ustawie o samorządzie gminnym poszerzając kompetencje rady gminy poprzez dodanie punktu 6a. do art. 18.2. Do wyłącznej właściwości rady gminy należy: „Przyjmowanie programów rozwoju w trybie określonym w przepisach o zasadach prowadzenia polityki rozwoju”. Nowelizacja zwiększyła zakres obowiązków wójta poprzez dodanie do art. 30.2. punktu 1a. Zgodnie z nią, do zadań wójta należy w szczególności „opracowywanie programów rozwoju w trybie określonym w przepisach o zasadach prowadzenia polityki rozwoju”.

Zgodnie z ustawą elementami obligatoryjnymi programu są:

1. Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej w odniesieniu do zakresu objętego programowaniem strategicznym oraz wyniki raportu ewaluacyjnego.
2. Cel główny i cele szczegółowe w nawiązaniu do średniookresowej strategii rozwoju kraju, narodowej strategii spójności lub strategii rozwoju wraz z określonymi wskaźnikami.

3. Priorytety oraz kierunki interwencji.
4. Sposób monitorowania i oceny stopnia osiągnięcia celu głównego i celów szczegółowych.
5. Plan finansowy, w tym:
 - 1) źródła finansowania realizacji programu,
 - 2) kwotę środków przeznaczonych na finansowanie realizacji programu i jej podział między poszczególne priorytety,
 - 3) informacja o wysokości współfinansowania na poziomie programu i priorytetów.
6. Podstawowe założenia systemu realizacji.

Strategia Rozwoju Gminy Łochów jest zgodna z wymaganiami zawartymi w ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.

I.2. ZAŁOŻENIA DO PRACY NAD STRATEGIĄ ROZWOJU GMINY ŁOCHÓW

Formułowanie strategii rozwoju jest wspólnym zadaniem władz samorządowych, liderów i partnerów społeczno-gospodarczych. Do pracy nad strategią (opracowania diagnozy) przyjęto trzy obszary funkcjonalne:

Rysunek 1. **Obszary funkcjonalne strategii**

- Obszar potencjałów – tu mieści się wszystko czym gmina dysponuje.
- Obszar gospodarka – tu chodzi o przedsiębiorczość i rolnictwo oraz wszystko co sprzyja lub przeszkadza ich rozwojowi.
- Obszar społeczny – tu chodzi o zaspokojenie wszystkich indywidualnych i grupowych potrzeb mieszkańców.

Obszar społeczny obejmuje sprawy związane z zaspokojeniem potrzeb mieszkańców. Na stopień zaspokojenia wszystkich tych potrzeb wpływać mogą władze miastalub podmioty instytucjonalne i ogół mieszkańców współdziałających w realizacji przyszłej strategii. Poniżej znajduje się usystematyzowana i pogrupowana lista wszystkich potrzeb człowieka (uniwersalna – dotyczy tak potrzeb osobistych jak i społecznych).

Potrzeby społeczne obejmują:

- Zabezpieczenie materialne:
 - poziom dochodów,
 - struktura dochodów,
 - możliwość zachowania, odtwarzania i powiększania dochodów.
- Wyżywienie:
 - jakość wody pitnej,
 - skala ewentualnego niedożywienia,
 - jakość produktów żywnościowych,
 - dostępność produktów żywnościowych,
 - dostęp do zbiorowych form żywienia,
 - kultura i racjonalność żywienia,
 - dostęp do szybkich, dobrych i względnie tanich form żywienia,
 - kultura i racjonalność żywienia.
- Schronienie:
 - możliwość samodzielnego zamieszkiwania,
 - wielkość i standard mieszkań,
 - typ zabudowy,
 - skala ewentualnej bezdomności.
- Bezpieczeństwo:
 - zagrożenia przestępczością,
 - zagrożenia spokoju społecznego,

- zagrożenia związane z komunikacją,
- zagrożenia zdarzeniami losowymi.
- Zdrowie i życie:
 - przeciętna długość trwania życia,
 - umieralność niemowląt,
 - udział niepełnosprawnych w życiu społecznym,
 - zachorowalność, w tym na choroby przewlekłe, choroby cywilizacyjne,
 - dzietność rodzin,
 - dostęp do otwartego i zamkniętego leczenia,
 - zagrożenia zdrowia i życia wynikające z zachowań patologicznych,
 - styl życia.
- Opieka:
 - nad dziećmi,
 - nad osobami niepełnosprawnymi,
 - nad osobami w podeszłym wieku,
 - nad osobami niedostosowanymi społecznie.
- Rozwój ludności:
 - długość kształcenia szkolnego,
 - jakość kształcenia,
 - poziom wykształcenia mieszkańców,
 - czas poświęcony rozwojowi fizycznemu,
 - poziom rozwoju fizycznego,
 - czas na rozwój emocjonalny i duchowy.
- Rekreacja, wygoda, przyjemności:
 - ilość czasu wolnego,
 - dostęp do różnorodnych form rekreacji i wypoczynku,
 - jakość (poziom) rekreacji i wypoczynku.
- Kultura:
 - poziom biernego uczestnictwa w kulturze,
 - poziom uczestnictwa czynnego w kulturze,
 - dostęp do różnorodnej oferty kulturalnej.
- Kontakty społeczne, więź grupowa:
 - stopień integracji społeczności lokalnej,

- stopień zorganizowania społeczności lokalnych,
- tolerancyjność,
- ofiarność,
- lojalność grupowa.
- Kreacja otoczenia, poczucie użyteczności, uznanie, gratyfikacja, akceptacja:
 - możliwość oddziaływania na otoczenie materialne i społeczne,
 - możliwości aktywności zawodowej,
 - możliwość innej aktywności pozazawodowej,
 - poziom uczestnictwa w aktywnościach,
 - mechanizmy gratyfikacji,
 - poziom satysfakcji materialnej i innej.
- Tożsamość z gminą, ład przestrzenny:
 - orientacja w przestrzeni,
 - identyfikacja z miastem,
 - walory estetyczne i historyczne,
 - poziom uczestnictwa w zarządzaniu miastem.
- Swoboda i łatwość kontaktów przestrzennych:
 - czas zużywany na zrealizowanie kontaktu,
 - koszt kontaktów,
 - różnorodność, niezawodność i wygoda w nawiązywaniu kontaktów.
- Potrzeby religijne, wartości moralne.

Obszar potencjałów obejmuje sprawy związane z infrastrukturą, zasobami naturalnymi oraz gospodarką przestrzenną. Są to:

- infrastruktura techniczna i gospodarka komunalna,
- infrastruktura społeczna,
- mieszkańcy jako zasób i potencjał rozwojowy gminy,
- gospodarka przestrzenna, ład przestrzenny,
- komunikacja (transport, drogi),
- środowisko przyrodnicze,

Obszar gospodarczy obejmuje sprawy związane z oceną i tworzeniem warunków do prowadzenia i rozwoju gospodarki w gminie.

Działy gospodarki w Gminie Łochów to:

- handel,
- transport,
- turystyka
- usługi, rzemiosło, drobna wytwórczość,
- przemysł,
- rolnictwo i leśnictwo.

Dokument oparty jest na zasadach ekonomicznych, warunkujących zrównoważony rozwój dla uzyskania:

1. Efektów jednocześnie w różnych sferach (społecznej, gospodarczej, potencjałów gminy).
2. Harmonizacji wskazanych powyżej sfer.
3. Trwałości użytkowania zasobów.

O przyjęciu Strategii Rozwoju Gminy Łochów zdecyduje Rada Gminy.

Do istoty strategii zrównoważonego rozwoju należy całościowe ujmowanie jej podmiotu w relacji z otoczeniem. Ważnym krokiem jest określenie projektów realizacyjnych oraz sposobu monitorowania strategii, co warunkuje jej skuteczne wdrożenie. W opracowaniu diagnozy zostały wykorzystane dostępne analizy i badania zewnętrzne oraz będące w posiadaniu Urzędu Gminy, wykonane do momentu rozpoczęcia prac nad Strategią Rozwoju Gminy Łochów.

Przyjęte zostały następujące zasady pracy nad strategią:

1. Koordynacja prac przez przedstawicieli gminy.
2. Udział w pracach diagnostycznych i projektowych przedstawicieli władz samorządowych.
3. Aktywne uczestnictwo:
 - lokalnych liderów,
 - reprezentantów głównych grup interesów,
 - podmiotów działających w gminie.
4. Partycypacja społeczna obejmująca:
 - udział reprezentantów społeczności lokalnej (jako źródła informacji, współautorów koncepcji oraz realizatorów przyszłych działań),
 - mobilizowanie mieszkańców do dyskusji, tworzenia i działania,
 - publiczna konsultacja strategii.

Prace nad strategią prowadzone były przez konsultantów z udziałem jej głównych interesariuszy. Przedstawiciele władz samorządowych, pracownicy urzędu oraz przedstawiciele poszczególnych grup interesów społeczności lokalnej wspólnie z ekspertami/konsultantami uczestniczyli w pracach nad opracowaniem strategii. Ten sposób pracy nad Strategią Rozwoju Gminy daje największą gwarancję identyfikacji uczestników prac z jego treścią, co warunkuje skuteczność jej wdrożenia.

W pracach nad strategią zostały zastosowane metody, techniki i narzędzia umożliwiające:

- skuteczną komunikację w dużych grupach pracujących nad strategią i zorientowanych na osiąganie zaplanowanych wyników pracy w określonym czasie,
- prowadzenie dyskusji, zbieranie opinii i wniosków w czasie otwartych publicznych konsultacji z reprezentantami społeczności lokalnych,
- w czasie pracy zostały wykorzystane multimedialne i wizualne techniki moderacji (tablice, materiały do moderacji, aby wizualizować przebieg i wyniki prac).

Praca nad strategią była realizowana metodą mieszaną: ekspercką i uspołecznioną (partycypacyjną). Oznacza to, że rezultaty były wypracowane na warsztatach przy zachowaniu komunikacji z głównymi interesariuszami. Praca na warsztatach była prowadzona przez konsultantów i moderatorów, którzy oprócz kierowania procesem pracy prezentowali swoją wiedzę fachową i doświadczenie w tym zakresie. W opracowaniu Strategii zostały wykorzystane elementy metody systematycznej analizy strategicznej. Pozwoliło to następnie na określenie wizji, misji, celów strategicznych.

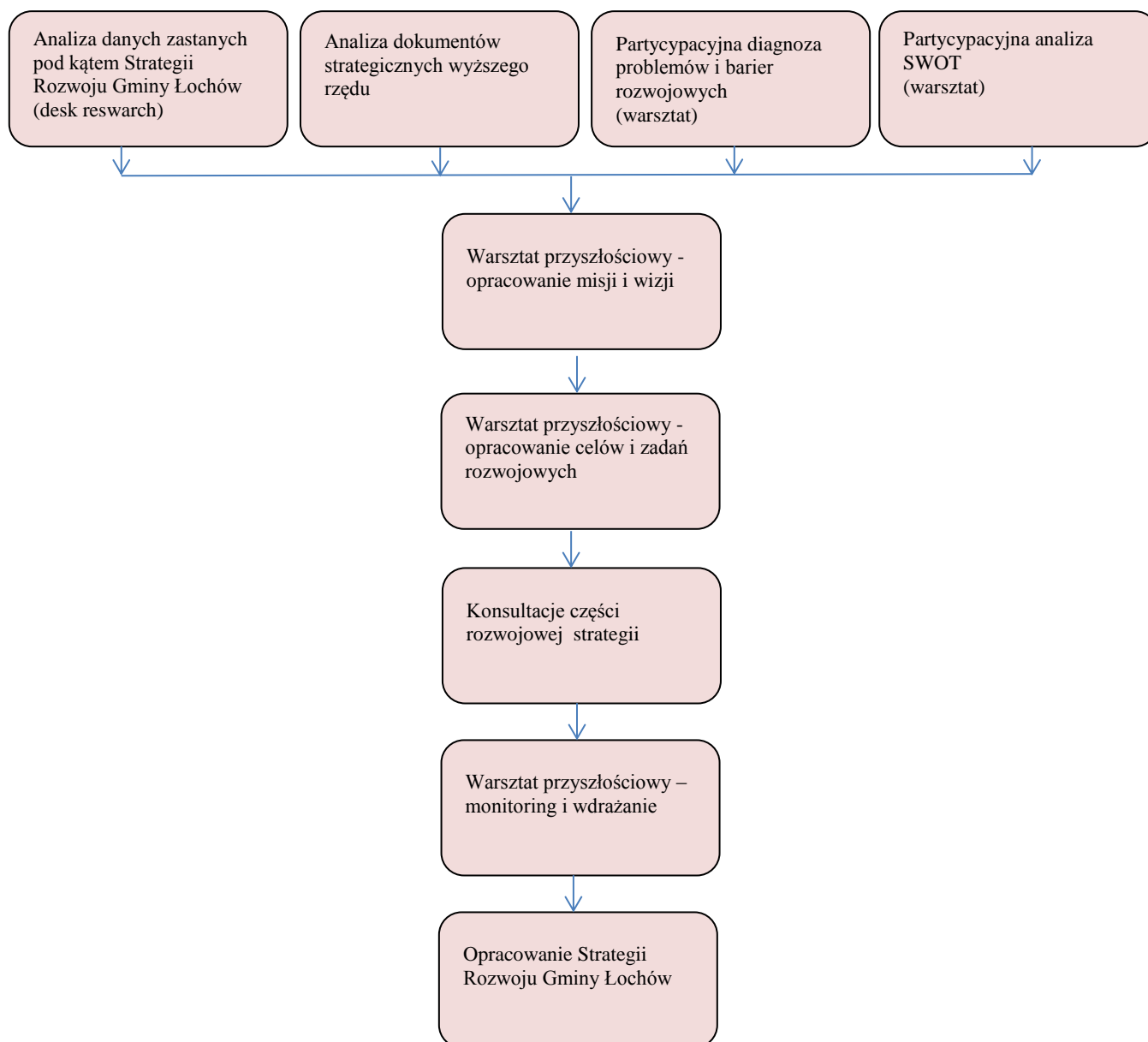
I.3. PROCES KONSTRUOWANIA STRATEGII ROZWOJU GMINY ŁOCHÓW

Prace nad dokumentem strategii opierały się o wzajemnie uzupełniające się metody, prac analitycznych, eksperckich i partycypacyjnych, spośród których wymienić należy:

- analizę danych zastanych,
- badania jakościowe i ilościowe,
- analizy strategiczne (analiza SWOT, PEST, analizę interesariuszy),
- 3 spotkaniach warsztatowych skupiających przedstawicieli kluczowych podmiotów i instytucji z terenu gminy Łochów,
- wywiady indywidualne,
- konsultacje on-line.

Rysunek 2. Ścieżka wypracowywania Strategii Rozwoju gminy Łochów

Źródło: Opracowanie własne

W ramach spotkań o charakterze warsztatowym wykorzystany został szereg różnego rodzaju metod pracy takich jak: technika grupy nominalnej – dająca w pierwszej kolejności szansę na pracę indywidualną, następnie dyskusję w zespołach aby ostatecznie osiągnąć konsensus na sesji plenarnej; dyskusja moderowana; prace z formularzem (kwestionariuszem) oraz zmodyfikowana metoda delficka, opierająca się o kierowane do uczestników

warsztatów zadania/pytania bazujące na opracowanym i przesłanym materiale powarsztatowym. Dzięki tej metodzie, każdy z uczestników warsztatów miał możliwość spokojnej, indywidualnej i odłożonej w czasie analizy, a konsultanci uzyskiwali pewność, że nie pominięto żadnych istotnych zagadnień i kwestii.

Proces konstruowania strategii obejmował kilka zasadniczych etapów takich jak:

- badania i diagnoza społeczno – gospodarcza gminy,
- zdefiniowanie wizji i misji rozwoju (celu głównego) gminy Łochów wg modelu Ashridge,
- określenie celów głównych, strategicznych, operacyjnych i zadań,
- określenie założeń do wdrażania i monitorowania zamierzeń strategicznych.

Proces był tworzony metodą partycypacyjną, przy dużym zaangażowaniu władz samorządowych gminy, radnych oraz pracowników urzędu gminy.

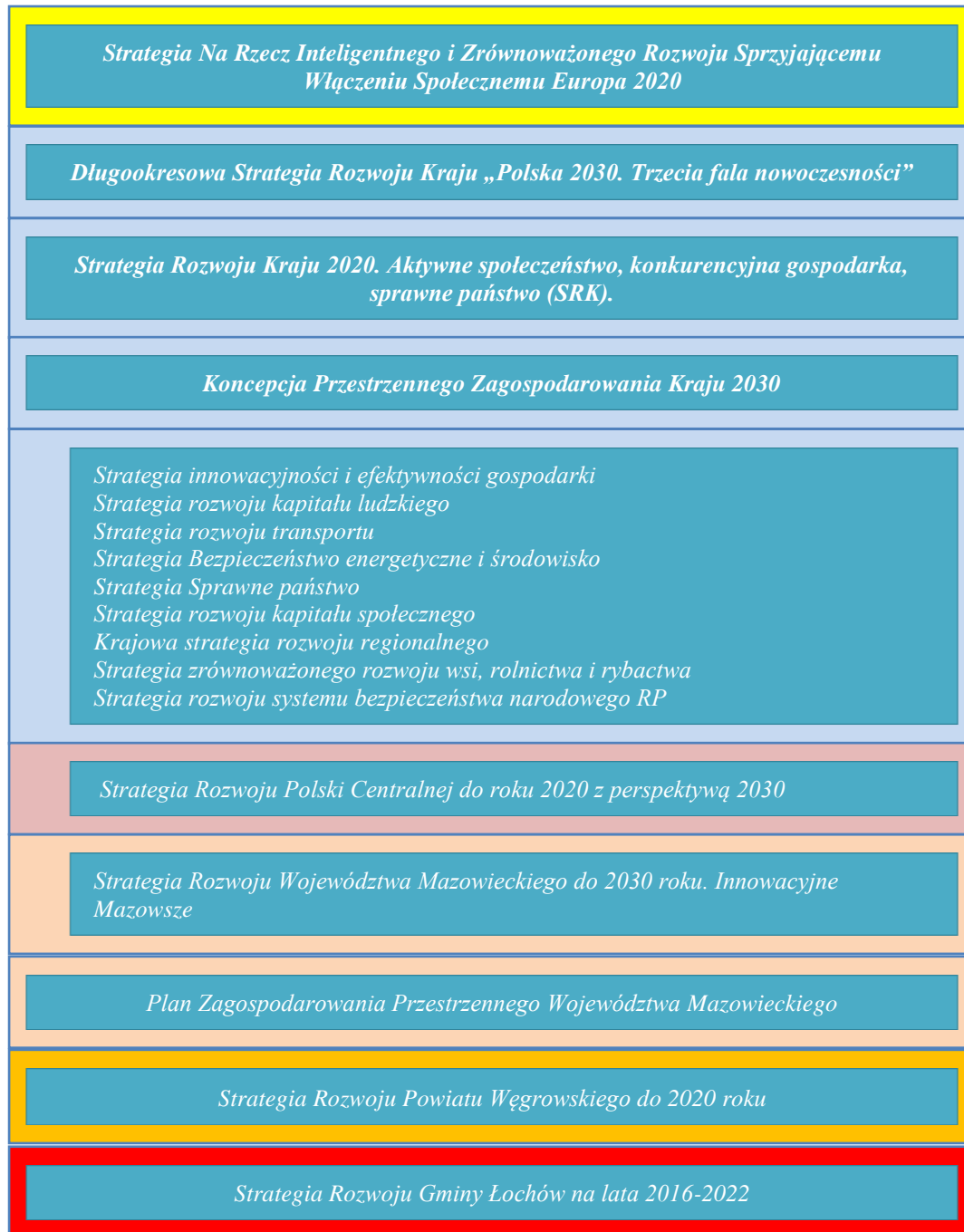
I.4. STRATEGIA ROZWOJU GMINY ŁOCHÓW JAKO INSTRUMENT KREOWANIA POLITYKI ROZWOJU

Strategia Rozwoju Gminy Łochów jest dokumentem wpisującym się w proces strategicznego myślenia o rozwoju. Jest komplementarny z innymi dokumentami strategicznymi dotyczącymi rozwoju kraju i regionu (schemat poniżej). Planowanie rozwoju gminy wpisuje się w nowe, zintegrowane podejście do polityki rozwojowej całego kraju. Polega ono na podchodzeniu do kwestii wyzwań w perspektywie długo i średniookresowej. Generalnej wizji podporządkowane są strategie sektorowe, które stwarzają ramy działania nie tylko dla administracji centralnej, ale także samorządowej oraz wszystkim podmiotom zaangażowanym w działania rozwojowe.

Nowy paradygmat zarządzania rozwojem daje więcej kompetencji samorządom, zapewniając równocześnie koordynację przedsięwzięć i optymalizację systemu. Zintegrowany system w swym założeniu ma zbliżać administrację publiczną szczebla krajowego i samorządowego, otwierać ją na kreowanie polityki rozwojowej w oparciu o szeroki i intensywny proces konsultacji i interakcji z innymi aktorami gry o rozwój (sektor społeczny i gospodarczy).

Rysunek 3. Relacje pomiędzy Strategią Gminy Łochów a strategiami i programami wyższego rzędu

Źródło: Opracowanie własne.

Lokalne, gminne strategie powinny uwzględniać wytyczne w zakresie prowadzenia polityki rozwoju zawarte w dokumentach o charakterze strategicznym obowiązujących w Unii Europejskiej, na poziomie krajowym, regionalnym i powiatowym. Jest to istotne z tego powodu, że wykorzystanie środków budżetu Unii Europejskiej i krajowych środków budżetowych powinno być powiązane z wytyczeniami celów i zadań w tych strategiach.

Wszystkie środki publiczne powinny służyć osiągnięciu tych celów. Podstawą takiego podejścia jest uporządkowany (hierarchiczny) i spójny system dokumentów - dokumenty niższego szczebla uwzględniają priorytety wynikające z programów nadrzędnych. Zawierają wytyczne płynące ze strategii Europa 2020, Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju, Średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju (SRK) oraz 9 strategii zintegrowanych (w tym Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie). W tak ujęty system wpisuje się Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku - Innowacyjne Mazowsze, a ta z kolei jest podstawą dla tworzenia lokalnych dokumentów strategicznych. Zastosowanie takiego planowania sprzyja efektywnemu i wielopoziomowemu systemowi zarządzania polityką rozwoju.

W dalszej części dokumentu zaprezentowano powiązanie celów strategicznych i operacyjnych wypracowanych dla gminy Łochów z celami strategicznymi dokumentów wyższego rzędu.

II. DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO - GOSPODARCZEJ

Gmina Łochów jest położona w północno-wschodniej części powiatu węgrowskiego, w podregionie ostrołęcko-siedleckim województwa mazowieckiego. Ośrodkiem administracyjnym i usługowym gminy, jest miasto Łochów. Gmina graniczy z gminami: Sadowne, Stoczek i Korytnica z powiatu Węgrów, z gminą Jadów z powiatu Wołomin oraz z gminami Wyszków i Brańszczyk z powiatu Wyszków. Łochów, siedziba władz gminy, jest drugim obok Węgrowa, miastem powiatu węgrowskiego, z którym skutecznie konkuruje w zakresie rozwoju gospodarczego. Jest jednym z 85 miast województwa mazowieckiego.

Ośrodek powiatowy - Węgrów znajduje się w odległości około 30 km od Łochowa i ok. 15 km od granicy gminy. Najbliższe miasto - Wyszków, znajduje się w odległości 17 km, Mińsk Mazowiecki – 40 km, Siedlce – 64 km od Łochowa. Odległość do centrum Warszawy wynosi niespełna 80 km (do granic aglomeracji ok. 50 km). Dojazd do Warszawy jest możliwy od północy przez Wyszków (za pośrednictwem dróg krajowych nr 62 i 8, odległość ok. 72 km) jak i od wschodu przez Mińsk Mazowiecki za pośrednictwem dróg krajowych nr 50 i 62 – odległość ok. 75 km. Połączenie drogowe z ośrodkiem powiatowym zapewnia droga krajowa nr 62 Łochów - Węgrów.

Przez miasto przebiega linia kolejowa relacji Białystok - Łochów - Warszawa, należąca do krajowego systemu kolejowego.

W diagnozie zostały zastosowane następujące metody:

- analiza strukturalna widząca obszar wraz z jego specyficznym otoczeniem, jako system, w którym bada się wzajemne relacje,
- analiza strategiczna SWOT, oceniającą czynniki zmian istniejące i prognozowane w kategoriach wewnętrznych sił i słabości oraz zewnętrznych szans i zagrożeń. Ukierunkowując myślenie na rozwiązywanie problemów, podejmowanie wyzwań, poszukiwanie kierunków rozwoju i projektowanie działań, metoda ta stanowi zarazem pomost między fazą diagnostyczno-prognostyczną a fazą projektowania strategii,
- analizę istniejących i dostępnych danych.

Diagnozę przeprowadzono dla trzech obszarów funkcjonalnych. W diagnozie wykorzystano dane statystyczne na lata 2009 – 2014. W niektórych obszarach dane z 2014 roku nie były dostępne w trakcie opracowywania dokumentu.

II.1. OBSZAR SPOŁECZNY

Obszar społeczny – zaspokojenie potrzeb mieszkańców, obejmował zagadnienia:

- oświata edukacja wychowanie,
- ochrona zdrowia i opieka medyczna,
- pomoc społeczna,
- bezpieczeństwo publiczne,
- aktywność społeczna,
- kultura, sport, rekreacja, wypoczynek.

II.1.1. OŚWIATA, EDUKACJA, WYCHOWANIE

Tabela 1. **Gimnazja**

Gimnazja ogółem	Jednostka	2010	2011	2012	2013	2014
ogółem	Ob.	4	4	4	4	4
pomieszczenia szkolne	-	33	33	31	-	-
oddziały w szkołach	-	31,00	31,00	27,00	27,00	27,00
uczniowie	osoba	710	686	623	601	597
absolwenci	osoba	253	210	245	211	188

Źródło: BDL, GUS

Na terenie gminy Łochów znajdują się 4 gimnazja. Liczba uczniów w poszczególnych latach spada. Najwięcej osób w gimnazjach było w 2010 roku a liczba wynosiła 710 uczniów. W roku 2014 liczba uczniów wynosiła 597. Liczba absolwentów od początku badanego okresu również się zmniejszyła. W 2010 roku wynosiła 253 absolwentów, natomiast w 2014 roku 188 absolwentów.

Wykaz szkół:

Publiczne gimnazjum w Łochowie, ul. Wyspiańskiego 20,

Zespół szkół w Ostrówku, ul. Szkolna 2,

Zespół szkół w Kamionnie, ul. Szkolna 18,

Zespół szkół w Gwizdałach, Gwizdały 89.

Tabela 2. Szkoły ponadgimnazjalne

Szkoły ponadgimnazjalne	Jednostka	2010	2011	2012	2013	2014
ogółem	Ob.	4	4	4	4	2
oddziały	-	24,45	21,00	21,00	22,00	20,00
uczniowie	osoba	656	622	622	574	536
absolwenci	osoba	275	237	210	188	173
uczniowie przypadający na jeden oddział	osoba	27	30	30	28	27

Źródło: BDL, GUS

Liczba szkół ponadgimnazjalnych od 2010 r. wynosiła 4. Zmiana nastąpiła w roku 2014, kiedy liczba zmniejszyła się o dwie szkoły. Liczba uczniów od początku badanego okresu również się zmniejszyła. Warto zaznaczyć, że liczba spadała z każdym kolejnym rokiem. W 2010 r. uczniów było 656, natomiast w 2014 r. już tylko 536. Liczba absolwentów analogicznie do liczby uczniów również zmalała. Różnica między rokiem 2010 a 2014 wyniosła 102 absolwentów. W roku 2014 liczba wynosiła 173 absolwentów.

Wykaz szkół:

Liceum Ogólnokształcące im. Marii Sadowiczowej w Łochowie, ul. Wyspiańskiego 18,
Zasadnicza szkoła zawodowa w Ostrówku, ul. Fabryczna 57.

Tabela 3. Szkoły podstawowe

Szkoły podstawowe ogółem		2010	2011	2012	2013	2014
ogółem	ob.	9	9	9	8	8
pomieszczenia w szkołach		109	109	109	-	-
oddziały w szkołach	-	71,00	71,00	69,00	65,00	69,00
uczniowie	osoba	1227	1223	1218	1186	1244
absolwenci	osoba	237	204	200	207	206

Źródło: BDL, GUS

Liczba szkół podstawowych w gminie od roku 2010 zmniejszyła się o jedną. Z podanych danych wynika, że w 2014 r. w gminie Łochów znajduje się 8 szkół podstawowych. Liczba uczniów względem początkowego okresu wzrosła o 17 osób, natomiast liczba absolwentów z roku na roku jest bardzo podobna i oscyluje w granicach 200 osób.

Wykaz szkół:

Szkoła Podstawowa Nr1 im. Baonu `Nadbużańskiego` AK, ul. Żeromskiego 3,

Publiczna Szkoła Podstawowa Nr 3 w Łochowie, ul. 1-Go Maja 47,
Szkoła Podstawowa im. Henryka Sienkiewicza w Kamionnie, ul. Szkolna 18,
Katolicka Publiczna Szkoła Podstawowa "Julin" im. Heleny i Ignacego Jana Paderewskich
w Kaliskach, Kaliska 50,
Szkoła Podstawowa w Kalinowcu, Kalinowiec 12,
Szkoła Podstawowa w Ogrodnikach, ul. Ogrodniki 1A,
Szkoła Podstawowa w Brzuzie,
Szkoła Podstawowa im. Wincentego Witosa w Gwizdałach, Gwizdały 89.

Tabela 4. **Przedszkola**

Wyróżnienie	Jednostka miary	2010	2011	2012	2013	2014
ogółem	ob.	2	2	2	1	1
oddziały	-	9,00	9,00	8,00	7,00	6,00
miejsca	msc.	265	235	235	175	145
dzieci	osoba	227	197	185	170	132

Źródło: BDL, GUS

Liczba przedszkoli w roku 2014 w gminie wynosi zaledwie 1. W 2012 r liczba wynosiła 2, lecz z przyczyn nieznanych jedna placówka została zamknięta. Liczba dzieci z tego powodu automatycznie spadła i wynosi 132 w porównaniu do roku 2010, gdzie było 227 dzieci liczba diametralnie się zmieniła.

Tabela 5. **Oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych i dzieci wg płci**

Wyróżnienie	Jednostka	2010	2011	2012	2013	2014
ogółem	ob.	9	8	9	8	8
oddziały (klasy, grupy)						
ogółem	-	16	15	16	19	25
dzieci						
ogółem	osoba	282	317	305	397	495
chłopcy	osoba	152	168	168	194	250
dziewczęta	osoba	130	149	137	203	245
dzieci do lat 6 włącznie						
ogółem	osoba	271	312	293	397	495

chłopcy	osoba	146	165	159	194	250
dziewczęta	osoba	125	147	134	203	245
dzieci 6-letnie						
ogółem	osoba	174	161	159	192	127
chłopcy	osoba	102	80	89	96	68
dziewczęta	osoba	72	81	70	96	59
dzieci 5-letnie						
ogółem	osoba	-	-	-	-	175
chłopcy	osoba	-	-	-	-	99
dziewczęta	osoba	-	-	-	-	76
dzieci od 3 do 6 lat						
ogółem	osoba	271	312	293	394	479
chłopcy	osoba	146	165	159	194	99
dziewczęta	osoba	125	147	134	200	239

Źródło: BDL, GUS

Oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych ogółem w 2014r było 8. Względem 2010r nastąpił spadek o jeden oddział. Liczba dzieci ogółem stale zwiększała swoją wartość, uzyskując liczbę 495 dzieci w 2014 roku co było dużym wzrostem od roku 2010, kiedy wynosiła liczbę 282 dzieci. Liczba chłopców w początkowych latach przeważała jednak stopniowo się wyrównywał. Rozpatrując dzieci w wieku 6 lat nastąpił spadek, bowiem w roku 2010 liczba wynosiła 174 dzieci tak w 2014r było już tylko 127 dzieci. Największa ilość dzieci była w roku 2013 i osiągnęła 192. Dzieci pięcioletnich w roku 2014 było 175. Chłopców 99, natomiast dziewczynek 76.

Tabela 6. Dzieci w wieku żłobkowym

Wyróżnienie	Jednostka	2010	2011	2012	2013	2014
dzieci w wieku do 3 lat						
ogółem	osoba	639	625	602	584	573
w miastach	osoba	235	219	201	213	224
na wsi	osoba	404	406	401	371	349

Źródło: BDL, GUS

Liczba dzieci w wieku żłobkowym w badanym okresie ma tendencję spadkową. W 2010 r. wynosiła 639 a na koniec okresu w 2014 r. 573 dzieci. Rozpatrując podział na wieś i miasto, również tendencja jest spadkowa. Jedynym wyjątkiem jest okres między 2010 a 2011 r. dla wsi gdzie nastąpił wzrost o dwójkę dzieci. Liczba dzieci na wsi jest większa. W 2014 r. liczba dzieci w miastach wynosiła 224, natomiast na wsi 349.

II.1.2.2. OCHRONA ZDROWIA I OPIEKA MEDYCZNA

Tabela 7. Przychodnie w gminie Łochów 2010-2014

Wyróżnienie	Jednostka	2010	2011	2012	2013	2014
ogółem	ob.	5	6	6	6	6

Źródło: BDL, GUS

Przez badany okres wybudowano jedną przychodnię a dokładnie był to 2011r., od tamtej pory liczba przychodni jest stała i wynosi 6.

Tabela 8. Porady dla gminy Łochów 2010-2014

Wyróżnienie		2010	2011	2012	2013	2014
ogółem	-	63269	66714	63512	64441	65724
przychodnie podległe samorządowi terytorialnemu	-	46844	48938	43376	44559	43461

Źródło: BDL, GUS

Porady opieki zdrowotnej oscylują w granicach 65 tysięcy w ciągu roku. Największy wynik został osiągnięty w 2012 r. i wyniósł 66714 zł, natomiast najmniej porad uzyskanow 2010r. – 63269 zł.

Tabela 9. Apteki i punkty apteczne

Wyróżnienie	Jednostka	2010	2011	2012	2013	2014
Apteki ogólnodostępne						
apteki	ob.	5	5	5	5	5
mgr farmacji	osoba	10	10	9	11	11
Punkty apteczne						
punkty apteczne	ob.	1	1	1	1	2

Źródło: BDL, GUS

Liczba aptek na przełomie pięciu lat nie zmieniła się i stale wynosi pięć. Jedyną zauważalną zmianą jest powstanie nowego punktu aptecznego w roku 2014.

Tabela 10. Liczba mieszkańców przypadająca na 1 aptekę w 2014 r

Wyróżnienie	Jednostka	2010	2011	2012	2013	2014
ludność na aptekę ogólnodostępną	osoba	3594	3593	3592	3592	3591

Źródło: BDL, GUS

Zmiana liczby mieszkańców przypadających na jedną aptekę praktycznie jest niezauważalna. W 2014 r. wyniosła ona liczbę 3591 mieszkańców a dla porównania w roku 2010 było zaledwie 3 osoby więcej.

II.1.3. POMOC SPOŁECZNA

Tabela 11. Świadczenia pomocy społecznej

Wyróżnienie	Jednostka	2010	2011	2012	2013	2014
Gospodarstwa domowe korzystające z pomocy społecznej wg kryterium dochodowego						
ogółem	gosp.	700	552	648	770	585
poniżej kryterium dochodowego	gosp.	444	335	483	581	409
powyżej kryterium dochodowego	gosp.	256	217	165	189	176

Źródło: BDL, GUS

Liczba świadczeń pomocy społecznej w badanym okresie diametralnie się zmieniła. Z każdym kolejnym rokiem liczba świadczeń kolejno zmniejszała się i wzrastała. Wyjątkiem jest przełom 2012-2013 roku, gdzie drugi raz z rzędu liczba wzrosła. Początkowo wynosiła 700 świadczeń. Dalej spadek o niecały 150 i z kolejnym rokiem wzrost o niepełna 100 świadczeń. W 2013 roku osiągnęła największą wartość 770 świadczeń, lecz kolejny rok przyniósł ogromny spadek osiągając liczbę 585 świadczeń.

Tabela 12. Świadczenia rodzinne

Wyróżnienie	Jednostka	2010	2011	2012	2013	2014
rodziny otrzymujące zasiłki rodzinne na dzieci	-	980	922	895	823	779
dzieci, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny - ogółem	osoba	1985	1824	1766	1664	1571
dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny	osoba	1848	1682	1635	1539	1456
udział dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku	%	47,8	44,1	43,5	41,4	39,6

Źródło: BDL, GUS

Liczba świadczeń rodzinnych w badanym okresie ma tendencje spadkową. Z każdym kolejnym rokiem od 2010 do 2014 liczba świadczeń spada. W roku 2010 wynosiła 980 rodzin natomiast w roku 2014 już znacznie mniej bowiem 779. Każdego roku liczba spadała o podobną wartość.

II.1.4. BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE

W gminie Łochów za zapewnienie mieszkańcom bezpieczeństwa i porządku publicznego odpowiada Komisariat Policji w Łochowie, który podporządkowany jest pod powiatową komendę w Węgrowie. Ochronę przeciwpożarową zapewnia Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej, wspomagana przez jednostki Ochotniczych Straży Pożarnych:

- Ochotnicza straż pożarna w Łochowie,
- Ochotnicza straż pożarna w Baczkach,
- Ochotnicza straż pożarna w Budziskach,
- Ochotnicza straż pożarna w Ostrówku,
- Ochotnicza straż pożarna w Gwizdałach.

II.1.5. AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNA I OBYWATELSKA MIESZKAŃCÓW

Tabela 13. Organizację pozarządowych na terenie gminy Łochów 2014 roku

L.p.	Nazwa organizacji
1.	Stowarzyszenie Rekreacji i Wypoczynku przy CSK WAM z Polikliniką SPZOZw Łochowie
2.	Stowarzyszenie Rodziców i Nauczycieli na rzecz Pomocy Szkołom "Olimpia" Łochowie
3.	Łochowskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk i Sztuk "CD"
4.	Stowarzyszenie - Lokalna Grupa Działania "Bądźmy Razem" w Łochowie
5.	Łochowski Klub Sportowy w Łochowie
6.	Stowarzyszenie Rozwoju Wsi "Julin"
7.	Ochotnicza Straż Pożarna w Łochowie
8.	Klub Strzelectwa "C22" w Łochowie
9.	Klub Sportowy "Liwia" w Łochowie
10.	Uczniowski Ludowy Klub Sportowy "Trójka" w Łochowie
11.	Uczniowski Ludowy Klub Sportowy "Olimpia" w Łochowie
12.	Ochotnicza Straż Pożarna w Gwizdałach
13.	Ochotnicza Straż Pożarna w Ostrówku Węgrowskim
14.	Ludowy Klub Sportowy "Ostrówek"
15.	Ochotnicza Straż Pożarna w Baczkach
16.	Ochotnicza Straż Pożarna w Brzuzie
17.	Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Brzuza
18.	Ochotnicza Straż Pożarna w Budziskach

Źródło: <http://bazy.ngo.pl/>

Na terenie gminy działają też Ochotnicze Straże Pożarne, których celami statutowymi są: prowadzenie działalności mającej na celu zapobieganie pożarom oraz współdziałanie w tym zakresie z Państwową Strażą Pożarną, organami samorządowymi i innymi podmiotami, udział w akcjach ratowniczych przeprowadzanych w czasie pożarów, zagrożeń ekologicznych związanych z ochroną środowiska oraz innych klęsk i zdarzeń, informowanie

ludności o istniejących zagrożeniach pożarowych i ekologicznych oraz sposobach ochrony przed nimi, rozwijanie wśród członków ochotniczej straży pożarnej kultury fizycznej i sportu oraz prowadzenia działalności kulturalno-oświatowej i rozrywkowej, wykonywanie innych zadań wynikających z przepisów o ochronie przeciwpożarowej, działania na rzecz ochrony środowiska.

Tabela 14. Frekwencja wyborcza w Gminie Łochów

Rodzaj wyborów	Frekwencja w gminie
Wybory Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej 2015	57,58%
Wybory Samorządowe 2014	40,17%
Wybory do Parlamentu europejskiego	18,55 %

Źródło: <http://pkw.gov.pl/>

W gminie Łochów frekwencja w wyborach prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w 2015 r. wyniosła 57,58 % co było najwyższą frekwencją dla wyróżnionych wyborów. Wybory samorządowe w 2014 r. osiągnęły wartość 40,17%, natomiast najniższa frekwencja (18,55%) była w wyborach do Parlamentu europejskiego.

II.2. OBSZAR ZASOBÓW

Obszar potencjałów i zasobów gminy, obejmował następujące zagadnienia:

- potencjał ludzki (demograficzny),
- zasoby środowiskowe,
- potencjał kulturowy,
- infrastruktura komunalna,
- ład przestrzenny (dostępność terenów i stan zagospodarowania przestrzennego).

II.2.1. DEMOGRAFIA

Tabela 15. Liczba ludności

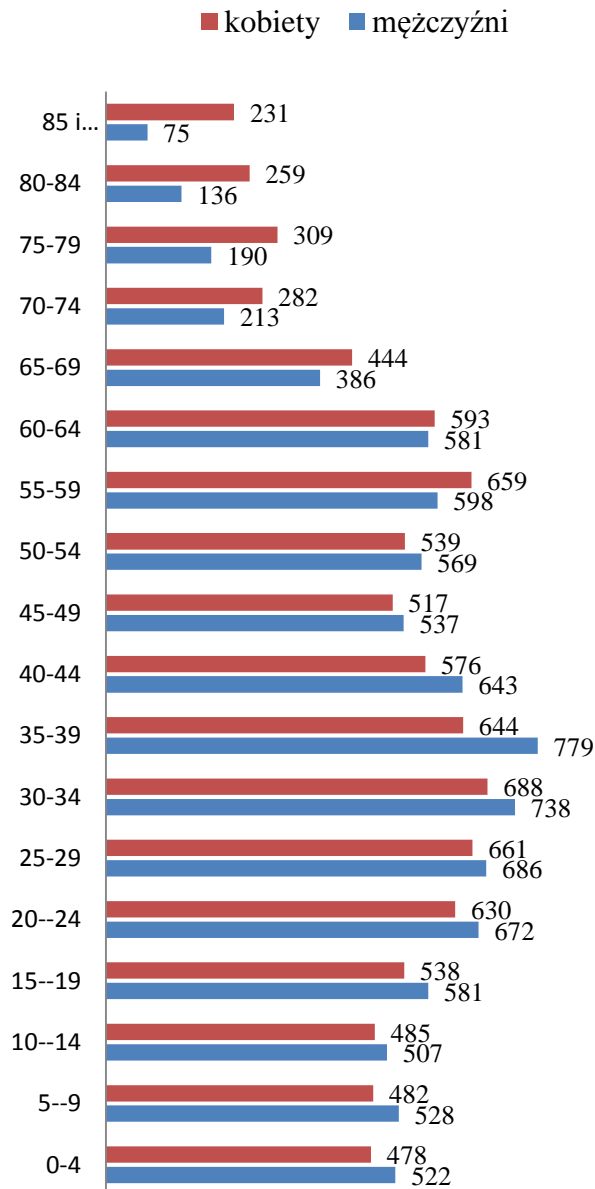
Wyróżnienie		2010	2011	2012	2013	2014
ogółem	osoba	17969	17967	17960	17962	17956
mężczyźni	osoba	8892	8894	8907	8890	8941
kobiety	osoba	9077	9073	9053	9072	9015

Źródło: BDL, GUS

Przez cały badany okres nie zauważono większego wzrostu ani spadku ludności w gminie. Najciekawsze zestawienie zauważalne jest między rokiem 2013 a 2014, gdzie ludność ogółem spadła o 4 osoby lecz duża różnica jest między mężczyznami a kobietami.

Rysunek 4. Struktura ludności według wieku i płci w 2014 roku

Źródło: BDL, GUS

Najwięcej, bowiem 779 mężczyzn w gminie Łochów jest w przedziale wiekowym 35-39 lat. Najmniej, 75 mężczyzn w wieku 85 lat i więcej. Biorąc pod uwagę kobiety największa

liczba 668 kobiet przypada na wiek 30-34 lata, natomiast najmniej 231 kobiet w wieku 85 lat i więcej.

Tabela 16. Saldo ruchu naturalnego w latach 2010 – 2014

Wyróżnienie		2010	2011	2012	2013	2014
Urodzenia żywe	-	237	214	175	214	195
Zgony ogółem	-	180	195	186	149	167
Przyrost naturalny	-	57	19	-11	65	28

Źródło: BDL, GUS

Przez cały badany okres liczba urodzeń spada, wyjątkiem jest 2014r ,gdzie liczba wzrosła o 39 osób do roku poprzedniego jest to również jedyny rok, gdzie przyrost naturalny jest ujemny. Liczba zgonów co roku jest niższa (z wyjątkiem 2014) od liczby urodzeń co świadczy o dodatnim przyroście naturalnym dla miasta.

Tabela 17. Migracje na pobyt stały 2010-2014

Wyróżnienie	Jednostka	2010	2011	2012	2013	2014
zameldowania w ruchu wewnętrznym						
ogółem	osoba	218	189	149	162	160
mężczyźni	osoba	99	94	74	77	77
kobiety	osoba	119	95	75	85	83
zameldowania z zagranicy						
ogółem	osoba	3	0	2	0	0
mężczyźni	osoba	3	0	2	0	0
wymeldowania w ruchu wewnętrznym						
ogółem	osoba	192	210	171	206	186
mężczyźni	osoba	80	89	74	85	73
kobiety	osoba	112	121	97	121	113
wymeldowania za granicę						
ogółem	osoba	0	0	1	0	0
mężczyźni	osoba	0	0	1	0	0
saldo migracji wewnętrznych						

ogółem	osoba	26	-21	-22	-44	-26
mężczyźni	osoba	19	5	0	-8	4
kobiety	osoba	7	-26	-22	-36	-30
saldo migracji zagranicznych						
ogółem	osoba	3	0	1	0	0
mężczyźni	osoba	3	0	1	0	0

Źródło: BDL, GUS

Pierwszą zauważalną rzeczą jest wzrost wymeldowań do liczby zameldowań, wyjątkiem jest 2010r. gdzie sytuacja była odwrotna. Rozpatrując obecne czasy, zapewne powodem tych wymeldowań z Gminy Łochów mógł być choćby łatwiejszy dostęp do miejsc pracy w miastach. Tereny Gminy Łochów nie są zbyt atrakcyjne dla mieszkańców – nie ma zbyt wielu miejsc pracy, wachlarz placówek też jest znacznie mniejszy niż w miastach. Należy w tym miejscu przypomnieć, iż większą część gminy stanowią użytki rolne. Gmina Łochów położona jest niedaleko Warszawy, nie ma się więc co dziwić, iż mieszkańcy przeprowadzają się w kierunku stolicy, aby poprawić sobie standard życia.

Tabela 18. Liczba zawieranych małżeństw w latach 2010 – 2014

Wyróżnienie		2010	2011	2012	2013	2014
ogółem	-	130	99	106	89	95
Małżeństwa na 1000 ludności	-	7,2	5,5	5,9	5,0	5,3

Źródło: BDL, GUS

Liczba zawieranych małżeństw w gminie jest bardzo różnicowana.. Podsumowując na przestrzeni lat 2010-2014 liczbą małżeństw spadła o 35.

II.2.2. ZASOBY ŚRODOWISKOWE

Obszar gminy położony jest w makroregionie Niziny Środkowo-mazowieckiej, w północno-wschodniej części mezoregionu Równiny Wołomińskiej i środkowej części Doliny Dolnego Bugu.

Istniejąca rzeźba terenów gminy powstała w następstwie faz ruchu lądolodu z okresu zlodowacenia środkowo-polskiego oraz procesów erozyjno-sedymentacyjnych wód fluwioglacjalnych i denudacji peryglacjalnej. Cechą charakterystyczną morfologii obszaru

gminy Łochów jest fakt, że leży on w granicach dwóch jednostek: równin erozyjnych i tarasów dolin Bugu i Liwca.

II.2.2.1. Lasy, łąki i gleba

Blisko 37 % obszaru gminy stanowią lasy. Należą one do IV krainy przyrodniczo - leśnej Mazowiecko - Podlaskiej w obrębie dzielnicy Niziny Mazowiecko - Podlaskiej. Północna część gminy oraz tereny na wschód od Łochowa charakteryzują się najwyższym wskaźnikiem lesistości w gminie. Powierzchnię lasów gminy w głównej mierze porastają gatunki charakterystyczne dla siedlisk boru świeżego. Duży udział mają również gatunki siedlisk boru wilgotnego, boru mieszanego wilgotnego oraz sporadycznie siedliska boru mieszanego świeżego i lasu mieszanego. Natomiast w kompleksie leśnym położonym na wschód od Łochowa na glebach bielcowocho składzie mechanicznym piasków słabogliniastych rośnie las mieszany brzozy z udziałem sosny, ze słabo jeszcze rozwiniętym podszyciem i runem.

Duży udział w powierzchni zalesionej w gminie zajmuje także siedlisko boru wilgotnego, rosnącego na glebach bielcowych oglejonych, o składzie mechanicznym piasków luźnych lub słabo gliniastych podścielonych piaskiem luźnym, porośniętego sosną z domieszką brzozy. W podszyciu występuje kruszyna, jarzębina, jałowiec, gdzieśgdzie wierzba krzaczasta, a w runie borówka czarna i brusznica, rokit pospolity, bagno zwyczajne, borówka błotna.

W południowo-zachodnim odcinku Liwca (Wólka Paplińska, Karczewizna, Laski Stare, Barchów), gdzie występują stagnacje wód powierzchniowych spowodowanych płaską rzeźbą terenu i trudno przepuszczalnymi gruntami budującymi podłoże, zbiorowiskami leśnymi są olsy.

Łąki i pastwiska zajmują 23 % ogólnej powierzchni gminy. Szczególnie w dolinach rzek Bugu i Liwca rozciągają się obszary naturalne i półnaturalne zbiorowisk roślinności zielonej charakterystycznej dla łąk łąkowych i zalewowych. Są to skupiska traw, zespoły turzycowe, torfowiska niskie (w zagłębieniach bezodpływowych). W najmniej żyznych środowiskach wytworzyły się murawy stepowo-kwietne.

Na całym obszarze gminy przeważają wykształcone z piasków gliniastych, podścielonych gliną gleby brunatne wylugowane bielcowe silnie odgórnie zakwaszone. Użytki zielone są średniej (III-IV kl.) i słabej (V-VI kl.) jakości, występują one w dolinach rzek, lokalnych obniżeniach terenu, zagłębieniach bezodpływowych na glebach

hydrogenicznych (madach lekkich pyłowych i murszowatych). W ich sąsiedztwie występują gleby zaliczane do kompleksu zbożowo-pastewnego, słabego, charakteryzujące się niekorzystnymi stosunkami wodno-powietrznymi (okresowo za wilgotne).

W północno-zachodniej części gminy przeważają gleby należące do V i VI klasy gruntów rolnych, wytworzone z piasków luźnych całkowitych lub słabo gliniastych przechodzących w luźne. Są one ubogie w składniki pokarmowe, o dużej przepuszczalności, trwale lub okresowo przesuszone. Na glebach tych uzyskuje się dostateczne plony żyta i ziemniaków. Rejon obejmujący południową i wschodnią część gminy ma nieco lepsze warunki glebowe. Występują tam głównie gleby pseudobielicowe i brunatne wylugowane. Są one dość przewiewne i przepuszczalne ale o wadliwych stosunkach wodno-powietrznych (okresowo za suche). Zaliczone są głównie do gruntów rolnych klasy IV a, z udziałem klasy IV b i do kompleksu żytniego dobrego. W bliskim sąsiedztwie tych gleb znajdują się gleby kompleksu zbożowo-pastewnego mocnego, głównie czarne ziemie zdegradowane, zasobne w składniki pokarmowe, okresowo za wilgotne, wytworzone z piasków gliniastych podścielonych gliną (kl. IVa-IIIb). Najlepsze gleby należące do IIIa-IIIb klasy gruntów ornych (kompleksu pszennego dobrego i pszenno-żytniego lub żytniego bardzo dobrego) występują na niewielkich powierzchniach w rejonie wsi Łazy, Pogorzelec, Kamionna, Baczki i Zambrzyniec. Są to gleby bielicowe i brunatne wylugowane wytworzone z glin. Charakteryzują się właściwymi stosunkami wodno-powietrznymi, są bogate w składniki pokarmowe, zwarte i strukturalne.

II.2.2.2. Stosunki wodne

W obrębie wysoczyzny znajduje się dość gęsta sieć rzeczna, którą stanowią niewielkie dolinki płytko wcięte, o przekroju nieckowatym, odprowadzające swoje wody do Bugu lub Liwca. Bug jest rzeką silnie meandrującą, płynącą ze wschodu na zachód. Jego dolina zajmuje płn. część obszaru gminy. Posiada rozległą formę, jest płaska o dobrze wykształconych tarasach zalewowych i nadzalewowych łagodnie przechodząca w powierzchnię wysoczyzny. Taras zalewowy Bugu ma szerokość ok. 3,5 m. i wyniesiony jest do 2,0 m. nad poziom rzeki. Jego płaską powierzchnię przecinają starorzecza oraz niewielkie strumienie i rowy odprowadzające wody do Bugu. Często występują tam podmokłości. Taras nadzalewowy o powierzchni płaskiej i szerokości ok. 3,5-4,0 m. wyniesiony jest o 2,0-6,0 m. nad poziom tarasu zalewowego. Rzeźba powierzchni tarasu

urozmaicona jest licznymi formami wydmowymi o dość zróżnicowanej wysokości oraz licznymi zagłębieniami i obniżeniami. Występują tam w dużym nagromadzeniu wydmy paraboliczne.

Rzeka Bug przepływa przez północną część gminy na długości około 15 km. Jest to dolny bieg rzeki charakteryzujący się silnie rozwiniętymi meandrami. Wahania wody w rzece są duże i wynoszą nawet ponad 4,0 m. Drugą rzeką płynącą przez obszar gminy Łochów jest Liwiec, który w górnym odcinku płynie z południowego-wschodu na północny-zachód, a w dolnym odcinku w kierunku północnym. Górny odcinek rzeki posiada wykształcone oba tarasy. Taras zalewowy wyniesiony do 2,0 m. ponad poziom rzeki tworzy szeroką ok. 1,5 km płaską powierzchnię. Natomiast taras nadzalewowy wyniesiony jest ok. 2,0-3,0 m. nad taras zalewowy o powierzchni płaskiej, urozmaiconej niewielkimi formami wydmowymi. Rzeka Liwiec przepływa w zachodniej i południowo-zachodniej części gminy i stanowi granicę gminy na tym obszarze. Jest to dolny odcinek biegu rzeki, przepływający w granicach gminy na długości około 25 km. Z obserwacji rzeki na stacji wodowskazowej w Łochowie wynika, że wahania wody w rzece są duże i wynoszą ponad 3,0 m. Wylewy rzeki Liwiec sięgały do wsi Wólka Paplińska, Karczewizna, Łaski Stare oraz Barchów.

Pozostałe dopływy Bugu i Liwca na terenie gminy Łochów to niewielkie strumienie.

II.2.2.3. Warunki klimatyczne

Gmina Łochów zaliczana jest do Wschodniej (podlaskiej) Dzielnicy Rolniczo Klimatycznej. Dla terenów wyniesionych ponad dolinę rzeki charakterystyka termiczna przedstawia się następująco:

- roczna średnia temperatura 7,2-7,6°C,
- temperatura w lipcu 18,2°C,
- temperatura w styczniu i lutym -3,2°C - -3,9°C
- liczba dni mroźnych 50-60 ,
- liczba dni z przymrozkami 110-138,
- liczba dni z pokrywą śnieżną 80-87.
- okres wegetacyjny trwa 200-210 dni.
- średnia roczna wielkość opadu od 532 do 607 mm

Najmniejsze zachmurzenie notowane jest we wrześniu - średnio 5,1 stopnia pokrycia nieba. Największe ilości miesięczne opadu notuje się latem z maksimum w lipcu 83-86 mm, natomiast najmniejszy opad przypada na okres od stycznia do kwietnia, gdy nie przekracza miesięcznie 40 mm. Na okres wegetacyjny od kwietnia do września przypada średnio od 328-362 mm co stanowi 60% opadu rocznego. Wilgotność względna wynosi 82%. Największą wilgotnością charakteryzują się tereny dolinne Bugu i Liwca, w głównej mierze tereny tarasu zalewowego i starorzeczy oraz lokalne zagłębienia.

Pod względem aerosanitarnym, gmina Łochów ma stosunkowo dobre warunki, wynikające z dużych obszarów leśnych oraz małego stopnia uprzemysłowienia.

II.2.2.4. Obszary ograniczonego użytkowania

Nadbużański Park Krajobrazowy

Ustawa o ochronie przyrody definiuje park krajobrazowy jako „obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju”. Łączna powierzchnia Nadbużańskiego Parku wynosi 140 000 ha (8 475 ha na terenie gminy co stanowi 43 % gminy), a wraz z otuliną 225 000 ha. W sumie Park z otuliną pokrywa 75 % gminy. Obszar parku - jak na tereny nizinne - charakteryzuje się wyjątkowo dużym zróżnicowaniem krajobrazu, powstałym w wyniku działalności lodowca oraz współczesnych rzek. Dzięki niewielkiej ingerencji człowieka, zarówno Bug jak i jej dolina, zachowały się w stanie zbliżonym do naturalnego, co jest rzadkością w Europie.

W Nadbużańskim Parku Krajobrazowym dominują bory sosnowe, porastające ubogie, piaszczyste siedliska. Wspaniałe ponad 100-letnie bory ze strzelistymi, wysokimi na kilkadziesiąt metrów sosnami, prezentują się znakomicie. W podszyciu dominuje często jałowiec pospolity, natomiast runo borów tworzą między innymi mchy i chronione widłaki.

Flora parku liczy około 1300 gatunków, w tym 38 gatunków drzew i 59 gatunków krzewów. Występuje tu 60 gatunków chronionych oraz 170 zaliczanych do rzadkich w skali kraju lub regionu, np. wierzba śniada, lepnica dwudzielna, skalnica trójpalczasta, lucerna kolczastostrąkowa i wiele innych. Wielka różnorodność siedlisk wpływa bezpośrednio na bogactwo świata zwierząt. Szczególnie różnorodny jest świat ptaków. Gatunki rzadkie i zazwyczaj najbardziej zagrożone wyginięciem, występują najczęściej w dolinie Bugu, która jest „życiową arterią” parku. W wielu miejscach doliny Bugu można

jeszcze podziwiać „rycerskie” turnieje batalionów. Symbolem nadbużańskich naturalnych łąk jest kulik wielki, odzywający się pięknym, fletowym trelem.

Na terenie parku i otuliny występuje znaczna liczba dużych ssaków kopytnych. Liczebność łosia jest oceniana na 150 sztuk, jelenia na około 270, dzika ponad 400 a sarny na 2600. Jeszcze niedawno w Puszczy Białej spotykane były wilki. Nad Bugiem można znaleźć ślady żerowania bobrów - charakterystyczne zgryzy na drzewie. Coraz częściej spotykana jest także wydra. Spośród ginących gatunków gadów bardzo rzadko występują żółw błotny i gniewosz plamisty. Inne gatunki to zaskroniec, żmija zygzakowata, padalec i jaszczurki. Występują tu - chociaż nielicznie - orlik krzykliwy, trzmielojad, kobuz, krogulec, pustułka. Na obszarze parku i otuliny znajduje się ponad 140 pomników przyrody, w tym 25 grup drzew, trzy aleje, jedno wzgórze ostańcowe oraz jedno stanowiska podziemnego grzyba. Pozostałe pomniki to pojedyncze drzewa.

Na obszarze gminy Łochów znajdują się trzy leśne rezerwaty przyrody – wszystkie w obrębie Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego.

Jegiel

Rezerwat leśny położony w pobliżu wsi Szumin, na zabagnionym tarasie doliny Bugu, obejmujący zbiorowiska o charakterze naturalnym - ols oraz rzadką w tej części kraju świerczynę na torfie. Zajmuje powierzchnię 18,54 ha i została utworzona w roku 1981. Stary, 120-letni drzewostan olszowy występuje w północnej części rezerwatu z licznymi wykrotami powalonych drzew, nadaje rezerwatowi puszczański charakter. W południowej części rezerwatu występuje dojrzały bór świerkowy, z udziałem pomnikowym, ponad 200 - letnich okazów świerku; ostoja łosia i dzika. Celem ochrony jest zachowanie rzadko spotykanego zbiorowiska leśnego- świerczyny na torfie.

Czaplowizna

Rezerwat leśny w obrębie NPK o zróżnicowanej szacie roślinnej i bogatej awifaunie lęgowej, utworzony na powierzchni 213,23 ha w roku 1980. Stwierdzono tu 45 gatunków ptaków lęgowych, m.in.: bociana czarnego, słonkę, kraskę, gila, pięć gatunków dzięciołów i wiele innych. Często na teren rezerwatu zalatuje żuraw oraz ptaki wodne i błotne, gnieźdzące się na pobliskich terenach nadbużańskich. Powodem jego powstania jest zachowanie krajobrazu w stanie zbliżonym do naturalnego głównie w siedliskach wilgotnych i ochrona ostoi zwierzyny;

Wilcze Błota

Rezerwat krajobrazowy utworzony w roku 1996 na obszarze 89,26 ha na terenie lasów państwowych, łąk i nieużytków w NPK (działki nr 211, 212, 216, 217 – obręb Samotrzask). Obejmuje różnorodne zbiorowiska roślinne, wykształcone w oligotroficznym glebach bielcowych, bagiennych oraz torfowych. Zachodnią i północną część rezerwatu zajmują zbiorowiska leśne - bory sosnowe oraz olszy. W części wschodniej i południowej występują łąki, pastwiska i torfowiska, miejscami porośnięte krzewiastymi wierzbami. Celem ochrony jest zachowanie ze względów naukowych, dydaktycznych i krajobrazowych zróżnicowanego pod względem florystycznym, fitosocjologicznym oraz krajobrazowym torfowiska z przylegającymi do niego olsami i borami.

Obszary Europejskiej Sieci Ekologicznej NATURA 2000

Dolina Dolnego Bugu (PLB140001)

Obszar obejmuje ok. 260 km odcinek doliny Bugu od ujścia Krzyny do Jeziora Zegrzyńskiego. Większość doliny pokrywają suche, ekstensywnie użytkowane pastwiska. Obszary bagienne są usytuowane głównie przy ujściach rzek, dopływów Bugu, oraz wokół pozostałych fragmentów dawnych koryt rzecznych. Koryto Bugu jest w większości niezmienione przez człowieka, pozostały tu liczne, piaszczyste wyspy, nagie lub porośnięte wierzbowymi lub topolowymi łęgami nadrzecznymi; wzdłuż rzeki występują dobrze rozwinięte zarośla wierzbowe. Pierwsza terasa rzeki obfituje w starorzecza, zróżnicowane pod względem wielkości, głębokości i stopnia porośnięcia przez roślinność wodną. Do ostoi włączony jest także kompleks lasów liściastych między miejscowościami Drażniew i Platerów.

Występuje co najmniej 38 gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasie 79/409/EWG, i 61 gat. ptaków wędrujących oraz 11 innych gat. zwierząt i 3 gat. roślin wymienione w Załączniku II Dyrektywy 92/43/EWG, 13 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi (PCK), oraz 42 gat. roślin chronionych.

Dolina jest bardzo ważną ostoją ptaków wodno-błotnych. Jednym z nielicznych w Polsce stanowisk lęgowych gadożera; do niedawna jedno z nielicznych w Polsce stanowisk kulona. W okresie lęgowym obszar zasiedla co najmniej 1% populacji krajowej następujących gatunków ptaków: bączek, bocian czarny, brodziec piskliwy, cyranka, czajka, czapla siwa, krwawo dziób, gadożer, kszyc, kulik wielki, płaskonos, podróżniczek, rybitwa białoczelna, rybitwa czarna, rybitwa rzeczna, rycyk, sieweczka rzeczna, sieweczka

obrożna, zimorodek; w stosunkowo wysokim zagęszczeniu występują: bocian biały, kania czarna, derkacz, wodnik i samotnik.

Bogata fauna bezkręgowców, m.in. interesujące gatunki pajaków. Cenny kompleks nadrzecznych lasów o zachowanym charakterze naturalnym, oraz szereg zbiorowisk roślinnych związanych z siedliskami wilgotnymi. Stanowiska rzadkich gatunków roślin. Obszar zatwierdzony w kwietniu 2004, nadzór sprawuje Dyrektor Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego. Na terenie gminy Łochów 1.955,3 ha, w całości pokrywa się z NPK.

Dolina Liwca (PLB140002)

Obszar obejmuje dolinę rzeki Liwiec, od źródeł do ujścia rzeki do Bugu, z łąkami i zalewowymi pastwiskami utworzonymi na zmeliorowanych bagnach. Niektóre odcinki rzeki mają charakter naturalny, na innych odcinkach jest ona uregulowana, lokalnie w dolinie występują wtórne zabagnienia. Miejscami brzegi Liwca są płaskie, zajęte przez łąki i wilgotne, zalewane pastwiska, na innych odcinkach brzegi są wysokie. W dolinie przeważają łąki i pastwiska, lokalnie występują łągi olchowe i olchowo-jesionowe oraz niewielkie kompleksy leśne, z dominującym udziałem sosny. Podłoże stanowią tu gleby mineralne. Na terenie obszaru znajdują się dwa kompleksy stawów rybnych (48 ha i 70 ha) oraz trzeci kompleks stawów rybnych w Mordach. W latach 1992 i 1993 najcenniejsze pod względem ornitologicznym fragmenty doliny zostały zmeliorowane.

Ostoja Nadbużańska PLH140011

Ostoja obejmuje ok. 260 km odcinek doliny Bugu od ujścia Krzyny do Jeziora Zegrzyńskiego. Większość doliny pokrywają suche, ekstensywnie użytkowane pastwiska. Obszary bagienne są usytuowane głównie przy ujściach rzek, dopływów Bugu oraz wokół pozostałych fragmentów dawnych koryt rzecznych. Koryto Bugu jest w większości nie zmienione przez człowieka, pozostały tu liczne, piaszczyste wyspy, nagie albo porośnięte wierzbowymi lub topolowymi łągami nadrzeczными, z dobrze rozwiniętymi zaroślami wierzbowymi. Pierwsza terasa rzeki obfituje w starorzecza, zróżnicowana pod względem wielkości, głębokości i stopnia porośnięcia przez roślinność wodną. Do ostoi włączony jest także kompleks lasów liściastych między miejscowościami Drażniew i Platerów. Lasy zajmują niecałe 20% obszaru. Dominują siedliska nieleśne: łąki i pastwiska oraz uprawy rolnicze. Naturalna dolina dużej rzeki. Szczególnie cenny jest kompleks nadrzecznych lasów o zachowanym naturalnym charakterze oraz szereg zbiorowisk łąkowych i związanych z siedliskami wilgotnymi, typowo wykształconych na dużych powierzchniach. 16 rodzajów siedlisk z tego obszaru znajduje się w Załączniku I

Dyrektywy Rady 92/43/EWG. Stwierdzono tu występowanie 20 gatunków z II Załącznika Dyrektywy Rady 92/43/EWG. Jest to jeden z najważniejszych obszarów dla ochrony ichtiofauny w Polsce. Obejmuje ona 10 gatunków ryb z II Załącznika Dyrektywy Rady 92/43/EWG, z kozą złotawą i kielbim białopłetwym. Stanowiska rzadkich gatunków roślin w tym 2 gatunki z II Załącznika Dyrektywy Rady 92/43/EWG. Bogata fauna bezkręgowców, m.in. interesujące gatunki pajaków. Obszar ma również duże znaczenie dla ochrony ptaków.

Ostoja Nadliwiecka PLH140032

Ponad połowę obszaru stanowią łąki i zarośla, jedną piątą obszary rolnicze, pozostałą część lasy (głównie liściaste, w mniejszym stopniu iglaste i mieszane) oraz obszar wodny rzeki Liwiec. Ostoja Nadliwiecka jest ważnym elementem szlaku migracyjnego, zwłaszcza dla dużych gatunków ssaków.

Dolina Liwca to cenny krajobrazowo i przyrodniczo kompleks przestrzenny różnych środowisk reprezentujących pełną skalę wilgotnościową siedlisk występujących w dolinie rzecznej i warunkujący ściśle określone zespoły roślin i zwierząt. Charakterystycznym elementem tutejszego krajobrazu są lasy łęgowe. Najpospolitszymi i zajmującymi największe powierzchnie są łągi olszowo-jesionowe. Różnicują je przede wszystkim wiek drzewostanów oraz stopień uwilgocenia, zależny od występowania lub braku zalewów. Najlepiej wykształcone i reprezentatywne zarówno pod względem składu gatunkowego, jak i struktury łągi olszowo-jesionowe występują w obrębie kompleksu stawów rybnych w Klimontach, w okolicy Jarnic oraz Grodziska. Tutaj stwierdzono również obecność chronionego grzyba - czarki szkarłatnej. W środkowym i dolnym odcinku Liwca wzrasta stopniowo udział i reprezentatywność nadrzecznych łągów wierzbowych. Największe i najcenniejsze fragmenty tych lasów znajdują się poniżej Urli oraz Barchowa.

Pod względem fitosocjologicznym wyróżniono tu trzy grupy ziołorośli: okrajkowe zbiorowiska welonowe porastające bezpośrednio obrzeża koryta rzeki Liwiec, reprezentowane przez fitocenozy kianiaki pospolitej i kielisznika zwyczajnego oraz pospolite w dolinie ziołorośla kielisznika zaroślowego i wierzbownicy kosmatej, pokrzywy i kielisznika zwyczajnego oraz kielisznika zwyczajnego i sadźca konopiastego. Występują przede wszystkim wzdłuż rowów melioracyjnych.

Do szczególnie interesujących gatunków roślin naczyniowych należą gatunki wymienione w Polskiej Czerwonej Księdze Roślin - cibora żółta i krwawnica pospolita.

Ich obecność warunkuje ekstensywna gospodarka rybacka w obrębie stawów hodowlanych. Dolina Liwca jest ważną ostoją dla fauny. Szczególne znaczenie ma dla ptaków i ichtiofauny. Wśród tej ostatniej stwierdzono 6 gatunków wymienionych w Załączniku II Dyrektywy Siedliskowej. W głównym korycie systemu rzeki Liwiec lokalnie szczególnie licznie występują różanka i koza.

Dolina Liwca ma również duże znaczenie pod względem biogeograficznym. Stanowi m.in. najdalej wysunięte na północ miejsce występowania ważki lecicy białoznacznej, będąc tym samym północną granicą zasięgu tego gatunku. Z innych rzadkich gatunków warty podkreślenia jest północny gatunek ważki - łątka wiosenna. Tutaj też odkryto bardzo rzadkiego w Polsce pająka Tetragnatha reimoseri. Przeprowadzone w stawach rybnych obszaru badania wykazały duże bogactwo gatunkowe brzuchorzęsków. Znalezienie Ichthydium bifurcatum jest drugim stwierdzeniem tego gatunku w Polsce, a trzecim na świecie.

Powierzchnia upraw i plony w poszczególnych wsiach zdeterminowane są warunkami glebowymi i klimatycznymi. Przeważa uprawa żyta, owsa, mieszanek zbożowych i ziemniaków.

II.2.3. WALORY KULTUROWE

II.2.3.1. Historia ziem łochowskiej

Łochów

Łochów, położony nad Liwcem, w pobliżu jego ujścia do Bugu, wzmiankowany był po raz pierwszy w 1378 r. (wówczas pod nazwą Lochowo) w Archiwum Konsystorza Generalnego Płockiego. Jest tu mowa o akcie erekcji kościoła w Łochowie. Tegoż roku zaczęto gromadzić materiały i budować kościół. Jednak w następnym roku odstąpiono od budowy i wszystkie zgromadzone już materiały przewieziono do Kamionolasu (tak wtedy zwanej Kamionny) i tam zbudowano kościół parafialny. Usytuowano go na terenie obecnej szkoły w Kamionnie. Zwyczajem tamtych czasów w otoczeniu kościoła umiejscawiano cmentarz. Mieszkańcy Kamionny przystępując do budowy szkoły przed 1929 rokiem natrafili pośród zarośli na zachowane jeszcze w niezłym stanie, krzyże cmentarne i groby. Przyczyna innej lokalizacji kościoła była uzasadniona. Trzeba pamiętać, że zakładana parafia miała objąć osadników zamieszkałych wzdłuż doliny rzeki Liwiec począwszy od strumyka Lubicza na wschodzie aż po ujście rzeki Liwiec do Bugu. Odległość między

wschodnią, a zachodnią granicą zakładanej parafii wynosiła w linii prostej około 20 km. Kamionna leży znacznie bliżej środka tego odcinka niż Łochów, a najbliższe parafie, w tym czasie znajdowały się jedynie w Jadowie, Kamieńczyku, Prostymy i Liwie. Dopiero kilkadziesiąt lat później powstają parafie: w Stoczku, Sadownem i Stanisławowie, co zamyka okres tworzenia parafii i ustalania administracji kościelnej w tej części diecezji płockiej. Przekazy ustne dotyczące przeniesienia parafii do Kamionolasu są bardziej barwne:

- kościół spłonął zanim budowę zakończono,
- zapadł się pod ziemię za grzechy swawolnego dziedzica,
- woły zwożące budulec w lesie pokłękły w Kamionolasie i nijak nie można było ich zmusić, by ciągnęły go dalej, co potraktowano jako miejsce wyznaczone przez Opatrzność.

Przekazy pamięciowe wskazują na nazwę Łochów nie tylko od stanowiska „łowczego”, ale również od „łochwy” – zimowego legowiska niedźwiedzia, czy też nawet od „łochini”, – jednej z jagód leśnych. Z ustnych przekazów dowiadujemy się, że odbywały się tutaj „królewskie łowy”, których tradycja sięgała aż po XX wiek. Nazwa „Łochowo” funkcjonowała do drugiej połowy XIX wieku. W wyniku polityki rusyfikacyjnej polegającej m.in. na zniesieniu języka polskiego w urzędowych zapisach od 1882 roku nazwę zmieniono na „Łochów”. Miejsce pierwszego dworu znajdowało się znacznie bliżej rzeki niż obecny pałac. Mogło to być miejsce na wysokim brzegu Liwca, gdzie obecnie pozostał po nim dobrze zachowany ślad fosy długości około 70 m., która otaczała niegdyś teren dworu. Meandrujący w tym miejscu Liwiec, niszcząc wysoki brzeg, przybliżył się do dworzyska. Właściciel dóbr nie miał wyjścia, przeniósł swą siedzibę dalej od rzeki, na północny – wschód, którą również otoczył fosą. Po wybudowaniu pałacu (w XIX wieku), opuszczono tę drugą wyspę i nazwano ją „Saską Kępą”. Na miejscu dworu ustawiono figurę Matki Boskiej na wysokim cokole. Ślady dawnego dworzyska ulegają zatarciu poprzez dalszą niszczącą działalność rzeki. Ślad „królewskich łowów” znajdujemy w artykułach związanych z rocznicą Grunwaldu w „Kulisach” z 1985 roku. Otóż przed największą bitwą Średniowiecza, za jaką niektórzy uznają bitwę z 1410 roku pod Grunwaldem, obie strony przygotowywały się intensywnie do walnej rozprawy. Bardzo starannie przygotowywał się Jagiełło. W czasie zimy z 1409 na 1410 rok gromadzono zapasy żywności dla wojska co pozwoliło wyżywić wojsko podczas kampanii przeciwko Zakonowi Krzyżackiemu.

Ostatnie „królewskie łowy” w Łochowie były urządzone przed II wojną światową w których brali udział: Prezydent RP Mościki i Marszałek Śmigły – Rydz jako goście hr. Kurnatowskiego.

Od 1794 roku Łochowo znajdowało się w zaborze austriackim. W latach 1809-1815 w Księstwie Warszawskim, a od 1815 roku w Królestwie Polskim. W 1800 roku część dóbr łochowskich należąca do Ignacego Zielińskiego nabyła rodzina Hornowskich herbu Korczak. W 1848 roku na licytacji cały majątek łochowski kupił Józef Hornowski. 6 listopada 1858 roku Józef Hornowski sprzedał część swoich gruntów pod budowę Kolei Warszawsko-Petersburskiej. Otwarcie linii kolejowej w 1862 roku spowodowało rozwój miejscowości.

W 1868 roku została oddana do użytku stacja osobowo-towarowa Łochów. Od razu przydzielono jej ważną rolę co widoczne było w rodzaju i wielkości zabudowy. Wzniesiono murowany dworzec. Wybudowano obszerną parowozownię, drewnianą wieżę ciśnień oraz pompownię nad Liwcem. Przy stacji mieszkało wiele rodzin obsługujących dworzec, parowozownię i tory. Dla nich został zbudowany dom wielorodzinny oraz budynki gospodarcze: obora, komórki, piwnice. W pobliżu Łochowa w 1873 roku została otwarta fabryka podkładów kolejowych w Baczkach.

W 1871 roku pożar strawił znaczną część zabudowy wsi położonej nad rzeką. W wyniku tego zdarzenia osadnictwo w miejscowości zaczęło się rozwijać głównie w pobliżu torów kolejowych. W 1882 roku w związku z rusyfikacją nazw polskich w Królestwie Polskim urzędowo Łochowo otrzymało nazwę Łochów.

W 1878 roku Józef Hornowski przepisał majątek Łochowo swojemu powinowatemu, Medardowi Stanisławowi Downarowiczowi herbu Przyjaciel, który w 1882 roku odsprzedał go właścicielowi Jadowa, Zdzisławowi Zamoyskiemu. Zamoyscy byli w posiadaniu dóbr łochowskich do 1919 roku. W 1919 majątek Łochów jako posag Izabelli Zamoyskiej przeszedł na własność rodziny Kurnatowskich herbu Łódzia. Nowy właściciel dóbr łochowskich Eryk Kurnatowski był znanym w II Rzeczypospolitej pasjonatem koni. W 1931 roku założył on w Łochowie stadnię, która w latach 1935-1939 była notowana na pierwszym miejscu wśród wszystkich stajni w Polsce. Największymi sukcesami hodowli było pięciokrotne zdobycie Wielkiej Warszawskiej oraz prawie wszystkich nagród imiennych w na torze wyścigów konnych w Warszawie. Sukcesy Eryka Kurnatowskiego w hip-pice nie przekładały się jednak na umiejętność rozsądnego gospodarowania. Właściciel

Łochowa znany był bowiem z wystawnego i hulaszczego życia, które znacznie zubożyło posiadany przez niego majątek i spowodowało, że w latach trzydziestych XX wieku był on zmuszony sprzedać część swoich dóbr.

10 września 1939 roku na stacji kolejowej w Łochowie został zbombardowany polski pociąg pancerny Generał Sosnkowski. Pod koniec września 1939 roku Łochów odwiedził Adolf Hitler, który wizytował w tym czasie jednostki Wehrmachtu biorące udział w walkach o Warszawę. Kampania wrześniowa zakończyła istnienie w Łochowie stadniny. Po wkroczeniu wojsk niemieckich konie należące do rodziny Kurnatowskich zostały skonfiskowane i wywiezione do Mariendorfu w Brandenburgii.

W 1944 roku dobra łochowskie zostały znacjonalizowane, a następnie rozparcelowane. Rozpoczęto odbudowę infrastruktury kolejowej, która uległa prawie całkowitemu zniszczeniu w sierpniu 1944 roku.

W latach pięćdziesiątych XX wieku rozpoczął się dynamiczny rozwój miejscowości. Związane to było przede wszystkim z odbudową Warszawy, w której potrzebowano rąk do pracy. 17 grudnia 1968 roku Łochów otrzymał prawa miejskie. Do miasta włączono osady Wymysły i Baczki Fabryczne. Zaczęto budować i wytyczać nowe ulice. Zaczęły powstawać nowe domy prywatne, głównie parterowe, ceglane. W latach siedemdziesiątych XX wieku rozbudowano zakłady pracy w Baczkach i Ostrówku. W latach 1974-1977 wybudowano w mieście kościół parafialny (wcześniej parafia znajdowała się w Budziskach).

W 1982 roku otwarto bezpośrednie, zelektryfikowane połączenie kolejowe z Łochowa do Warszawy. Zaczęły powstawać nowe osiedla mieszkaniowe.

23 lipca 2007 roku gmina Łochów została laureatem rankingu samorządów gazety Rzeczpospolita w kategorii Najlepsza Gmina Miejska.

Inne ważne miejscowości na terenie obszaru

Kamionna

Miejscowość niegdyś zwana Kamionolasem, później – co utrzymało się do początku XX wieku – Kamionną Laskami. Przez ponad trzy wieki, bo od XV-XVIII w. była własnością rodową Łochowskich. Potem przeszła w ręce niezwykle aktywnego rodu Kuszelów, którzy wzniesli tutaj drewniany dwór, ale mieli też zakusy by lokować tu miasto Kamionnę. Następnymi właścicielami, już w XIX w., odnajdujemy rodzinę Godlewskich, na

zamówienie których wzniesiono tu położone na lekkim wzniesieniu założenie dworskie. W jego skład wchodziły poza dworem dwie prostopadłe względem niego oficyny oraz wozownia. Klasycystyczny dwór postawiono na miejscu dawnego drewnianego dworu poprzednich właścicieli. Niestety obecnie niedostępny – własność prywatna. Budowla to parterowa, nakryta dachem naczółkowym, z oryginalną lekko zryzalitowaną piętrową częścią środkową zwieńczoną szerokim trójkątnym frontonem. W jej dolnej partii ulokowano wpuszczony w budynek portyk o dwu kolumnach toskańskich, górna część to loggia o sześciu kolumnach jońskich. Od strony ogrodu, ryzalit wieńczy szczyt dwuspadowego dachu, w dolnej partii zaś jest rozczłonkowany czterema półkolumnami toskańskimi.

Pogorzelec

Jest miejscowością osobliwą na trasie wycieczek. Do niedawna stał tu drewniany dwór z XVIII w. Powstał on w czasie, gdy miejscowość należała do rodziny Hryniewieckich. Jednym z jej przedstawicieli na Pogorzeltu był Józef Hryniewiecki (1783), podwojewodzi zakroczymski. To za ich czasów właśnie wzniesiono rzezoną siedzibę. Dworek był drewniany, ale otynkowany, parterowy, nakryty mansardowym dachem z gontu. Na jego czele stał ganek poprzedzający wejście a całość okalał park. Dziś na jego miejscu stoi budynek, który miał być w założeniu rekonstrukcją pierwotnego dworu, jednak jest dość swobodną wariacją na jego temat.

Baczki

Mieściła się tu fabryka obsługująca kolej. Niemniej sama miejscowość sięga czasów o wiele dawniejszych. W XVIII w. były siedzibą Rozwadowskich (być może także i do Kuczyńskich). W I poł. XIX wieku należały do hr. Józefa Starzeńskiego, następnie do rodziny Brzozowskich herbu Korab, potem do Rakowskich. Od lat 60-tych XIX w. właścicielem był Judel Perlis (znany żydowski przedsiębiorca, właściciele lokalnej fabryki maszyn rolniczych i odlewni żeliwa. W 1907 r. kupiła Baczki Maria Paszkowska. Jej syn, Kazimierz sprzedał dwór w 1920 r. Antoniemu Sadzewiczowi. W rękach tej warszawskiej rodziny znanej z dużych osiągnięć na polu nauki i kultury (Maria Sadzewiczowa była założycielką gimnazjum w Łochowie, Marek Sadzewicz dziennikarzem i literatem) pozostał do lat 80-tych. Jednak w późnych latach 20. XX w. był także własnością Juliana Perlisa – potomek Judela.

W majątku istnieje piękny drewniany dwór wzniesiony w XVIII w. do dziś zachował się w stanie niemal oryginalnym, nie licząc ganeczku dobudowanego w roku 1827.

Jest to budynek obszerny, parterowy, o konstrukcji zrębowej z bali oszalowanych deskami, nakryty wysokim dachem naczółkowym.

Krążą legendy, że w czasie prześladowań religijnych po najazdach szwedzkich mieściła się w nim zakonspirowana kaplica ariańska, a później loża masońska o czym miałyby świadczyć pięcioramienna gwiazda umieszczona na żelaznym ćwieku w drzwiach wejściowych. Jak każdej legendzie, tak i tej towarzyszy wzmianka o podziemnym korytarzu łączącym dwór z lamusem. Próżno go szukać, choć niektórzy zauważają z zewnątrz jego ślady.

Relin

Stanowił część wschodnią Jasiorówki odcięty od wsi koleją i szosą. Karol Eychler (przemysłowiec Saksonii) wybudował tu zakłady przemysłowe: młyn parowy, fabrykę zapalek, wytwórnię skrzynek na alkohole i na smary. Były to budynki drewniane, toteż spłonęły, obok posadowiony był drewniany dworek, kryty czerwoną dachówką, a w dach wkomponowano napis „Relin”. Żona Władysława – Aurelia, zwana była zdrobniale „Relinka”. Od napisu przyjęła się nazwa osady.

II.2.3.2. Zabytki

Pałac w Łochowie

Zbudowany w połowie XVIII stulecia dla rodziny Zielińskich, został między 1820 i 1830 r. przebudowany w duchu klasycyzmu dla kolejnego właściciela – Józefa Hornowskiego, a następnie Dernałowicza, i po kolejnej sprzedaży majątku i następnej przebudowie około 1880 r. przez Bolesława Podczaszyńskiego pozostał w rękach rodziny Zamoyskich. Po 1944 r. zamieszkały przez 21 rodzin robotniczych -85 osób (5.02.1981 r.). Stan szybko postępującego niszczenia (dziury w dachu, zawilgocenie odpadanie tynków). Przewidziane odstąpienie obiektu na Ośrodek Rehabilitacyjny dla Przedsiębiorstwa Usług Komunalno - Socjalnych. Z tego względu wykwaterowano część rodzin do specjalnie wybudowanych mieszkań zastępczych. W 1991 roku Urząd Miasta i Gminy w Łochowie ogłosił przetarg na cały teren parkowy i pałac. Obiekt nabyła firma prywatna z Siedlec. Obiekt wzniesiony jest na planie litery H. Zachowały się także dworskie budynki gospodarcze z 2 połowy XIX w., m.in. oficyna, stajnia, wozownia a także murowane i drewniane czworaki.

W ostatnim czasie zespół dworski został starannie odrestaurowany i zamieniony na kompleks hotelowy.

Dworek i ślad grodziska w Barchowie

Dworek drewniany z połowy XIX wieku. Własność Konstantego Wiechowskiego, w otoczeniu park i dwie sadzawki z wysokimi drzewami na ich brzegu. W 1813 r. majątek Barchów dzierżawiony był przez dziadka Marii Konopnickiej – Wasiłowskiego. Dawne grodzisko nieopodal to kolisty nasyp ziemny z X- XI wieku przy szosie jadowskiej przed mostem. W Barchowie w 1882 r. urodził się Stanisław Więckowski - pułkownik lekarz Wojska Polskiego, polityk, działacz społeczny i niepodległościowy.

Dwór w Baczkach

Drewniana konstrukcja zrębowa wzniesiona ok. 1750 r. dla rodziny Rozwadowskich. Jest to znacznych rozmiarów budowla nakryta potężnym, nisko opadającym dachem. Ganek został dobudowany w 1827 r. W pobliżu dworu znajduje się niewielka murowana budowla – lamus z połowy XVII stulecia. Prawdopodobnie służył początkowo jako tajna kaplica ariańska (działalność niezwykle radykalnych społecznie i kontrowersyjnych pod względem teologicznym arian została zakazana w 1658 r.). Następnie skromny budynek miał mieścić lożę masońską. Podobno z dworu do loży prowadził podziemny korytarz, jednak jak dotąd jego istnienie nie zostało potwierdzone. Symbole wolnomularskie znajdują się także w samym dworze - można zobaczyć m.in. pięcioramienną gwiazdę na ćwieku przy wejściu głównym. Kilka kilometrów na wschód od Łochowa położona jest miejscowość Baczki. Powodem, by złożyć tu wizytę, jest dwór – drewniana konstrukcja zrębowa, wzniesiona ok. 1750 r. dla rodziny Rozwadowskich. Jest to znacznych rozmiarów budowla nakryta potężnym, nisko opadającym dachem. Ganek został dobudowany w 1827 r. Legenda mówi, że park założono według projektu Rolanda Mique'a, pracującego w Wersalu dla francuskiej rodziny królewskiej. Dziś nie ma w sobie dawnego sznytu francuskiej elegancji, ale nadal godne polecenia są romantyczne spacery wzdłuż alei pomnikowych okazów lipy, jesionu i grabu.

Budynek dworca kolejowego (dawna parowozownia)

Wzniesiony w Łochowie, w 1866 r., stanowi interesujący zabytek. Dawna parowozownia wzniesiona w 1868. Po II wojnie światowej budynek został przebudowany na dworzec kolejowy.

Budynek poczty

Budynek objęty ochroną konserwatorską mieściła się w nim siedziba poczty konnej z XIX wieku, przed wybudowaniem kolei Warszawa – Petersburg.

Przepompownia

Budynek z XIX wieku wchodzący w skład dawnego kompleksu infrastruktury stacji kolejowej w Łochowie.

Fabryka w Łochowie Fabrycznym

Kompleks zabudowań Fabryki Maszyn Rolniczych i Odlewni Żeliwa z przełomu XIX i XX wieku w Baczkach Fabrycznych, w której skład wchodzi: dom fabrykanta, stróżówka, kantor, wielorodzinne domy robotników i obsługi technicznej fabryki, szkoła, spichlerz, kuźnia i odlewnia. W 1873 r. majątek Baczki stał się własnością Judela Perlisa, kupca z Grodna, który uruchomił odlewnię, fabrykę urządzeń rolniczych, tartak i cegielnię. W zakładach Perlisa pracowało wielu Żydów z Baczek i pobliskich wiosek. Dla stałych współpracowników Judel Perlis wybudował domy. Założyciel zakładów zmarł w 1893 r., a fabryki zostały odziedziczone przez jego pięcioro dzieci. W 1924 r. część dóbr z tartakiem i fabryką zyskała nazwę Baczki Fabryczne. W latach 30. XX w. Perlisowie dokonali konwersji na katolicyzm, prawdopodobnie po to, by móc dostawać zamówienia publiczne od państwa. Maszyny rolnicze Perlisa trafiały do różnych zakątków Rosji, m. in. za Ural. Judel Perlis przyczynił się do utworzenia kilku nowych wsi w okolicy: Jasiorówka (1876), Ostrówek (1882), Łopianka (1883), a pośrednio do rozbudowy innych miejscowości: Samotrzasku, Relina, Wymysłów, Choin (tzw. Jasiorówki II), Nowego Burakowskiego.

Dwór w Kamionnej

Dwór został wybudowany przez rodzinę Godlewskich w II ćwierci XIX wieku na miejscu wcześniejszego dworu należącego do rodziny Kuzsłów, którzy posiadali cały majątek Kamionna wcześniej (od XV do XVIII) należący do Łochowskich. Konstrukcja dworu jest murowana z cegły obiekt jest otynkowany i posadowiony na planie prostokąta. Całość skomponowana w duchu klasycyzmu. Istnieją jeszcze także pozostałości po parku krajobrazowym założonym w XIX wieku. Dwie oficyny stanowiące zespół z dworem, budowane wraz z nim i ustawione prostopadle po obu stronach dziedzińca. Lewa znajduje się w ruinie w wyniku pożaru w 1964 roku. Wozownia zbudowana w połowie XIX wieku, w latach późniejszych przebudowana, aktualnie w ruinie.

Pałacyk Paderewskich w Julinie

Zabytkowy pałacyk z 1904 roku. W 1919 r. pałacyk stał się własnością rodziny Paderewskich, (także dzięki funduszom otrzymanym od Polonii amerykańskiej) wpięty w majątku Julin i założono Szkołę Hodowli Drobiu wraz z internatem dla dziewcząt. Obecnie w zabytkowym pałacyku ma swoją siedzibę dom dziecka „Julin”. Powstanie domu dziecka w Julinie sprokurowała Helena Paderewska żona Ignacego Paderewskiego - wybitnego polskiego pianisty męża stanu. Postanowiła założyć dom dla dziewcząt polskich oraz szkołę gospodarstwa. Polskie Ministerstwo Rolnictwa w uznaniu pożyteczności instytucji wzięło ją pod specjalną opiekę. W czasie wojny światowej w pałacyku znajdował się szpital polowy dla żołnierzy Armii Krajowej. Obecnie na ścianie frontowej budynku byli żołnierze Armii Krajowej z rejonu Gwizdał i Łochowa ufundowali i wmurowali tablicę pamiątkową, dotyczącą tego faktu.

II.2.3.3. Dziedzictwo etnograficzne

Budownictwo regionalne

Do czasów obecnych przetrwały tylko nieliczne przykłady drewnianego budownictwa regionalnego. W przeszłości właśnie taki rodzaj zabudowy przeważał wśród zabudowy tego terenu. Charakterystycznym układem zabudowań wiejskich jest usytuowanie na planie czworokąta oddzielnie wszystkich budynków w zagrodzie. Budynek mieszkalny zawsze ustawiony jest szczytem bądź frontem do drogi, w odległości kilku do kilkunastu metrów od niej. W układzie zabudowań gospodarczych widoczny jest pewien schemat, a mianowicie najbliżej domu sytuowane są spichlerze, następnie obory, chlewy i stajnie, najdalej odsunięta jest stodoła będąca zamknięciem siedliska od strony przeciwnej.

Budynki magazynowo – składowe są zazwyczaj jednokomorowe. Podwaliny budynku umieszczone są na kamieniach polnych, nad powierzchnią gruntu co zapewnia przewiewność. Stodoły zazwyczaj obrazują kierunki i rozmiary produkcji w danym gospodarstwie. Najczęściej spotyka się stodoły z jednym klepiskiem oraz dwoma sąsiekami. Charakterystyczną cechą drzwi w stodołach budowanych i utrzymywanych w tym obszarze są kolorowe romby powstałe poprzez zamalowanie zewnętrznych wzmocnień wrót do stodoł.

II.2.4. INFRASTRUKTURA

Tabela 19. Zasoby mieszkaniowe gminy Łochów 2010-2014

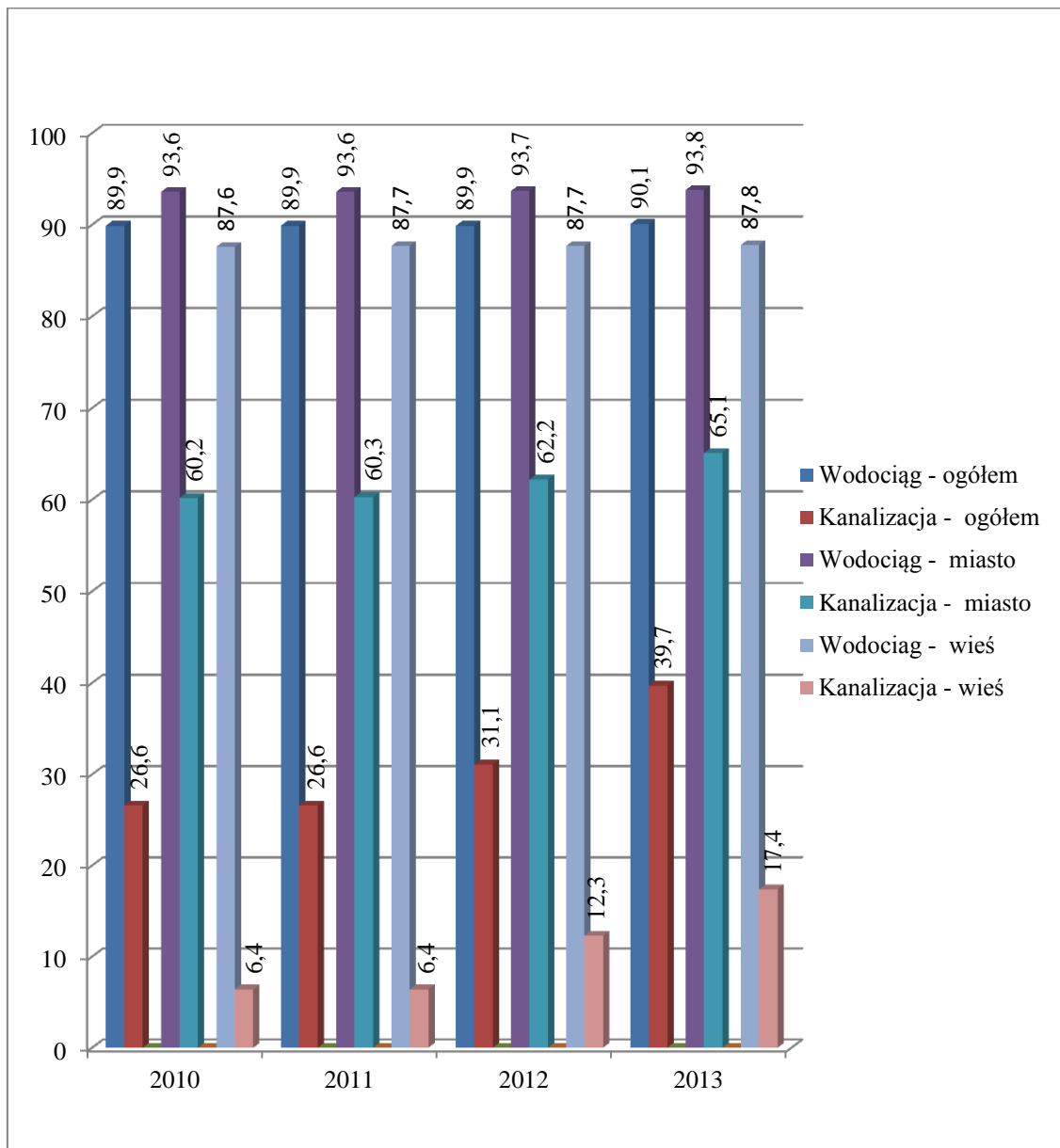
Wyróżnienie	Jednostka	2010	2011	2012	2013	2014
ogółem						
mieszkania	-	6329	6368	6397	6439	6478
izby	-	24195	24412	24589	24848	25080
powierzchnia użytkowa mieszkań	m2	474346	479386	483256	489662	495819
w miastach						
mieszkania	-	2137	2149	2155	2169	2180
izby	-	9427	9500	9551	9655	9726
powierzchnia użytkowa mieszkań	m2	181677	183433	184629	187448	189197
na wsi						
mieszkania	-	4192	4219	4242	4270	4298
izby	-	14768	14912	15038	15193	15354
powierzchnia użytkowa mieszkań	m2	292669	295953	298627	302214	306622

Źródło: BDL, GUS

W gminie zdecydowana większość zasobów mieszkaniowych stanowi budownictwo jednorodzinne. Najwięcej mieszkań przybyło w 2014 roku – 6478 mieszkań o łącznej powierzchni użytkowej 495819 m². Zdecydowanie większa część liczby mieszkań znajduje się na wsi. Z przedstawionych danych wynika, iż w ostatnich 5 latach powierzchnia mieszkań i liczba izb dla miasta oraz wsi wzrosła. W 2014 r. liczba mieszkań na wsi wyniosła 4298, natomiast w mieście była prawie dwa razy mniejsza osiągając liczbę 2180.

Rysunek 5. Korzystający z instalacji w % ogółu ludności z podziałem na wieś i miasto

Źródło: BDL, GUS

W 2013 roku ogólna liczba korzystających z wodociągu wynosiła 90,1%, natomiast korzystających z kanalizacji 35,7 % mieszkańców. Od początku badanego okresu nastąpił niewielki wzrost liczby osób korzystających z instalacji. W mieście w 2013 roku liczba korzystających z wodociągu wynosiła 93,8 % natomiast z kanalizacji 65,1 %. Na wsi w 2013 r. liczba korzystających z wodociągu wynosiła 87,8 % natomiast korzystających z kanalizacji 17,4%.

Tabela 20. Długość czynnej sieci wodociągowej w latach 2010 – 2014

Wyszczególnienie	Jednostka	2010	2011	2012	2013	2014
długość czynnej sieci rozdzielczej będącej w zarządzie bądź administracji gminy, eksploatowanej przez jednostki gospodarki komunalnej	km	206,6	206,9	206,9	206,9	206,9
przyłącza prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania	szt.	4999	4971	4995	5057	5106

Źródło: BDL, GUS

W badanym okresie od 2010 do 2014r. długość czynnej sieci wodociągowej dla gminy Łochów nie zmieniła się i stale wynosi 206,9 km. Natomiast przyłącza prowadzące do budynków mieszkalnych zanotowały nieznaczny spadek w roku 2011, lecz w kolejnych latach stopniowo zwiększały swoją liczbę, osiągając 5106 sztuk w roku 2014.

II. 3. OBSZAR GOSPODARCZY

Obszar gospodarka obejmował następujące zagadnienia:

- rynek pracy,
- rolnictwo,
- lokalna gospodarka.

II.3.1. RYNEK PRACY

Tabela 21. Struktura ludności w 2010-2014 roku

Wyróżnienie		2010	2011	2012	2013	2014
ogółem						
ogółem	osoba	17969	17967	17960	17962	17956
mężczyźni	osoba	8892	8894	8907	8890	8941
kobiety	osoba	9077	9073	9053	9072	9015
w wieku przedprodukcyjnym						
ogółem	osoba	3863	3817	3732	3701	3646

mężczyźni	osoba	1964	1949	1916	1884	1881
kobiety	osoba	1899	1868	1816	1817	1765
w wieku produkcyjnym						
ogółem	osoba	11314	11275	11303	11231	11192
mężczyźni	osoba	6067	6063	6079	6054	6060
kobiety	osoba	5247	5212	5224	5177	5132
w wieku poprodukcyjnym						
ogółem	osoba	2792	2875	2925	3030	3118
mężczyźni	osoba	861	882	912	952	1000
kobiety	osoba	1931	1993	2013	2078	2118

Źródło: BDL, GUS

Ludność w gminie w latach 2010-2014, praktycznie pozostaje w stałym stanie i na koniec okresu wynosi 17 956 osób. Liczba osób w wieku przedprodukcyjnym od początku badania stale spada, może to wiązać się z chęcią prowadzenia kariery zawodowej osób dorosłych czy z mniejszej ilości zawierania związków małżeńskich. Liczba osób w wieku przedprodukcyjnym to 3646. Największą grupę stanowią osoby w wieku produkcyjnym, bowiem w 2014r. było 11 192 osób, lecz również był to spadek względem roku początkowego. Ostatnią najmniejszą grupę stanowią ludzie w wieku poprodukcyjnym. Pod koniec badanego okresu liczba osób w tym wieku wynosiła 3118 i od roku 2010 stale wzrastała.

Tabela 22. Bezrobocie rejestrowane w Gminie Łochów w latach 2010-2014

Wyróżnienie	Jednostka	2010	2011	2012	2013	2014
Bezrobotni zarejestrowani wg płci						
ogółem	osoba	1013	963	1114	1190	1055
mężczyźni	osoba	578	522	627	670	588
kobiety	osoba	435	441	487	520	467
Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wg płci						
ogółem	%	9,0	8,5	9,9	10,6	9,4
mężczyźni	%	9,5	8,6	10,3	11,1	9,7
kobiety	%	8,3	8,5	9,3	10,0	9,1

Źródło: BDL, GUS

Największe bezrobocie w gminie Łochów zostało odnotowane w 2012 roku i wyniosło 9,9% w skali całej gminy. Najmniejsze natomiast przypadło na rok 2011, gdzie wyniosło 8,5%. Przez cały okres bezrobocie raz się zwiększało raz zmniejszało, lecz praktycznie ciągle oscylowało w granicach 8,5-10,6%. Z podanych danych wynika, że większą liczbę bezrobotnych stanowili mężczyźni, lecz różnice nie są bardzo duże.

II.3.2. STRUKTURA LOKALNEJ GOSPODARKI

Tabela 23. Podmioty gospodarcze wpisane do rejestru REGON według sektorów własnościowych w latach 2010-2014

Wyróżnienie	Jednostka	2010	2011	2012	2013	2014
podmioty gospodarki narodowej ogółem	-	1235	1261	1325	1362	1315
sektor publiczny - ogółem	-	27	27	29	27	27
sektor prywatny - ogółem	-	1208	1234	1296	1335	1288

Źródło: BDL, GUS

Sektor prywatny w podmiotach gospodarczych wypada zdecydowanie lepiej. Sektor prywatny stanowi ponad 95% całości podmiotów. Od początku okresu badanego stale zwiększał swoją ilość. Wyjątkiem jest tylko ostatni rok, gdzie nastąpił nieznaczny spadek.

Tabela 24. Podmioty wg działalności

Wyróżnienie	Jednostka	2010	2011	2012	2013	2014
ogółem	-	1235	1261	1325	1362	1315
rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	-	68	65	60	60	44
przemysł i budownictwo	-	398	396	411	423	400
pozostała działalność	-	769	800	854	879	871

Źródło: BDL, GUS

W 2014 roku w Gminie Łochów najmniej podmiotów gospodarczych należało do sektora „Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo – było ich 44 co stanowi 0,03 % wszystkich podmiotów. Zdecydowanie więcej podmiotów gospodarczych miała sekcja budownictwa i przemysłu – było ich 400 co daje 30 % całości. Największą grupę stanowiła pozostała działalność, której wartość wyniosła 871 – 66%.

Tabela 25. Struktura wielkościowa podmiotów gospodarczych 2010-2014

Wyróżnienie		2010	2011	2012	2013	2014
ogółem	-	1235	1261	1325	1362	1315
0 - 9	-	1188	1217	1284	1322	1276
10 - 49	-	42	39	36	36	35
50 - 249	-	5	5	5	4	4
0 - 249	-	1235	1261	1325	1362	1315

Źródło: BDL, GUS

W 2014 roku najwięcej było podmiotów zatrudniających od 0 do 9 osób – stanowiło to aż 97% ogółu podmiotów gospodarczych. Tylko 0,03 % było natomiast podmiotów liczących od 10 do 49 pracowników. W ostatnim przedziale 50-249 zatrudnionych osób znajduje się zaledwie jedno przedsiębiorstwo.

II.3.3. ROLNICTWO

Tabela 26. Liczba gospodarstw rolnych w 2010 r

Wyróżnienie	Jednostka	2010
ogółem	-	2252
do 1 ha włącznie	-	683
powyżej 1 ha razem	-	1569
5 ha i więcej	-	416
10 ha i więcej	-	89
15 ha i więcej	-	27

Źródło: BDL, GUS

W gminie Łochów liczba gospodarstw rolnych według Państwowego Spisu Rolnego z 2010 roku wynosiła 2252. Największą liczbę stanowiły gospodarstwa o powierzchni powyżej 1h w liczbie 1569. Kolejno z wynikiem 683 gospodarstwa o powierzchni do 1 ha. Gospodarstw o powierzchni 5 ha i więcej było 416. Gospodarstw z powierzchnią 10 ha i więcej w 2010 roku było 116.

Tabela 27. Powierzchnia gruntów rolnych w 2010 roku (w ha)

Wyróżnienie	Jednostka	2010
ogółem	ha	9273,19
do 1 ha włącznie	ha	521,88
powyżej 1 ha razem	ha	8751,31
5 ha i więcej	ha	4941,16
10 ha i więcej	ha	2072,35
15 ha i więcej	ha	1127,04

Źródło: BDL, GUS

Tabela 28. Struktura wykorzystania gruntów w 2010 (w ha)

Wyróżnienie	Jednostka	2010
zboża podstawowe z mieszankami podstawowymi	-	713
ziemniaki	-	603
uprawy przemysłowe	-	5
buraki cukrowe	-	5
warzywa gruntowe	-	73

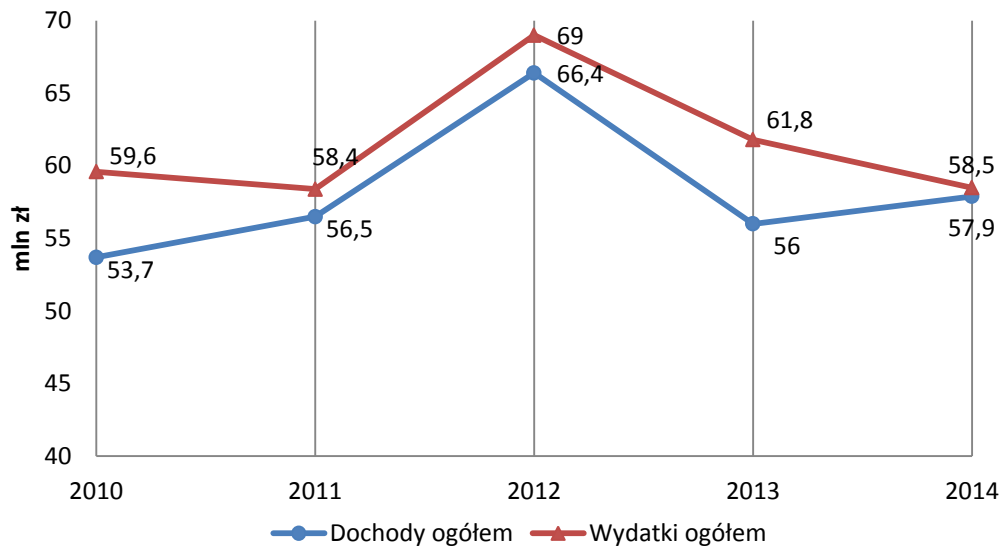
Źródło: BDL, GUS

W strukturze zasiewów zdecydowanie najwięcej powierzchni uprawnej przeznaczono na zboża podstawowe z mieszankami zbożowymi. Zajmowały one 713 ha. Nieznacznie mniej, bo 603 ha zajmuje uprawa ziemniaków. Do produkcji warzyw gruntowych wykorzystywano 73 ha. Po 5 ha powierzchni wykorzystano na uprawę buraków cukrowych oraz upraw przemysłowych.

II.3.4. FINANSE SAMORZĄDOWE

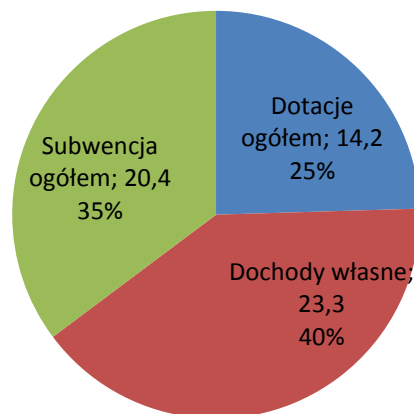
Rysunek 6. Dochody i wydatki budżetowe Gminy Łochów w latach 2010-2014 w mln zł

Źródło: BDL, GUS

Dochody w gminie Łochów od początku badanego okresu wzrosły. W 2010 roku wyniosły 53,7 mln zł, natomiast w 2014 r. 57,9 mln zł. Warto zanotować, że w 2012 r. osiągnęły największą wartość 66,4 mln zł. Wydatki w gminie przedstawiają się inaczej. Na początku badanego okresu osiągnęły wartość 59,6 mln zł a w 2014 r. zmalały osiągając wartość 58,5 mln zł. Wydatki tak samo jak dochody swoją największą wartość miały w roku 2012 w kwocie 69 mln zł.

Rysunek 7. Dochody budżetowe wg. źródeł pochodzenia w 2014 r., w mln zł

Źródło: BDL, GUS

Dochody własne w 2014 roku dla gminy Łochów osiągnęły wartość 23,3 mln zł. Subwencja Dotacje dla gminy osiągnęły najmniejszą kwotę w wysokości 14,2 mln zł.

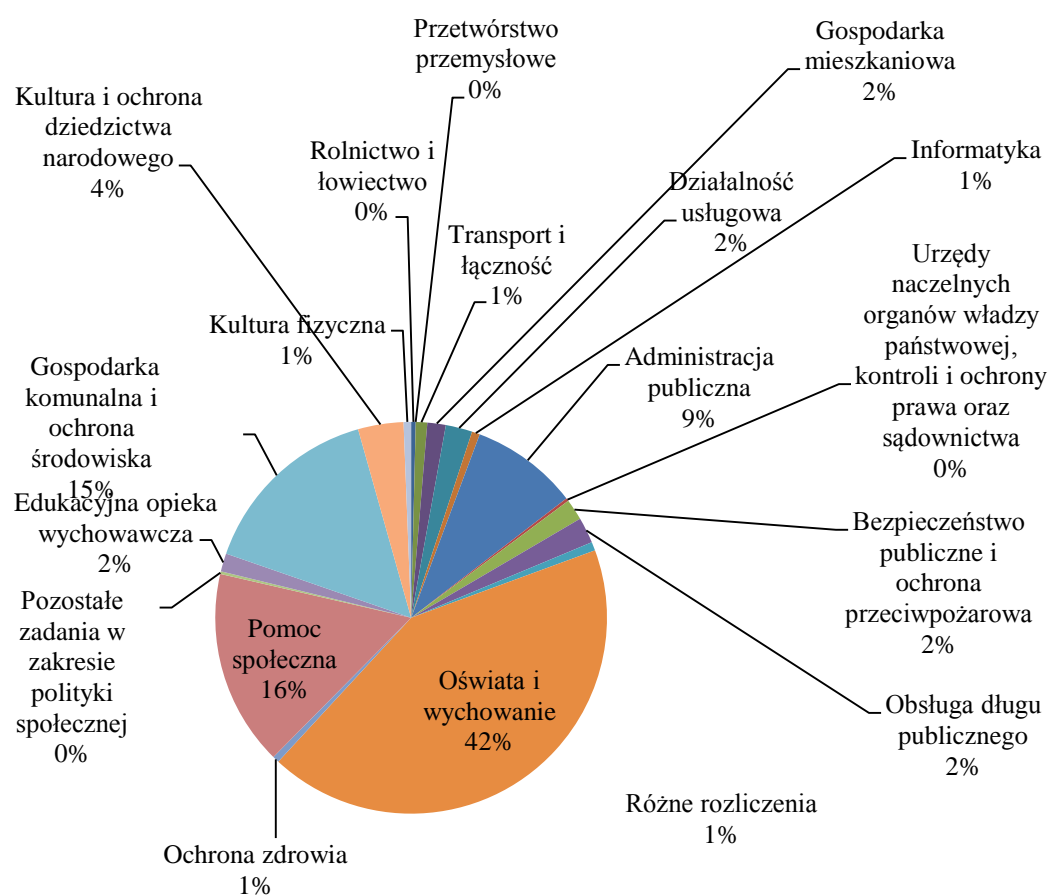
Tabela 29. Podział wydatków w Gminie Łochów w 2010-2014r. (w mln zł)

Wyróżnienie	2010	2011	2012	2013	2014
ogółem	59569760	58 381757	69 026046	61810628	58477929
wydatki majątkowe	22070909	18321983	25187469	15918974	11546609
wydatki bieżące	37498850	40597736	43838576	45891654	46 931 320

Źródło: BDL, GUS

Największe wydatki ogółem gmina poniosła w roku 2013, gdzie wydano prawie 70 mln złotych. Najmniejszą ilość wydatków odnotowano w 2011 r. a było to ponad 58 mln zł.

Rysunek 8. Podział wydatków według obszarów w Gminie Łochów w 2014 roku w %

Źródło: BDL, GUS

Największą część wydatków przeznaczano w budżecie gminy w 2014 roku na oświatę i wychowanie stanowiło to 42% planowanych wydatków. Kolejną pozycję zajmuje pomoc społeczna (16%) oraz gospodarka komunalna i ochrona środowiska (15%). Na administrację publiczną przeznaczano 9 % wydatków. Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego stanowiła 4 % wydatków.

Jednym z ważnych źródeł dochodów gminy, były środki zewnętrzne pochodzące z Unii Europejskiej. W tabeli przedstawiono projekty na które gmina uzyskała dofinansowanie.

Tabela 30. **Projekty realizowane przez gminę Łochów**

Tytuł projektu	Wartość projektu	Dofinansowanie z UE
Rozbudowa i modernizacja systemu odbioru i oczyszczania ścieków komunalnych w Gminie Łochów.	26 790 000.00 zł	18 641 325.57 zł
Przebudowa drogi gminnej Gwizdały-Łazy-Brzuza, Gmina Łochów	9 798 068.22 zł	8 328 357.98 zł
Gmina Łochów przyjazna środowisku naturalnemu - OZE	5 905 934.09 zł	4 019 977.37 zł
Budowa infrastruktury terenów przemysłowych w Łochowie	4 345 913.23 zł	3 353 746.04 zł
Przebudowa ulicy Al. Pokoju w Łochowie	3 625 592.71 zł	3 081 753.80 zł
Budowa infrastruktury technicznej zabudowy usługowej w Łochwie	2 958 813.55 zł	2 485 771.33 zł
Przebudowa drogi gminnej Budziska – Kaliska – Pogorzelec, Gmina Łochów	3 043 154.93 zł	2 406 126.00 zł
Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej w Gminie Łochów	3 827 270.17 zł	2 234 233.39 zł
Poprawa infrastruktury technicznej terenów zabudowy usługowo-produkcyjnej w Łochowie	2 854 475.03 zł	2 171 663.31 zł
Zwiększenie dostępu do Internetu szansą wszechstronnego rozwoju mieszkańców Gminy Łochów	1 993 553.48 zł	1 694 520.45 zł
Przebudowa ulicy Przemysłowej w Łochowie w km 0+030 - 1+963	1 594 093.48 zł	1 195 570.10 zł
Budowa ulicy Żytniej w mieście Łochowie	1 372 918.68 zł	1 029 689.00 zł
Budowa ulicy X-lecia Łochowa w mieście Łochowie	1 208 818.71 zł	906 614.03 zł
I ty możesz.	887 264.10 zł	754 174.49 zł
Przedszkole Wojtka Strażaka	698 819.00 zł	593 996.15 zł
Wesołe przedszkolaki	696 700.00 zł	592 195.00 zł

e-Łochów	644 645.15 zł	489 696.41 zł
"e-Społeczeństwo Łochowa"	394 322.50 zł	324 183.20 zł
Z indywidualizacją ku sukcesowi	315 352.50 zł	268 049.63 zł
"DODAC RADOŚCI DO ŻYCIA" – integracja społeczna osób powyżej 60 roku życia w Gminie Łochów	48 590.00 zł	41 301.50 zł
Plan gospodarki niskoemisyjnej dla Gminy Łochów	28 290.00 zł	24 046.50 zł

<http://www.mapadotacji.gov.pl/>

II.4. IDENTYFIKACJA PROBLEMÓW GMINY

Problem to: Nie akceptowana sytuacja uniemożliwiająca utrzymanie lub osiągnięcie pożądanego stanu. Problem to także nieakceptowany skutek oddziaływania wewnętrznych lub zewnętrznych czynników rozwojowych. Co nas boli ?

Zidentyfikowano następujące problemy rozwoju gminy.

II.4.1. OBSZAR POTRZEB SPOŁECZNYCH

Zdiagnozowane problemy:

- brak zorganizowanych form opieki dla dzieci 0-3 lata - brak żłobka lub miejsca gdzie można na kilka godzin zostawić pod profesjonalną opieką małe dzieci,
- niedostateczna liczba mieszkań komunalnych i socjalnych,
- częste przypadki ubiegania się o pomoc społeczną i mieszkaniową przez mieszkańców ukrywających dochody,
- niewykorzystany potencjał parku dębinka (zaśmiecenie, brak infrastruktury, brak urządzenia parku),
- brak kina pomimo istniejącej infrastruktury (sala kinowa),
- duża liczba wypadków drogowych z powodu dużego ruchu i braku obwodnicy,
- duży ruch i niebezpieczeństwo dla pieszych na rondzie obok przejścia kolejowego,
- niesprawny system zapisów do lekarzy,
- potrzeba uporządkowania sposobu wykorzystania bazy sportowo – turystycznej,
- niedostateczna koordynacja działań klubów sportowych,
- niewystarczająca oferta miejsc do wykorzystania dla młodzieży (klubów, sal, miejsc spotkań),
- wysoki poziom agresji i zjawisk patologicznych wśród młodzieży,
- mała aktywność społeczna mieszkańców,

- dewastacja terenów i infrastruktury przez mieszkańców,
- przyzwolenie społeczeństwa i tolerowanie wybryków chuligańskich i pijackich,
- brak konsekwencji za zniszczenia i wybryki chuligańskie,
- nasilające się kradzieże na terenach lotniskowych,
- policja ignoruje zgłoszenia do wybryków chuligańskich lub nie karze winnych, a zdarza się, że nawet nie próbuje tego robić,
- wysoka liczba osób korzystających z pomocy społecznej,
- duża liczba osób pracujących „na czarno”,
- brak funduszy sołeckich do wykorzystania przez poszczególne wsie,
- brak zaangażowania młodzieży w sport,
- rozdrobnienie klubów sportowych, brak współpracy pomiędzy klubami,
- niewykorzystany i nieznany potencjał twórców ludowych,
- niewystarczająca wiedza o twórczości lokalnej i brak jej promocji,
- niewystarczająca oferta zajęć dla seniorów.

II.4.2. OBSZAR POTENCJAŁÓW GMINY

Zdiagnozowane problemy:

- wysoka liczba wypadków na drogach krajowych – ocenionych jako drogi o najwyższym wskaźniku ryzyka dla użytkowników (tak pieszych jak i zmotoryzowanych oraz rowerzystów),
- tranzyt samochodów ciężarowych i tirów przez teren gminy,
- brak dróg rowerowych wzdłuż dróg krajowych:
 - dk 50
 - dk 62,
- brak chodników wzdłuż dróg krajowych w miejscowościach:
 - Gwizdały,
 - Budziska,
 - Łochów,
 - Kamionna,
 - Twarogi,
 - Wólka paplińska,
 - Kalinowiec,

- Zagrodniki.
- i innych.
- brak ciągu pieszo jezdny (drogi lokalnej) wzdłuż DK 50 od ul. przemysłowej do części Jasiorówki (nazwa historyczna Relin) i dalej do Łojewa (na tym odcinku drogi najczęściej na terenie gminy dochodzi do śmiertelnych wypadków i często z udziałem rowerzystów),
- nieukończony ciąg pieszo jezdny wzdłuż DK 50 między ul. Baczkowską i ul. przemysłową w Łochowie.
- słaby stan dróg poza centrum,
- brak dróg asfaltowych w osiedlu Laskowska,
- brak parkingu przy stacji PKP,
- niewystarczająca liczba miejsc parkingowych w centrum Łochowa o w pobliżu stacji PKP,
- brak lub nieaktualne plany miejscowe,
- brak funkcjonalnego centrum miasta,
- chaos przestrzenny: niski poziom estetyki i funkcjonalności zagospodarowania terenów wokół dworca kolejowego,
- za mało ogólnodostępnych placów zabaw i ogólnodostępnych boisk dla młodzieży,
- przestarzała sala kinowa i brak wyposażenia w nowoczesny sprzęt do projekcji,
- brak boisk w szkołach:
 - Szkole Podstawowej Nr 1,
 - Zespole Szkół W Gwizdałach,
 - Zespole Szkół W Kamionnie,
- niewykorzystany potencjał infrastruktury sportowej gminy udostępnionej do prowadzenia klubom,
- nieukończona kanalizacja gospodarstw w części aglomeracji miasta Łochów, oraz nieuporządkowana gospodarka wodno-ściekowa na pozostałym terenie gminy – brak przydomowych oczyszczalni ścieków,
- brak bezpośredniego pociągu Łochów – Warszawa i Łochów -Białystok – pociągi pospieszne nie zatrzymują się na stacji Łochów,
- zły stan techniczny szkoły podstawowej nr 1 w Łochowie,

- ograniczony dostęp do budynków użyteczności publicznych dla osób niepełnosprawnych,
- brak parku miejskiego,
- zaśmiecenie lasów i dzikie wysypiska w lasach,
- niska świadomość ekologiczna mieszkańców,
- niewykorzystany potencjał rzeki Liwiec, brak gminnej infrastruktury turystycznej,
- brak plaży miejskiej i infrastruktury turystycznej,
- brak placu zabaw w Zatorzu,
- ograniczenia zagospodarowania przestrzeni i wykorzystania nieruchomości z powodu własności wspólnot wiejskich,
- nieenergooszczędne oświetlenie ulic, brak systemu sterowania oświetleniem
- brak instalacji gazowej w gminie,
- ograniczenia zagospodarowania przestrzeni wynikające z uznania terenu za obszar natura 2000.

II.4.3. OBSZAR GOSPODARKA

Zdiagnozowane problemy:

- niska dochodowość prowadzonych małych i średnich firm prowadzonych na obszarze gminy,
- małe zainteresowanie inwestorów zewnętrznych gminą,
- brak wyznaczonych terenów pod inwestycje,
- niska zdolność do nabywania dóbr i usług przez mieszkańców,
- nieopłacalność ekonomiczna prowadzenia gospodarstw rolnych,
- niewykorzystany potencjał walorów regionalnych,
- wysoki wskaźnik bezrobocia - brak alternatywnych miejsc pracy dla mieszkańców wsi; występowanie ukrytego bezrobocia, głównie na wsi,
- niewielka liczba gospodarstw agroturystycznych spełniających wymagania turystów. niska jakość oferowanych usług.

II.5. ANALIZA SWOT

Analiza SWOT to metoda diagnozy sytuacji, w jakiej znajduje się dana jednostka. Nazwa techniki pochodzi od pierwszych liter angielskich słów:

S- Strengths (mocne strony),

W- Weaknesses (słabe strony),

O- Opportunities (szanse),

T- Threats (zagrożenia).

Analiza SWOT służy do zbadania wewnętrznych i zewnętrznych **czynników** mających istotny wpływ na rozwój badanej organizacji/samorządu. Wskazuje mocne i słabe strony gminy (**czynniki wewnętrzne, teraz**) oraz szanse i zagrożenia (**czynniki występujące w otoczeniu, teraz i w przyszłości**).

Słabe strony są czynnikami wpływającymi na istnienie problemów. Zagrożenia wskazują na problemy, jakie mogą pojawić się w przyszłości, jeśli nie podejmie się działań przeciwdziałających zdiagnozowanym czynnikom.

Najważniejsze MOCNE STRONY gminy Łochów

- Dogodne połączenia komunikacyjne drogowe (drogi krajowe 50 i 62; rozwinięta sieć dróg powiatowych i gminnych) i kolejowe z regionem i krajem; korzystne położenie gminy przy linii kolejowej Warszawa – Białystok (przystanek pasażerski).
- Rozwinięta sieć dróg powiatowych i gminnych.
- Korzystne położenie gminy przy linii kolejowej Warszawa – Białystok.
- Usytuowanie gminy u zbiegu dwóch rzek Bugu i Liwca, w pobliżu Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego i rezerwatów przyrody.
- Czyste powietrze; niski poziom zanieczyszczeń pochodzenia przemysłowego (na terenach poza miastem).
- Znaczny udział ponadlokalnych obszarów o dużych wartościach przyrodniczych, pełniących funkcje ekologiczne, klimatotwórcze, krajobrazowe i rekreacyjno-wypoczynkowe.

- Występowanie cennych drzewostanów oraz rzadkich gatunków ptaków i owadów, mchy i porosty – roślinność w rezerwatach (Park Krajobrazowy).
- Zwiększona liczba mieszkańców w okresie wakacyjnym (letnicy).
- Zwiększenie popytu na podstawowe produkty w okresie letnim.
- Rozwijająca się baza gastronomiczna i agroturystyczna.
- Nowoczesne obiekty szkoły podstawowej, gimnazjum i sali sportowej.
- Profesjonalna kadra w Urzędzie Miejskim w Łochowie i administracji samorządowej posiadająca adekwatne wykształcenie i doświadczenie zawodowe.
- Doświadczenie administracji samorządowej w wykorzystywaniu środków UE.
- Znaczące zasoby atrakcyjnych terenów pod budownictwo mieszkaniowe jednorodzinne i rekreacyjne.
- Potencjał turystyczny – konferencyjny Pałacu w Łochowie.
- Wysoki wskaźnik wyposażenia w system zbiorowego zaopatrzenia w wodę na obszarze całej gminy.
- Wysoki poziom skanalizowania aglomeracji.
- Efektywnie działający system segregacji odpadów stałych na terenie całej gminy.
- Wolne obiekty (prywatne) i urządzenia do wykorzystania i zagospodarowania dla działalności przemysłowej i usługowej.
- Duża liczba świetlic wiejskich, dobrze rozwinięta sieć aktywnych OSP.

SLABE STRONY gminy Łochów

- Mocno ograniczone możliwości przydziału mocy potrzebnej do działalności produkcyjnej i gospodarczej.
- Ruch tranzytowy przez gminę powodujący zagrożenia dla bezpieczeństwa mieszkańców, położenie na skrzyżowaniu dróg krajowych.
- Zwiększający się ruch tranzytu międzynarodowego na terenie gminy.
- Mała liczba działań edukacyjnych dotyczących bezpieczeństwa na drodze.
- Utrzymująca się znaczna liczba wypadków na drogach publicznych.
- Nasilające się natężenie ruchu i zatory drogowe w ciągu dróg krajowych przechodzących przez miasto.

- Zużyta nawierzchnia, brak chodników i ścieżek rowerowych, oświetlenia, bezpiecznych skrzyżowań i wiat przystankowych przy drogach krajowych, skutkujące utrzymującą się liczbą wypadków i kolizji, w tym z udziałem pieszych i rowerzystów.
- Ograniczone możliwości zagospodarowania Parku Dębinka z powodów formalnych (do czasu uchwalenia planu miejscowego i odlesienia działki)
- Niska aktywność społeczna mieszkańców gminy.
- Brak niedrogich miejsc noclegowych dla turystyki grupowej, indywidualnej i specjalizowanej.
- Zła jakość istniejącej bazy turystycznej (oprócz Pałacu).
- Ograniczenia wykorzystania hali sportowej do organizacji imprez sportowych wynikający z braku miejsc noclegowych.
- Brak dostępu do terapii i psychoterapii dla trudnej młodzieży.
- Brak profesjonalnych parkingów leśnych.
- Małe zainteresowanie ze strony turystów.
- Słaba dostępność wybranych usług publicznych, np. specjalistycznej opieki zdrowotnej.
- Niski poziom sanitacji wsi.
- Brak gazyfikacji gminy.
- Spalanie śmieci w gospodarstwach domowych powodujące znaczne zanieczyszczenie powietrza na terenie miejskim.
- Niski poziom świadomości ekologicznej mieszkańców.
- Niskie kwalifikacje osób poszukujących pracy.
- Zła jakość lokalnego rynku pracy: ludzie nie chcą pracować za proponowane stawki, nie chcą pracować na umowę oraz świadczyć pracę złej jakości.
- Niewykorzystanie potencjału walorów przyrodniczych i turystycznych gminy.
- Niewystarczająca promocja wydarzeń i zajęć kulturalnych Domu Kultury.
- Brak kąpielisk nad rzeką Liwiec (brak strzeżonego kąpieliska miejskiego, plaży).
- Niski poziom dochodów mieszkańców – postępujące zubożenie mieszkańców gminy.
- Niedostateczny rozwój szybkiej sieci internetowej na terenie gminy.

- Malejąca jakość kształcenia, mierzona wynikami egzaminów zewnętrznych na zakończenie szkoły podstawowej i gimnazjum.
- Przepisy ustawowe umożliwiające kwalifikowanie się do pomocy społecznej osób mimo uzyskiwanych przez nie faktycznie dochodów.
- Niefunkcjonujący fundusz sołecki, ograniczający możliwości aktywności obywatelskiej w decydowaniu o rozwoju lokalnej społeczności.
- Rozdrobnienie działek, utrudniające gospodarowanie gruntami i lokalizowanie inwestycji mieszkaniowych i produkcyjnych.
- Wzrost populacji bobrów i dzików powodujących szkody w infrastrukturze i środowisku.
- Zanik społecznych i rodzinnych.
- Łochów Fabryczny i Ostrówek – obszary wyróżniające się występującymi problemami społecznymi i ubożeniem mieszkańców.
- Niewielkie zainteresowanie społeczności lokalnej społecznym angażowaniem się w działania lokalne (np. w świetlicach wiejskich).
- Roszczeniowe postawy mieszkańców i zwiększanie wymagań wobec samorządu.
- Niewystarczająca liczba policjantów pełniących służbę na terenie gminy.
- Brak 24-godzinnego komisariatu policji w gminie.

SZANSE gminy Łochów

- Rozwój usług opiekuńczo leczniczych świadczonych na terenie gminy wynikających z rosnącej liczby osób starszych wymagających zorganizowania dla nich opieki, rehabilitacji i edukacji.
- Dostępność i sąsiedztwo dużego rynku zbytu (aglomeracji warszawskiej) dla produktów rolniczych oraz innych lokalnych surowców; rosnące zainteresowanie w środowiskach wielkomiejskich produktami rolnictwa ekologicznego.
- Zainteresowanie społeczeństwa rekreacją i agroturystyką oraz stopniowe bogacenie się społeczeństwa; Moda na turystykę ekologiczną i krajową.
- Rosnący popyt na tereny inwestycyjne w obszarach o wysokiej czystości i walorach przyrodniczych.

- Możliwość wykorzystania większej ilości imprez promocyjnych, sportowych i kulturalno-folklorystycznych do rozpropagowania możliwości gospodarczych i wypoczynkowych.
- Bliskość Warszawy i związany z tym potencjał rozwoju turystyki dla mieszkańców tego miasta.
- Możliwość pozyskania nowych mieszkańców / zakup domu lub jego wybudowanie.
- Działająca Lokalna Grupa Działania realizująca wspólną strategię rozwoju.

ZAGROŻENIA dla gminy Łochów

- Zagrożenie utraty najcenniejszych walorów na skutek braku planu miejscowego i postępującego zanieczyszczenia.
- Oddalająca się perspektywa planów budowy obwodnicy Łochowa na drodze 62.
- Brak planów obwodnicy Łochowa na drodze 50.
- Brak bezkolizyjnych przejść i przejazdu przez linię kolejową E75 Warszawa – Białystok (były planowane 3 przejścia, będą realizowane 2 i to w poziomie szyn).
- Brak możliwości prawnych weryfikowania dochodów mieszkańców ubiegających się o pomoc społeczną i mieszkaniową.
- Niewystarczający poziom finansowania ze środków publicznych sfer związanych z zaspokajaniem potrzeb społecznych.
- Postępujący poziom ubożenia mieszkańców.
- Postępujący wzrost bezrobocia i postępująca degradacji społeczeństwa.

PODSUMOWANIE

Gmina Łochów posiada korzystne położenie geograficzne, zdrowe, czyste powietrze, dobry stan gleb i wód, bez zanieczyszczeń przemysłowych. Istnieje potencjał i możliwość rozwoju turystyki.

Głównym czynnikiem rozwoju (zarówno rozwojowym jak i ograniczającym) jest położenie na skrzyżowaniu dróg krajowych 50 i 62. Najpilniejszym działaniem jest ograniczenie szkodliwego wpływu dróg na bezpieczeństwo mieszkańców, a z drugiej strony wykorzystanie tego położenia dla rozwoju gminy.

Najpoważniejszym ograniczeniem rozwoju przedsiębiorczości są ograniczenia w dostępie do przydziału mocy.

Priorytetowym działaniem powinno stać się przygotowanie koncepcji urbanistycznej rozwoju miasta i przygotowanie planów miejscowych.

Aby wolne zasoby siły roboczej mogłyby być wykorzystane, konieczna jest zmiana postaw i mentalności społeczeństwa.

III. CELE STRATEGICZNE

III.1. ZAŁOŻENIA DO STRATEGII ROZWOJU GMINY ŁOCHÓW

Założenia do planu strategicznego stanowią warunki brzegowe niezbędne do prawidłowego sformułowania planu i są określane na początku opracowywania planu strategicznego.

- Strategia Rozwoju Gminy Łochów została przygotowana zgodnie z założeniami ustawy o planowaniu polityki rozwoju.
- Strategia Rozwoju Gminy Łochów jest planowana na lata 2016-2022, z perspektywą wyrażoną w wizji i misji do roku 2027.
- Ze względu na okres programowania wsparcia projektów ze środków UE, przyjęto następujące okresy planowania dla poszczególnych zadań: 2016-2018, 2019-2022.
- Strategia została opracowana metodą społecznościową.
- Przygotowanie Strategii Rozwoju Gminy Łochów i jej realizacja uwzględniała zasady zrównoważonego rozwoju.
- Właścicielem strategii są władze gminy Łochów.
- Strategia ma służyć mieszkańcom gminy Łochów.
- Strategia Rozwoju Gminy Łochów ma ułatwiać władzom Gminy utrzymanie głównych długookresowych kierunków rozwoju,
- Realizacją Strategii kierują władze Gminy Łochów.
- Do realizacji Strategii zostanie przygotowany plan operacyjny opisujący szczegółowo zadania strategiczne.

III.2. WIZJA GMINY ŁOCHÓW

Wizja – opis roli podmiotu i efektów jego działania w otoczeniu, jak podmiot chce być postrzegany. Wizja jest obrazem przyszłości, którą mieszkańcy Gminy Łochów chcą wykreować. Wizja przedstawia pożądaną obraz w danym okresie. Jest opisem wizerunku Gminy Łochów w odległej przyszłości, przy założeniu wystąpienia korzystnych uwarunkowań. Jest to koncepcja pewnego modelu w przyszłości. Powinna być ona motywująca, określając pozytywny obraz uwzględniający lokalne uwarunkowania.

Wizja Gminy Łochów do roku 2027

Gmina Łochów to nowoczesna miejscowość, leżąca na skrzyżowaniu głównych dróg krajowych, w widłach Liwca i Bugu - zapewniająca swoim mieszkańcom warunki do wygodnego życia i pracy.

Priorytetem lokalnych władz jest rozwój lokalnej przedsiębiorczości, w szczególności usług związanych z wykorzystaniem unikalnych walorów przyrodniczych Doliny Liwca. Mieszkańcy znajdują zatrudnienie na lokalnym rynku pracy, mogą też pracować w Warszawie i okolicznych miejscowościach, co jest możliwe dzięki doskonałemu skomunikowaniu gminy połączeniami kolejowymi i drogowymi.

Wysoka jakość życia w gminie to także możliwość kształcenia na wysokim poziomie (do poziomu matury), lokalna oferta kultury i rekreacji, kino, stadion, nowoczesne kluby sportowe i miejsca spotkań dla młodzieży. Mieszkańcy lubią spędzać czas wolny w gminie. Korzystają z urządzonych przestrzeni publicznych, urządzeń rekreacji. Dbają o siebie, swoje wspólne dobro i dobrze czują się u siebie w gminie. Młodzież spędza czas na rozwijaniu swoich zainteresowań i wysokiej jakości rozrywce.

Inwestorzy znajdują w Gminie Łochów atrakcyjną ofertę terenów inwestycyjnych. Powstają nowe osiedla jednorodzinne, które stanowią atrakcyjną alternatywę zamieszkania dla nowych mieszkańców Warszawy i tych osób, które zdecydowały się na własne domy.

Mieszkańcy gminy tworzą zintegrowaną i zaangażowaną społeczność. Są dumni z efektów swojego zaangażowania i pracy oraz determinacji do rozwijania, poprawy jakości i dbałości o swoje otoczenia. Gmina Łochów to dobre miejsce do życia w czystym i estetycznym otoczeniu.

III.3. MISJA GMINY ŁOCHÓW

Myślenie o rozwoju gminy, podobnie jak strategiczne myślenie o rozwoju innych organizacji we wszystkich dziedzinach życia gospodarczego i społecznego oraz planowanie działań sprzyjających takiemu rozwojowi wymaga odpowiedzenia sobie na kluczowe pytania:

- *Po co to robimy i co jest naszą aspiracją?*
- *W oparciu, o jakie wartości działamy?*
- *Jakie standardy prowadzenia polityki rozwoju są dla nas istotne?*
- *Jakie są obszary, w których chcemy skoncentrować swoje wysiłki?*

Pytania te odnoszą się w równym stopniu do firm, instytucji publicznych, jak i organizacji pozarządowych zastanawiających się nad swoim rozwojem, a odpowiedź na nie określa się, najogólniej, jako opis Misji lub precyzyjniej – poczucie Misji (ang. *sens of mission*). Zgodnie z takim ujęciem przedyskutowana została misja rozwoju gminy, która zgodnie z wykorzystanym w procesie strategicznym modelem Ashridge złożona jest z czterech elementów. Na misję rozwoju gminy składają się zatem:

- **podstawowy cel** – zasadnicza aspiracja rozwoju,
- **wartości** – istotne z punktu widzenia rozwoju gminy wartości, to w co wierzymy,
- **standardy zachowań** – procedury, polityki i schematy działania.
- **główne kierunki strategicznego rozwoju** (domeny),

Rysunek 9. Czteroelementowa misja rozwoju gminy

Tak określoną misję rozwoju, pomimo wyodrębnienia czterech elementów, należy postrzegać i odczytywać jako integralną całość. Misja w modelu Ashridge to główny cel wskazujący podstawowy kierunek działań, domeny strategicznego rozwoju – określające obszary koncentracji wysiłków, ale także wartości oraz standardy zachowań, które towarzyszą procesowi wyboru i realizacji zadań, wpisujące się w określone w celu i strategii główne kierunki rozwoju. W takim ujęciu misja stanowi „rdzeń” dokumentu Strategii, który kolejno wypełniany i uszczegółowiany jest (w kolejnych rozdziałach) poprzez zapisy priorytetów (celów strategicznych)/kierunków interwencji (celów operacyjnych) oraz zadań.

Funkcje misji:

- pozwala koncentrować się na istocie działania,
- pozwala dostosować działania do długookresowych celów,
- identyfikuje z podmiotem strategii, buduje lokalną tożsamość,
- przyciąga odbiorców oferty, promuje w otoczeniu.

III.3.1. CEL PODSTAWOWY - NADRZĘDNA ASPIRACJA GMINY ŁOCHÓW

Cel podstawowy – nadrzędna aspiracja to obraz przewodni podmiotu strategii. To najczęściej jedno lub kilkudzaniowa deklaracja określająca najwyższego poziomu cel, sens i powód oraz główne pola działania podmiotu strategii, często też zawiera najogólniejszą koncepcję działania.

Cel podstawowy – nadrzędna aspiracja Gminy Łochów

Misją Gminy Łochów jest zapewnienie jej mieszkańcom najwyższego poziomu życia. Priorytetem rozwoju gminy jest bezpieczeństwo i dobrobyt. Malownicze położenie tego regionu i rozwinięta oferta turystyczna przyciąga turystów oraz podnosi jakość życia mieszkańców.

Dobre miejsce do życia i pracy u ujścia Liwca do Bugu.

Atrakcyjne miejsce do odpoczynku i rekreacji.

III.3.2. WARTOŚCI

Rodzina

Tradycja

Wartości chrześcijańskie

Uczciwość

Pracowitość

Poczucie wspólnoty

Odpowiedzialność

Szacunek

Bezpieczeństwo

Zdrowie

III.3.3. STANDARDY ZACHOWAŃ

Uprzejmość, savoir vivre

Jesteśmy po prostu uprzejmi. Z życzliwością odnosimy się do innych. Mówimy z uśmiechem dzień dobry.

Kultura językowa

Używamy języka, który wyraża szacunek do rozmówcy. Nie używamy wulgaryzmów. Nie krzyczymy.

Szacunek dla innych osób

Każdy człowiek, niezależnie od stanu posiadania, wykształcenia, przekonań itd. zasługuje na szacunek.

Bezinteresowna pomoc

Jesteśmy gotowi do pomocy innym. Nikt nie może zostać sam w sytuacji, kiedy nie może poradzić sobie ze swoim problemem. Drobne dobre uczynki są dla nas normą zachowania.

Empatia

Zamiast oceniać, próbujemy zrozumieć innych. Każdy człowiek niesie swoją historię, której nie znamy. Załatwiając sprawy mieszkańców najpierw wsłuchujemy się w ich sytuację.

Zaangażowanie

Reagujemy na złe zachowania. Angażujemy się w wartościowe działania społeczne. Rozwijamy wolontariat. Reagujemy na krzywdę zwierząt.

Kultura pracy

Wykonujemy pracę z zaangażowaniem w wyznaczonym czasie. Jesteśmy lojalni wobec przełożonych, kolegów i podwładnych. Podwyższamy swoją wiedzę i kompetencje.

Kultura słowa, stroju, zachowania

Swoim wyglądem dajemy świadectwo szacunku do innych. Praca w urzędach i instytucjach publicznych to służba mieszkańcom, więc będąc w pracy dbamy o schludny i oficjalny wygląd.

III.3.4. KIERUNKI STRATEGICZNEGO ROZWOJU

Wyboru celów strategicznych dokonano w oparciu o analizę przeprowadzoną podczas warsztatów z mieszkańcami, następnie zweryfikowano je w zespole kluczowych urzędników gminy. Kierunki strategicznego rozwoju Gminy Łochów (cele główne), określono dla każdego ze zdefiniowanych w diagnozie obszarów:

Obszar społeczny

Cel główny 1: SILNA, ZINTEGROWANA WSPÓLNOTA MIESZKAŃCÓW.

Obszar zasobów

Cel główny 2. NOWOCZESNA INFRASTRUKTURA ZAPEWNIAJĄCA BEZPIECZENSTWO I WYSOKA JAKOŚĆ ŻYCIA MIESZKAŃCOM.

Obszar gospodarczy

Cel główny 3. STWORZENIE WARUNKÓW DO ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI Z ZACHOWANIEM POTENCJAŁU ŚRODOWISKA.

Struktura celów przyjęta do Strategii Rozwoju Gminy Łochów

Poziom I

Cele główne i strategiczne (do 2027 roku)

Poziom II

Cele operacyjne (do 2018 lub do 2022 roku)

Poziom III

Zadania i sposoby działania (do 2018 lub do 2022)

Rysunek 10. Drzewo celów

IV. ZADANIA OPERACYJNE

W tej części Strategii przedstawiono operacyjne plany działań dla trzech obszarów uwzględniające cele strategiczne (po co to robimy?), cele operacyjne (jak to robimy?) oraz zadania (co robimy?).

Plany działań można postrzegać jako swoistą nawigację w zakresie istotnych dla danej domeny kierunków oraz sposobów ich osiągnięcia. W ramach planów skonstruowanych dla każdej ze wskazano tzw. zadania priorytetowe. Założono, że zostaną one zrealizowane w pierwszym etapie osiągania celów strategii tj. do roku 2018 lub do roku 2022. Są to te zadania, które w największym stopniu mogą wpłynąć na osiągnięcie założonych celów, a zatem wywołają (w sposób bezpośredni lub pośredni) realne zmiany warunkujące lokalny rozwój. Dla zadań przewidzianych do realizacji w latach 2016-2018 wskazano na szacunkowe koszty ich realizacji.

Tabela 31. **Zadania realizacyjne strategii**

Cel strategiczny	Cel operacyjny	Zadanie	Nazwa celu, zadania	Termin realizacji			Szacunkowy koszt	Odpowiedzialny
				2016-2018	2019-2022	2023-2027		
OBSZAR SPOŁECZNY								
CEL GŁÓWNY 1: SILNA, ZINTEGROWANA WSPÓLNOTA MIESZKAŃCÓW.								
1.1		Zapewnienie wysokiej jakości usług publicznych.					k. b.	
	1.1.	Zapewnienie wysokiej jakości usług „wolnego czasu”.					k. b.	
		1.1.1.1.	Wypracowanie wspólnej polityki działania klubów sportowych gwarantujących wykorzystanie istniejącej infrastruktury.				k. b.	WR
		1.1.1.2.	Aktywizacja aktywności sportowej młodzieży.				k. b.	WR
		1.1.1.3.	Rozwój działalności i promocja czytelnictwa poprzez nowoczesne formy działania.				k. b.	WR
	1.1.	Podnoszenie jakości usług publicznych.						

2.	1.1.2.1.	Wspieranie rozwoju szkolnictwa dostosowanego do aktualnych potrzeb rynku pracy.				k. b.	WO
	1.1.2.2.	Podniesienie kwalifikacji nauczycieli.				k. b.	WO
	1.1.2.3.	Współpraca z ZOZ i przychodniami prywatnymi w celu wdrożenia systemów zapisów do lekarzy w przychodniach gminnych				k. b.	WO
	1.1.2.4.	Lobbing na rzecz zapewnienia nocnych dyżurów aptek.				k. b.	B
	1.1.2.5.	Realizacja planu profilaktyki zdrowotnej dla mieszkańców (informacje i badania).				k. b.	OPS
1.2	Aktywni mieszkańcy, współuczestniczący w zarządzaniu gminą.						
1.2.1.	Rozwinięty system komunikacji urzędu z mieszkańcami.						
	1.2.1.1.	Prowadzenie konsultacji społecznych jako standardu uzgodnień zamierzeń władzy gminy z mieszkańcami.				k. b.	WR
	1.2.1.2.	Wprowadzenie e-administracji.				60 tys.	WR
	1.2.1.3.	Podnoszenie kwalifikacji urzędników.				30 tys.	WR
1.2.2.	Rozwinięta aktywność obywatelska.						
	1.2.2.1.	Wydzielenie i uruchomienie funduszu sołeckiego.				1000 tys.	R M
	1.2.2.2.	Powołanie Rady Sportu.				k. b.	B
	1.2.2.3.	Rozwój współpracy samorządu z organizacjami pozarządowymi.				150 tys.	WR
	1.2.2.4.	Wzmacnianie poczucie lokalnej wspólnoty „My, Łochowianie”.				k. b.	B
OBSZAR ZASOBÓW Cel główny 2. NOWOCZESNA INFRASTRUKTURA ZAPEWNIAJĄCA BEZPIECZEŃSTWO I WYSOKA JAKOŚĆ ŻYCIA MIESZKAŃCOM.							
2.1	Infrastruktura służąca mieszkańcom.						
2.1.1.	Wysoki poziom bezpieczeństwa komunikacyjnego.						W I
	2.1.1.1.	Przygotowanie miejsc parkingowych Parkuj&Jedź na obszarze wokół stacji kolejowych.				2 000 tys.	W I
	2.1.1.5.	Budowa i modernizacja ulic Łochowa.				2 000 tys.	W I
	2.1.1.6.	Budowa i modernizacja ulic w Ostrówku.					W I
	2.1.1.7.	Budowa drogi gminnej Samotrzask – Łojew.				1 000 tys.	W I

	2.1.1.8	Budowa ulic w miejscowości Kamionna						W I
	2.1.1.9.	Budowa drogi Budziska-Barchów				1 500 tys.		W I
	2.1.1.1 0	Budowa drogi Budziska-Jasiorówka				500 tys.		W I
	2.1.1.1 1	Dokończenie budowy drogi Dąbrowa-Wieliczna				500 tys.		W I
	2.1.1.1 2	Budowa chodnika Łochów Fabryczny - Łopienka						W I
	2.1.1.1 3	Lobbing na rzecz doprowadzenia do budowy bezkolizyjnych przejazdów z linią kolejową w gminie.				k. b.		B
	2.1.1.1 4	Lobbing na rzecz budowy obwodnicy na drodze Nr 62 i 50.				k. b.		B
2.1.2	.	Dobry stan techniczny gminnej infrastruktury społecznej.						
	2.1.2.1.	Termomodernizacja budynków oświatowych				2000 tys.		W I
	2.1.2.2.	Modernizacja wnętrza kina Paprotka.				500 tys.		W I
	2.1.2.3.	Modernizacja biblioteki publicznej i Domu Kultury				1000 tys.		W I
	2.1.2.4.	Modernizacja ośrodka "Koszelanka".				1000 tys.		W I
	2.1.2.5.	Budowa mieszkań socjalnych i komunalnych.				200 tys.		W I
	2.1.2.6.	Budowa nowej siedziby urzędu Gminy.				4000 tys.		W I
2.1.3	.	Przestrzeń publiczna służąca mieszkańcom.						
	2.1.3.1.	Budowa placów zabaw i miejsc spędzania czasu małych dzieci z rodzicami.				600 tys.		W I
	2.1.3.2.	Budowa boisk przyszkolnych.				800 tys.		W I
	2.1.3.3.	Modernizacja bazy OSP Łochów i Łochów Fabryczny.						W I
	2.1.3.4.	Uwzględnianie zapewnienia dostępności budowanej infrastruktury dla osób niepełnosprawnych.				150 tys.		W I
2.2	.	Harmonijnie ukształtowania przestrzeni gminy.						
2.2.1	.	Wysoki poziom estetyki przestrzeni publicznej.						
	2.2.1.1.	Wykonanie koncepcji urbanistycznej zagospodarowania miasta.				50 tys.		ZP
	2.2.1.2.	Opracowanie i uchwalenie miejscowych planów zagospodarowania.				100 tys.		ZP
2.2.2	.	Rewitalizacja wybranych obszarów gminy.						
	2.2.2.1.	Aktualizacja Programu Rewitalizacji dla Gminy Łochów				50 tys.		ZP

		2.2.2.2.	Rewitalizacja Parku Dębinka.				1200 tys.	WI
		2.2.2.3.	Rewitalizacja obszaru Łochowa Fabrycznego				1000 tys.	WI i WR
		2.2.2.4.	Rewitalizacja i obszaru pofabrycznego w Ostrówku.				100 tys.	WI i WR
		2.2.2.5.	Zagospodarowanie terenu wokół dworca kolejowego.				2000 tys.	WI
2.3		Zachowanie wysokiej jakości potencjału przyrodniczego						
	2.3.	Czyste powietrze w gminie.						
	1.	2.3.1.1.	Wypracowanie sposobu egzekwowania zakazu palenia śmieci w piecach.				k. b.	OŚ
		2.3.1.2.	Termomodernizacja w budynkach komunalnych				2000 tys.	WI
		2.3.1.3.	Termomodernizacja budynków oświatowych				2000 tys.	WI
		2.3.1.3.	Wymiana oświetlenia ulicznego na energooszczędne, wdrożenie systemów zarządzania oświetleniem.				2000 tys.	WI
		2.3.1.4.	Lobbing na rzecz wyprowadzenie ruchu tranzytowego z miasta				k. b.	B
		2.3.1.5.	Wdrażanie Programu Gospodarki Niskoemisyjnej				*	B
	2.3.	Uporządkowana gospodarka wodno-ściekowa i odpadowa						
	2.	2.3.2.1.	Budowa kanalizacji w m. Budziska, Jasiorówka, Baczki.				1500 tys.	WI
		2.3.2.2.	Budowa wodociągu w Łazach i Nadkolu.				1000 tys.	WI
		2.3.2.3.	Dokończenie kanalizacji w aglomeracji Łochów				10 000 tys.	WI
		2.3.2.4.	Monitoring i likwidacja dzikich wysypisk śmieci,				20 tys.	OŚ
Cel główny 3: STWORZENIE WARUNKÓW DO ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI Z ZACHOWANIEM POTENCJAŁU ŚRODOWISKA.								
3.1		Rozwinięta, nieuciążliwa dla mieszkańców i środowiska, przedsiębiorczość.						
	3.1.	Wspieranie rozwoju przedsiębiorstw						
	1.	3.1.1.1.	Przygotowanie terenów dla działalności developerskiej pod budownictwo mieszkaniowe.				k. b.	ZP
		3.1.1.2.	Przygotowanie oferty dla przedsiębiorców zainteresowanych lokalizacją biznesu w gminie – zestawienie informacji o terenach przeznaczonych pod działalność gospodarczą z informacją o dostępie do mediów.				k. b.	WR

	3.1.1.3.	Wsparcie inwestycji i inwestorów pozyskujących energię z odnawialnych źródeł energii.				k. b.	WR
	3.1.1.4.	Wspieranie rozwoju rolnictwa ekologicznego.				k. b.	WR
3.1. 2.	Konkurencyjna polityka podatkowa i wysokiej jakości serwis obsługi przedsiębiorcy.						
	3.1.2.1.	Prowadzenie korzystnych rozwiązań w zakresie opłat lokalnych,				k. b.	B
	3.1.2.2.	Wprowadzenie kompleksowej obsługi i zapewnienie pełnej informacji dla osób rozpoczynających działalność gospodarczą, tworzących nowe miejsca pracy				k. b.	WR
	3.1.2.3.	Wprowadzenie systemu informacji o możliwościach korzystania ze środków unijnych				k. b.	WR
3.2	Wykorzystanie potencjału turystycznego Doliny Liwca.						
	3.2.1.	Funkcjonujące produkty turystyczne.					
	3.2.1.1.	Budowa infrastruktury około turystycznej, zgodnie ze Strategią rozwoju turystyki Doliny Liwca.				**	WI
	3.2.1.2.	Tworzenie produktów turystycznych Doliny Liwca, zgodnie ze Strategią rozwoju turystyki Doliny Liwca.				**	WR
3.2. 2.	Skuteczny marketing i promocja marki Dolina Liwca.						
	3.2.2.1.	Wykreowanie marki turystycznej Dolina Liwca, zgodnie ze Strategią Rozwoju Turystyki Doliny Liwca na lata 2015 – 2020 z perspektywą do 2025.				**	WR
	3.2.2.2.	Organizacja imprez wizerunkowych Doliny Liwca, zgodnie ze Strategią Rozwoju Turystyki Doliny Liwca na lata 2015 – 2020 z perspektywą do 2025.				**	WR
	3.2.2.3.	Opracowanie i wdrożenie marki lokalnej Dolina Liwca.				**	WR
3.2. 3.	Zintegrowany system zarządzania gospodarką turystyczną, oparty o partnerską współpracę.						
	3.2.3.1.	Powołanie operatora (podmiotu odpowiedzialnego za realizację) **				**	B
	3.2.3.2.	Współpraca w ramach Partnerstwa Lokalnego Doliny Liwca.				**	B

Przyjęte skróty

WI – wydział inwestycji

WR – wydział rozwoju

ZP- zagospodarowanie przestrzenne

OŚ – ochrona środowiska

RM – rada miejska

B – burmistrz

OPS – opieka społeczna

WO wydział oświaty

k.b. - koszty bieżące.

* - Koszty zgodnie z planem gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Łochów.

** - Koszty zgodnie ze Strategią Rozwoju Turystyki Doliny Liwca na lata 2015 – 2020 z perspektywą do 2025.

V. RELACJE POMIĘDZY STRATEGIĄ GMINY ŁOCHÓW STRATEGIAMI I PROGRAMAMI WYŻSZEGO RZĘDU

Będąca podstawą Europejskiej Polityki Spójności Strategia Europa 2020 oparta została na trzech filarach:

1. Rozwoju gospodarki opartej na wiedzy i innowacjach.
2. Promocji gospodarki oszczędzającej zasoby.
3. Propagowaniu gospodarki o wysokim zatrudnieniu, sprzyjającej spójności społecznej i terytorialnej.

Do celów rozwojowych zaplanowanych do osiągnięcia do 2020 określonych w *Strategii Europa 2020*, w które wpisują się cele strategiczne określone dla gminy Łochów należą:

Cele Strategii Europa 2020	Cele Strategii Rozwoju Gminy Łochów
75% osób w wieku 20-64 powinno mieć pracę	3.1. Rozwinięta, nieuciążliwa dla mieszkańców i środowiska, przedsiębiorczość. 3.1.1. Wspieranie rozwoju przedsiębiorstw 3.1.2. Konkurencyjna polityka podatkowa i wysokiej jakości serwis obsługi przedsiębiorcy. 3.2. Wykorzystanie potencjału turystycznego Doliny Liwca. 3.2.1. Funkcjonujące produkty turystyczne. 3.2.3. Zintegrowany system zarządzania gospodarką turystyczną, oparty o partnerską współpracę.
Ograniczenie emisji gazów cieplarnianych o 20% w stosunku do poziomu z 1990 r.	2.1. Infrastruktura służąca mieszkańcom. 2.1.1. Wysoki poziom bezpieczeństwa komunikacyjnego. 2.3. Zachowanie wysokiej jakości potencjału przyrodniczego 2.3.1. Czyste zasoby środowiska powietrze w gminie.
Zmniejszenie liczby osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym o co najmniej 20 mln osób	2.1.2. Dobry stan techniczny gminnej infrastruktury społecznej.

Długookresowa strategia rozwoju kraju *Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności* wskazuje jako cel główny: „Poprawę jakości życia Polaków (wzrost PKB na mieszkańca w relacji do najbogatszego państwa Unii i zwiększenie spójności społecznej) dzięki

stabilnemu, wysokiemu wzrostowi gospodarczemu, co pozwala na modernizację kraju”.

Trzem obszarom strategicznym przypisane są cele strategiczne i kierunki interwencji:

1. Konkurencyjność i innowacyjność gospodarki.
2. Równoważenie potencjału rozwojowego regionów Polski.
3. Efektywność i sprawność państwa.

Cele strategiczne wskazane w Strategii dla Gminy Łochów są powiązane z następującymi celami strategicznymi Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju:

Cel długookresowej Strategii Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności”	Cele Strategii Rozwoju Gminy Łochów
Poprawa dostępności i jakości edukacji na wszystkich etapach oraz podniesienie konkurencyjności nauki.	1.1.2. Podnoszenie jakości usług publicznych.
Wzrost wydajności i konkurencyjności gospodarki.	3.1. Rozwinięta, nieuciążliwa dla mieszkańców i środowiska, przedsiębiorczość. 3.1.1. Wspieranie rozwoju przedsiębiorstw 3.1.2. Konkurencyjna polityka podatkowa i wysokiej jakości serwis obsługi przedsiębiorcy. 3.2. Wykorzystanie potencjału turystycznego Doliny Liwca. 3.2.1. Funkcjonujące produkty turystyczne. 3.2.3. Zintegrowany system zarządzania gospodarką turystyczną, oparty o partnerską współpracę.
Zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego oraz ochrona i poprawa stanu środowiska.	2.3. Zachowanie wysokiej jakości potencjału przyrodniczego 2.3.1. Czyste zasoby środowiska powietrza w gminie. 2.3.2. Uporządkowana gospodarka wodno-ściekowa i odpadowa 3.1. Rozwinięta, nieuciążliwa dla mieszkańców i środowiska, przedsiębiorczość. 3.1.1. Wspieranie rozwoju przedsiębiorstw 3.2. Wykorzystanie potencjału turystycznego Doliny Liwca. 3.2.1. Funkcjonujące produkty turystyczne.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 jest dokumentem wytyczającym kierunki rozwoju o charakterze przestrzennym, a główny cel został określony jako: „Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.”

Założenia i cele Strategii Rozwoju Gminy Łochów są spójne z Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju w następujących obszarach:

Cel Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju	Cele Strategii Rozwoju Gminy Łochów
Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów.	3.2. Wykorzystanie potencjału turystycznego Doliny Liwca. 3.2.1. Funkcjonujące produkty turystyczne. 2.2. Harmonijnie ukształtowania przestrzeni gminy. 2.2.1. Wysoki poziom estetyki przestrzeni publicznej.
Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.	2.1. Infrastruktura służąca mieszkańcom. 2.1.1. Wysoki poziom bezpieczeństwa komunikacyjnego.
Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.	2.3. Zachowanie wysokiej jakości potencjału przyrodniczego 3.2. Wykorzystanie potencjału turystycznego Doliny Liwca.
Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.	2.2. Harmonijnie ukształtowania przestrzeni gminy. 2.2.1. Wysoki poziom estetyki przestrzeni publicznej.

Kolejnym dokumentem na poziomie krajowym, który wskazuje strategiczne zadania państwa w perspektywie średniookresowej jest **Strategia Rozwoju Kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo (SRK)**.

Podstawowe priorytety SRK to:

1. Sprawne i efektywne państwo.
2. Konkurencyjna gospodarka.

3. Spójność społeczna i terytorialna.

Cele strategiczne wskazane w Strategii dla Gminy Łochów są powiązane z następującymi celami strategicznymi Strategii Rozwoju Kraju 2020.

Cele Strategii Rozwoju Kraju 2020	Cele Strategii Rozwoju Gminy Łochów
Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo.	1.2. Aktywni mieszkańcy, współuczestniczący w zarządzaniu gminą. 1.2.1. Rozwinięty system komunikacji urzędu z mieszkańcami. 1.2.2. Rozwinięta aktywność obywatelska.
Sprawne i efektywne państwo.	1.2.1. Rozwinięty system komunikacji urzędu z mieszkańcami.
Konkurencyjna gospodarka.	3.1. Rozwinięta, nieuciążliwa dla mieszkańców i środowiska, przedsiębiorczość. 3.1.1. Wspieranie rozwoju przedsiębiorstw. 3.1.2. Konkurencyjna polityka podatkowa i wysokiej jakości serwis obsługi przedsiębiorcy. 3.2. Wykorzystanie potencjału turystycznego Doliny Liwca.
Spójność społeczna i terytorialna.	1.1.1. Zapewnienie wysokiej jakości usług „wolnego czasu”. 1.1.2. Podnoszenie jakości usług publicznych. 2.1.3. Przestrzeń publiczna służąca mieszkańcom. 2.2.2. Rewitalizacja wybranych obszarów gminy. 3.2.3. Zintegrowany system zarządzania gospodarką turystyczną, oparty o partnerską współpracę.

Narzędziami realizacji priorytetów określonych w SKR jest 9 strategii zintegrowanych. Dla kształtowania lokalnej polityki rozwoju priorytetowe miejsce zajmuje dokument ***Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020. Regiony, miasta, obszary wiejskie.*** Cel strategiczny tego dokumentu to „Efektywne wykorzystywanie specyficznych regionalnych i innych terytorialnych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia celów rozwoju kraju – wzrostu, zatrudnienia i spójności w horyzoncie długookresowym”.

Relacje między celami Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego a celami strategicznymi wskazanymi dla gminy Łochów pokazuje poniższa tabela:

Cele Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego	Cele Strategii Rozwoju Gminy Łochów
Cel 1. „Konkurencyjność” – wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów.	3.1. Rozwinięta, nieuciążliwa dla mieszkańców i środowiska, przedsiębiorczość. 3.1.1. Wspieranie rozwoju przedsiębiorstw. 3.1.2. Konkurencyjna polityka podatkowa i wysokiej jakości serwis obsługi przedsiębiorcy. 3.2. Wykorzystanie potencjału turystycznego Doliny Liwca.
Cel 2. „Spójność” – budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych.	1.1.1. Zapewnienie wysokiej jakości usług „wolnego czasu”. 1.1.2. Podnoszenie jakości usług publicznych. 2.1.3. Przestrzeń publiczna służąca mieszkańcom. 2.2.2. Rewitalizacja wybranych obszarów gminy. 3.2.3. Zintegrowany system zarządzania gospodarką turystyczną, oparty o partnerską współpracę
Cel 3. „Sprawność” – tworzenie warunków dla skutecznej, efektywnej i partnerskiej realizacji działań rozwojowych ukierunkowanych terytorialnie.	3.2.3. Zintegrowany system zarządzania gospodarką turystyczną, oparty o partnerską współpracę.

Planując rozwój lokalny warto wziąć pod uwagę również priorytety i kierunki rozwoju wskazane w pozostałych strategiach zintegrowanych. Z punktu widzenia strategicznych wyborów zawartych w Strategii Łochowa szczególnie ważne są powiązania z kilkoma z nich.

Głównym celem *Strategii Innowacyjności i Efektywności Gospodarki. Dynamiczna Polska 2020* jest „Wysoce konkurencyjna gospodarka (innowacyjna i efektywna) oparta na wiedzy i współpracy”. W dokumencie zaplanowano 4 cele szczegółowe. W jeden z nich wpisują się również cele strategiczne wskazane dla Gminy Łochów – obrazuje to poniższa tabela:

Cele Strategii Innowacyjności i Efektywności Gospodarki	Cele Strategii Rozwoju Gminy Łochów
Stymulowanie innowacyjności poprzez	1.1.2. Podnoszenie jakości usług publicz-

wzrost efektywności wiedzy i pracy.	nych. 1.2.1. Rozwinięty system komunikacji urzędu z mieszkańcami.
-------------------------------------	--

Celem głównym *Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020* jest „Wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym Polski”. Do jego osiągnięcia przyczyni się realizacja 4 celów strategicznych – powiązania z nimi celów strategicznych wskazanych dla Gminy Łochów w Strategii obrazuje poniższa tabela:

Cele Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego	Cele Strategii Rozwoju Gminy Łochów
Kształtowanie postaw sprzyjających kooperacji, kreatywności oraz komunikacji.	1.2. Aktywni mieszkańcy, współuczestniczący w zarządzaniu gminą. 1.2.1. Rozwinięty system komunikacji urzędu z mieszkańcami. 1.2.2. Rozwinięta aktywność obywatelska.
Poprawa mechanizmów partycypacji społecznej i wpływu obywateli na życie publiczne.	1.2. Aktywni mieszkańcy, współuczestniczący w zarządzaniu gminą. 1.2.1. Rozwinięty system komunikacji urzędu z mieszkańcami.
Usprawnienie procesów komunikacji społecznej oraz wymiany wiedzy.	1.2. Aktywni mieszkańcy, współuczestniczący w zarządzaniu gminą. 1.2.1. Rozwinięty system komunikacji urzędu z mieszkańcami.
Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego.	3.2. Wykorzystanie potencjału turystycznego Doliny Liwca. 3.2.1. Funkcjonujące produkty turystyczne.

Głównym celem *Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020* jest „Rozwijanie kapitału ludzkiego poprzez wydobywanie potencjałów osób, tak aby mogły one w pełni uczestniczyć w życiu społecznym, politycznym i ekonomicznym na wszystkich etapach życia”. Cele strategiczne wskazane w Strategii dla Gminy Łochów są powiązane z następującymi celami strategicznymi:

Cele Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego	Cele Strategii Rozwoju Gminy Łochów
Wzrost zatrudnienia.	3.1. Rozwinięta, nieuciążliwa dla mieszkańców i środowiska, przedsiębiorczość. 3.1.1. Wspieranie rozwoju przedsiębiorstw

	<p>3.1.2. Konkurencyjna polityka podatkowa i wysokiej jakości serwis obsługi przedsiębiorcy.</p> <p>3.2. Wykorzystanie potencjału turystycznego Doliny Liwca.</p> <p>3.2.1. Funkcjonujące produkty turystyczne.</p> <p>3.2.3. Zintegrowany system zarządzania gospodarką turystyczną, oparty o partnerską współpracę.</p>
Poprawa sytuacji osób i grup zagrożonych wykluczeniem społecznym.	<p>1.1.2. Podnoszenie jakości usług publicznych.</p> <p>2.1.2. Dobry stan techniczny gminnej infrastruktury społecznej.</p>
Podniesienie poziomu kompetencji oraz kwalifikacji obywateli.	1.2.2. Rozwinięta aktywność obywatelska.

Głównym celem *Strategii Sprawne Państwo 2020* jest „Zwiększenie skuteczności i efektywności państwa otwartego na współpracę z obywatelami”. Dokument wskazuje 7 celów szczegółowych. Cele strategiczne wskazane w Strategii dla Gminy Łochów są powiązane z następującymi celami strategicznymi:

Cele Strategii Sprawne Państwo	Cele Strategii Rozwoju Gminy Łochów
Otwarty rząd.	1.2.1. Rozwinięty system komunikacji urzędu z mieszkańcami.
Zwiększenie sprawności instytucjonalnej państwa.	1.2.1. Rozwinięty system komunikacji urzędu z mieszkańcami.
Skuteczne zarządzanie i koordynacja działań rozwojowych.	1.2.1. Rozwinięty system komunikacji urzędu z mieszkańcami. 3.2.3. Zintegrowany system zarządzania gospodarką turystyczną, oparty o partnerską współpracę.
Efektywne świadczenie usług publicznych.	1.1.1. Zapewnienie wysokiej jakości usług „wolnego czasu”. 1.1.2. Podnoszenie jakości usług publicznych.

Celem głównym strategii *Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko* jest zapewnienie wysokiej jakości życia obecnych i przyszłych pokoleń z uwzględnieniem ochrony środowiska oraz stworzenie warunków do zrównoważonego rozwoju nowoczesnego sekto-

ra energetycznego, zdolnego zapewnić Polsce bezpieczeństwo energetyczne oraz konkurencyjną i efektywną gospodarkę. Tabela wskazuje na powiązania celów strategicznych wskazanych dla Gminy Łochów z wybranymi celami szczegółowymi strategii:

Cele Strategii Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko perspektywa do 2020 r.	Cele Strategii Rozwoju Gminy Łochów
Zrównoważone gospodarowanie zasobami środowiska.	2.1.2. Dobry stan techniczny gminnej infrastruktury społecznej. 2.1.3. Przestrzeń publiczna służąca mieszkańcom. 2.2.1. Wysoki poziom estetyki przestrzeni publicznej. 2.3.1. Czyste zasoby środowiska powietrze w gminie.
Poprawa stanu środowiska.	2.3.1. Czyste zasoby środowiska powietrze w gminie. 2.3.2. Uporządkowana gospodarka wodno-ściekowa i odpadowa 3.2. Wykorzystanie potencjału turystycznego Doliny Liwca.

Głównym celem **Strategii Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa** na lata 2012 - 2020 jest „Poprawa jakości życia na obszarach wiejskich oraz efektywne wykorzystanie ich zasobów i potencjałów, w tym rolnictwa i rybactwa, dla zrównoważonego rozwoju kraju”. Cele strategiczne wskazane w Strategii dla Gminy Łochów są powiązane z następującymi celami strategicznymi

Cele Strategii Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa na lata 2012 - 2020	Cele Strategii Rozwoju Gminy Łochów
Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.	1.1.2. Podnoszenie jakości usług publicznych. 1.2. Aktywni mieszkańcy, współuczestniczący w zarządzaniu gminą. 2.1.2. Dobry stan techniczny gminnej infrastruktury społecznej. 3.1. Rozwinięta, nieuciążliwa dla mieszkańców i środowiska, przedsiębiorczość. 3.2. Wykorzystanie potencjału turystyczne-

	go Doliny Liwca.
Poprawa warunków życia na obszarach wiejskich oraz poprawa ich dostępności przestrzennej.	1.1.1. Zapewnienie wysokiej jakości usług „wolnego czasu”. 1.1.2. Podnoszenie jakości usług publicznych. 2.1.1. Wysoki poziom bezpieczeństwa komunikacyjnego.
Wzrost produktywności i konkurencyjności sektora rolno - spożywczego.	3.2.1. Funkcjonujące produkty turystyczne. 3.2.2. Skuteczny marketing i promocja marki Dolina Liwca.
Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich.	2.1. Infrastruktura służąca mieszkańcom. 2.1.1. Wysoki poziom bezpieczeństwa komunikacyjnego. 2.3. Zachowanie wysokiej jakości potencjału przyrodniczego. 2.3.1. Czyste powietrze w gminie. 2.3.2. Uporządkowana gospodarka wodno-ściekowa i odpadowa

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku Innowacyjne Mazowsze jest głównym dokumentem strategicznym określającym zasady polityki rozwoju województwa mazowieckiego na poziomie regionalnym. Powiązania celów strategicznych wskazanych dla Łochowa w Strategii z celami Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 r. zaprezentowano w poniższej tabeli. Poniżej prezentujemy strukturę celów tego dokumentu oraz ich powiązanie z celami strategicznymi dla Gminy Łochów.

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku. Innowacyjne Mazowsze	Cele Strategii Rozwoju Gminy Łochów
Wzrost konkurencyjności regionu poprzez rozwój działalności gospodarczej oraz transfer i wykorzystanie nowych technologii.	3.1. Rozwinięta, nieuciążliwa dla mieszkańców i środowiska, przedsiębiorczość. 3.1.1. Wspieranie rozwoju przedsiębiorstw. 3.1.2. Konkurencyjna polityka podatkowa i wysokiej jakości serwis obsługi przedsiębiorcy. 3.2. Wykorzystanie potencjału turystycznego Doliny Liwca. 3.2.1. Funkcjonujące produkty turystyczne.
Poprawa dostępności i spójności terytorial-	2.2. Harmonijnie ukształtowania przestrzeni

nej regionu oraz kształtowanie ładu przestrzennego.	gminy. 2.2.1. Wysoki poziom estetyki przestrzeni publicznej.
Poprawa jakości życia oraz wykorzystanie kapitału ludzkiego i społecznego do tworzenia nowoczesnej gospodarki.	1.1. Zapewnienie wysokiej jakości usług publicznych. 1.1.1. Zapewnienie wysokiej jakości usług „wolnego czasu”. 1.1.2. Podnoszenie jakości usług publicznych. 1.2. Aktywni mieszkańcy, współuczestniczący w zarządzaniu gminą. 1.2.1. Rozwinięty system komunikacji urzędu z mieszkańcami. 1.2.2. Rozwinięta aktywność obywatelska.
Zapewnienie gospodarce regionu zdywersyfikowanego zaopatrzenia w energię przy zrównoważonym gospodarowaniu zasobami środowiska.	2.1.2. Dobry stan techniczny gminnej infrastruktury społecznej. 2.2.2. Rewitalizacja wybranych obszarów gminy. 2.3. Zachowanie wysokiej jakości potencjału przyrodniczego 2.3.1. Czyste powietrze w gminie. 2.3.2. Uporządkowana gospodarka wodno-ściekowa i odpadowa
Wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia.	3.2. Wykorzystanie potencjału turystycznego Doliny Liwca.

Strategia Rozwoju Powiatu Węgrowskiego na lata 2016-2020 (materiał roboczy)

Wizja powiatu przedstawiona w dokumencie *Strategia Rozwoju powiatu Węgrowskiego na lata 2016-2020* zakłada, że: *Powiat węgrowski jest dynamicznie rozwijającym się regionem. Mieszkańcy powiatu węgrowskiego mają dobry dostęp do cennych walorów środowiska przyrodniczego, miejsc pracy, edukacji, opieki zdrowotnej, kultury i wypoczynku oraz zapewnione poczucie bezpieczeństwa publicznego.*

Cel nadrzędny określono w sposób następujący: *Misją Powiatu Węgrowskiego jest stworzenie lepszych warunków życia mieszkańców poprzez poprawę sytuacji materialnej, wzrost dostępności komunikacyjnej, podniesienie poziomu oświaty i ochrony zdrowia, za-*

pewnienie bezpieczeństwa publicznego, ograniczenie zjawisk wykluczenia społecznego. Wypełniając swoją misję samorząd powiatowy kieruje się zasadami partnerstwa i współpracy, dążąc jednocześnie do zaspokajania potrzeb lokalnej społeczności.

Osiągnięcie celu nadrzędnego związane jest z realizacją celów o charakterze strategicznym. Tabela przedstawia powiązania ich z celami strategii rozwoju Łochowa:

Cele Strategii Rozwoju Powiatu Węgrowskiego na lata 2016-2020	Cele Strategii Rozwoju Gminy Łochów
Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka powiązana z efektywnym systemem edukacji i aktywnością mieszkańców	3.1. Rozwinięta, nieuciążliwa dla mieszkańców i środowiska, przedsiębiorczość. 3.1.1. Wspieranie rozwoju przedsiębiorstw. 3.1.2. Konkurencyjna polityka podatkowa i wysokiej jakości serwis obsługi przedsiębiorcy. 1.2. Aktywni mieszkańcy, współuczestniczący w zarządzaniu gminą.
Wysoka atrakcyjność turystyczna Powiatu dzięki wykorzystaniu walorów przyrodniczych i kulturowych	3.2. Wykorzystanie potencjału turystycznego Doliny Liwca. 3.2.1. Funkcjonujące produkty turystyczne. 3.2.2. Skuteczny marketing i promocja marki Dolina Liwca. 3.2.3. Zintegrowany system zarządzania gospodarką turystyczną, oparty o partnerską współpracę.
Wysoka dostępność komunikacyjna Powiatu dla konkurencyjności gospodarczej i spójności subregionu	2.1. Infrastruktura służąca mieszkańcom. 2.1.1. Wysoki poziom bezpieczeństwa komunikacyjnego.
Wysoka jakość usług społecznych i zdrowotnych	1.1. Zapewnienie wysokiej jakości usług publicznych. 1.1.1. Zapewnienie wysokiej jakości usług „wolnego czasu”. 1.1.2. Podnoszenie jakości usług publicznych.
Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego	2.3. Zachowanie wysokiej jakości potencjału przyrodniczego 2.3.1. Czyste powietrze w gminie. 2.3.2. Uporządkowana gospodarka wodno-ściekowa i odpadowa.
Komfort i jakość życia społeczeństwa	1.1. Zapewnienie wysokiej jakości usług publicznych. 1.1.1. Zapewnienie wysokiej jakości usług

	<p>„wolnego czasu”.</p> <p>1.1.2. Podnoszenie jakości usług publicznych.</p> <p>2.2.2. Rewitalizacja wybranych obszarów gminy.</p>
--	--

CZEŚĆ VI. PLAN FINANSOWY I ŹRÓDŁA DOFINASOWANIA

VI. 1. KOSZTY REALIZACJI CELÓW

Osiągnięcie zakładanych celów Strategii Rozwoju Gminy Łochów wymaga środków finansowych, które mogą pochodzić z budżetu gminy oraz środków zewnętrznych krajowych i unijnych. Zgodnie z danymi przedstawionymi w tabeli z wykazem zadań przeznaczonych do realizacji koszty ich realizacji wyniosą w latach 2016-2018 60, 1 mln zł. Ważną rolę powinny odgrywać środki pochodzące z kapitału prywatnego oraz rozwijających się inwestycji publicznych w oparciu o partnerstwo publiczno-prywatne oraz publiczno-społeczne.

VI. 2. ŹRÓDŁA FINANSOWANIE DZIAŁAŃ PLANOWANYCH DO ZREALIZOWANIA W STRATEGII Z PROGRAMÓW OPERACYJNYCH

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020

PROW 2014-2020 realizowany będzie poprzez 15 działań, 35 poddziałań i 42 typy operacji, poprzez 6 priorytetów rozwoju obszarów wiejskich:

- Priorytet 1. Ułatwianie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie i leśnictwie oraz na obszarach wiejskich.
- Priorytet 2. Zwiększenie rentowności gospodarstw i konkurencyjności wszystkich rodzajów rolnictwa we wszystkich regionach oraz promowanie innowacyjnych technologii w gospodarstwach i zrównoważonego zarządzania lasami.
- Priorytet 3. Wspieranie organizacji łańcucha żywnościowego, w tym przetwarzania i wprowadzania do obrotu produktów rolnych, dobrostanu zwierząt oraz zarządzania ryzykiem w rolnictwie.
- Priorytet 4. Odtwarzanie, ochrona i wzbogacanie ekosystemów związanych z rolnictwem i leśnictwem.
- Priorytet 5. Promowanie efektywnego gospodarowania zasobami i wspieranie przechodzenia w sektorach rolnym, spożywczym i leśnym na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu.
- Priorytet 6. Promowanie włączenia społecznego, zmniejszania ubóstwa oraz rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich.

Z punktu widzenia osiągnięcia celów Strategii Rozwoju Gminy Łochów najważniejsze są działania w obszarach:

A. Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich

Działanie wspiera rozwój infrastruktury wiejskiej oraz odnowę wsi, przyczyniając się tym samym do poprawy warunków życia i prowadzenia działalności gospodarczej

B . Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER (RLKS – rozwój lokalny kierowany przez społeczność)

Obejmuje ono:

- wsparcie przygotowawcze (LGD),
- wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (beneficjenci, LGD),
- przygotowanie i realizacja działań w zakresie projektów współpracy z lokalną grupą działania (LGD),
- wsparcie na rzecz kosztów bieżących i aktywizacji (LGD).

Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego 2014-2020

W ramach RPO WM 2014-2020 źródła pozyskania środków unijnych na realizację zadań wymienionych w strategii, istotne są poniższe priorytety inwestycyjne

Priorytet: Przejście na gospodarkę niskoemisyjną

4c. Wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w budynkach publicznych i w sektorze mieszkaniowym

W ramach celu szczegółowego zwiększona efektywność energetyczna w sektorze publicznym i mieszkaniowym planowane są do realizacji, w szczególności, następujące typy projektów:

- wsparcie termomodernizacji budynków użyteczności publicznej i budynków mieszkalnych,
- budowa lub przebudowa jednostek wytwarzania energii elektrycznej i ciepła w kogeneracji.

4e. Promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich rodzajów terytoriów, w szczególności dla obszarów miejskich, w tym wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej i działań adaptacyjnych mających oddziaływanie łagodzące na zmiany klimatu

Priorytet: Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz promowanie efektywnego gospodarowania zasobami

- 6a Inwestowanie w sektor gospodarki odpadami celem wypełnienia zobowiązań określonych w dorobku prawnym Unii w zakresie środowiska oraz zaspokojenia wykraczających poza te zobowiązania potrzeb inwestycyjnych określonych przez państwa członkowskie,
- 6c Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego

Priorytet Wspieranie włączenia społecznego, walka z ubóstwem i wszelką dyskryminacją

- 9a Inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczyniają się do rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego, zmniejszania nierówności w zakresie stanu zdrowia, promowanie włączenia społecznego poprzez lepszy dostęp do usług społecznych, kulturalnych i rekreacyjnych oraz przejścia z usług instytucjonalnych do usług na poziomie społeczności lokalnych,
- 9b Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności na obszarach miejskich i wiejskich,
- 9i Aktywne włączenie, w tym z myślą o promowaniu równych szans oraz aktywnego uczestnictwa i zwiększaniu szans na zatrudnienie,
- 9iv Ułatwianie dostępu do niedrogich, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług socjalnych świadczonych w interesie ogólnym,
- Wspieranie przedsiębiorczości społecznej i integracji zawodowej w przedsiębiorstwach społecznych oraz ekonomii społecznej i solidarnej w celu ułatwiania dostępu do zatrudnienia.

Program Operacyjny Inteligentny Rozwój, 2014-2020

W ramach Priorytetu inwestycyjnego 3.1 Promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz sprzyjanie tworzeniu nowych firm, w tym poprzez inkubatory przedsiębiorczości, małe i średnie przedsiębiorstwa, instytucje otoczenia biznesu i sieci „aniołów biznesu” mogą otrzymać wsparcie w formie dotacji i instrumentów finansowych.

Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój

Priorytet inwestycyjny 8.6. Trwała integracja na rynku pracy ludzi młodych, w szczególności tych, którzy nie pracują, nie kształcą się ani nie szkolą, w tym ludzi młodych zagrożonych wykluczeniem społecznymi ludźmi młodymi wywodzącymi się ze środowisk marginalizowanych, także poprzez wdrażanie Gwarancji dla Młodzieży.

Priorytet inwestycyjny 8.10. Aktywne i zdrowe starzenie się.

Priorytet inwestycyjny 9.4. Aktywne włączenie, w tym z myślą o promowaniu równych szans oraz aktywnego uczestnictwa i zwiększaniu szans na zatrudnienie.

Priorytet inwestycyjny 9.7. Ułatwienie dostępu do przystępnych cenowo, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług socjalnych świadczonych w interesie ogólnym.

Priorytet inwestycyjny 9.8. Wspieranie przedsiębiorczości społecznej i integracji zawodowej w przedsiębiorstwach społecznych oraz ekonomii społecznej.

Priorytet inwestycyjny 10.1. Ograniczanie i zapobieganie przedwczesnemu kończeniu nauki szkolnej oraz zapewnienie równego dostępu do dobrej jakości wczesnej edukacji elementarnej oraz kształcenia podstawowego, gimnazjalnego i ponadgimnazjalnego z uwzględnieniem formalnych i pozaformalnych ścieżek kształcenia umożliwiających ponowne podjęcie kształcenia i szkolenia.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko

Priorytet inwestycyjny 4.3. Wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystania odnawialnych źródeł energii w infrastrukturze publicznej, w tym w budynkach publicznych i w sektorze mieszkaniowym. Przykładowe przedsięwzięcia, które mogą otrzymać wsparcie:

Priorytet inwestycyjny 6.4. Ochrona i przywrócenie różnorodności biologicznej, ochrona i rekultywacja gleby oraz wspieranie usług ekosystemowych, także poprzez program „Natura 2000” i zieloną infrastrukturę.

Priorytet inwestycyjny 6.5. Podejmowanie przedsięwzięć mających na celu poprawę stanu jakości środowiska miejskiego, rewitalizację miast, rekultywację i dekontaminację terenów przemysłowych (w tym terenów powojkowych), zmniejszenie zanieczyszczenia powietrza i propagowanie działań służących zmniejszeniu hałasu.

Norweski Mechanizm Finansowy oraz Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (czyli tzw. fundusze norweskie i fundusze EOG) są formą bezzwrotnej

pomocy zagranicznej przyznanej przez Norwegię, Islandię i Liechtenstein nowym członkom UE. Fundusze te są związane z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej oraz z jednoczesnym wejściem naszego kraju do Europejskiego Obszaru Gospodarczego (UE + Islandia, Liechtenstein, Norwegia). W zamian za pomoc finansową, państwa-darczyńcy korzystają z dostępu do rynku wewnętrznego Unii Europejskiej (choć nie są jej członkami).

Skarb Państwa

Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich (P FIO).

Program realizowany jest w oparciu o Uchwałę Nr 209/2013 Rady Ministrów z dnia 27 listopada 2013 r. w sprawie przyjęcia Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014-2020. Składane projekty realizują cel główny P FIO, jakim jest zwiększenie zaangażowania obywateli i organizacji pozarządowych w życie publiczne.

Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020

Program przewiduje realizację działań w ramach czterech obszarów priorytetowych:

Priorytet I. Edukacja osób starszych.

Przykładowe kierunki działań, które mogą otrzymać wsparcie to: zajęcia edukacyjne z zakresu różnych dziedzin, programy edukacyjne, warsztaty o starzeniu osób starszych i aktywnym starzeniu, kształcenie opiekunów.

Priorytet II. Aktywność społeczna promująca integrację wewnątrz- i międzypokoleniową.

Przykładowe kierunki działań, które mogą otrzymać wsparcie to: budowanie sieci społecznych w tym wolontariat wewnątrz- i międzypokoleniowy, przeciwdziałanie e-wykluczeniu.

Priorytet III. Partycypacja społeczna osób starszych.

Przykładowe kierunki działań, które mogą otrzymać wsparcie to: wspieranie uczestnictwa i integracji w życiu społecznym/publicznym, włączanie osób starszych w proces tworzenia i funkcjonowania grup obywatelskich oraz organizacji pozarządowych.

Priorytet IV. Usługi społeczne dla osób starszych.

Przykładowe kierunki działań, które mogą otrzymać wsparcie to: rozszerzenie dostępności do usług społecznych m.in. opiekuńczych, kulturalnych, edukacyjnych, poradniczo-

doradczych, sportowych i turystycznych, szkolenia dla wolontariuszy i opiekunów (z zakresu pomocy osobom starszym).

Ministerstwo Sportu i Turystyki

Ministerstwo Sportu i Turystyki Departament Turystyki ogłasza rokrocznie otwarty konkurs ofert na realizację zadań publicznych z zakresu turystyki. O dofinansowanie mogą starać się organizacje pozarządowe oraz inne jednostki prowadzące działalność pożytku publicznego jak np. stowarzyszenia jednostek samorządowych działające dłużej niż trzy lata, których działalność w sferze turystyki (m.in. ekoturystyki, agroturystyki, przewodnictwa i pilotażu, rekreacji, wypoczynku, hotelarstwa) lub krajoznawstwa jest jednym z celów lub zadań statutowych.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Możliwe jest uzyskanie dofinansowania w ramach Programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz tzw. Mecenatu, które są podstawą ubiegania się o środki na zadania z zakresu kultury realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, instytucje filmowe, szkoły i uczelnie wyższe, organizacje pozarządowe, oraz podmioty gospodarcze.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (oferta na lata 2015-2020)

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska posiada w ofercie finansowania szereg programów, w ramach których możliwe jest uzyskanie dofinansowania. Są wśród nich Program Przeciwdziałanie zagrożeniom środowiska z likwidacją ich skutków. W jego ramach jednostki samorządu terytorialnego czy służby ratownicze mogą starać się o dofinansowanie w formie dotacji czy pożyczki np. na zakup specjalistycznego sprzętu niezbędnego do skutecznego prowadzenia akcji ratowniczych oraz prognozowania, ograniczania i usuwania skutków zagrożeń naturalnych i poważnych awarii. Program będzie realizowany w latach 2015-2023.

Inny program, który będzie realizowany w tej samej perspektywie czasowej to: Gospodarka wodno-ściekowa w aglomeracjach przewiduje wsparcie dla jednostek samorządu terytorialnego i ich związków w formie pożyczek na wyposażenie aglomeracji w systemy kanalizacji zbiorczej oraz oczyszczalnie ścieków. Natomiast program Poprawa efektywności energetycznej stwarza możliwość pozyskania dotacji i pożyczek na budowę

energooszczędnych budynków użyteczności publicznej zamieszkania zbiorowego. Program będzie realizowany w okresie 2015-2020.

Program Edukacja ekologiczna, którego celem jest podnoszenie poziomu świadomości ekologicznej i kształtowanie postaw ekologicznych społeczeństwa poprzez promowanie zasad zrównoważonego rozwoju.

Środki regionalne i lokalne

Instytucje samorządowe zobowiązane są na realizowanie zadań publicznych we współpracy z organizacjami pozarządowymi. Rodzaje zadań i wielkość dofinansowania przyjmowane są przez organy uchwałodawcze JST w postaci programu współpracy samorządu z organizacjami pozarządowymi. Dla gminy Łochów mogą być wykorzystane środki samorządu województwa mazowieckiego oraz powiatu wołomińskiego.

VII. PODSTAWOWE ZAŁOŻENIA SYSTEMU REALIZACJI STRATEGII

VII.1. PODMIOTY ZAANGAŻOWANE W MONITOROWANIE I WDRAŻANIE STRATEGII ROZWOJU GMINY ŁOCHÓW

Podmiotami zaangażowanymi w proces wdrażania, monitorowania i oceny Strategii Rozwoju Gminy Łochów oraz pełniącymi określone w nim role będą:

1. Rada Gminy
2. Burmistrz Gminy
3. Pełnomocnik ds. Realizacji Strategii Rozwoju Gminy;
4. Opiekunowie celów strategicznych.
5. Partnerzy – przedstawiciele podmiotów i instytucji zaangażowanych w proces realizacji zadań w ramach poszczególnych domen strategicznych:
6. Właściciele zadań - osoby odpowiedzialne za realizację zadań.

Pełnomocnik ds. Realizacji Strategii Rozwoju Gminy wraz z Opiekunami Celów i Partnerami tworzą **Zespół ds. wdrażania i monitoringu Strategii Rozwoju Gminy Łochów**.

Wyżej wymienieni uczestnicy będą w ramach procesu monitorowania i oceny realizować następujące funkcje:

Rada Gminy:

1. Uchwala Strategię Rozwoju Gminy Łochów oraz jej kolejne aktualizacje i zmiany,
2. Zapewnia rezerwację środków dla realizacji planowanych zadań,
3. Przyjmuje przygotowaną przez Pełnomocnika ds. Realizacji Strategii Rozwoju Gminy ocenę realizacji Strategii i rekomendacje dotyczące wdrażania Strategii.

Burmistrz Gminy:

1. Przyjmuje przygotowaną przez Pełnomocnika ds. Realizacji Strategii Rozwoju Gminy ocenę realizacji Strategii i rekomendacje dotyczące wdrażania Strategii, po czym kieruje je do wiadomości Rady Gminy,
2. Podejmuje decyzję o przystąpieniu do procesu aktualizacji Strategii.

Pełnomocnik ds. Realizacji Strategii Rozwoju Gminy:

1. Inicjuje i koordynuje proces wdrażania i monitoringu Strategii,

2. Koordynuje pracę Opiekunów Celów i pełni funkcję Koordynatora Zespołu ds. Wdrażania i Monitoringu Strategii Rozwoju Gminy Łochów,
3. Określa standardy bieżącego monitorowania wdrażania Strategii (wprowadza niezbędne zmiany do procedury monitoringu),
4. Przedstawia wyniki ocenę realizacji Strategii oraz wyniki monitoringu i rekomendacje Burmistrzowi i Radzie Gminy,
5. Zabiega o zapewnienie finansowania dla planowanych zadań,
6. Mobilizuje zasoby na rzecz realizacji zadań zapisanych w Strategii,
7. Odpowiada za aktualizację zapisów Strategii, jest inicjatorem aktualizacji Strategii,
8. Odpowiada za przygotowanie i organizację pracy Zespołu ds. Wdrażania i Monitoringu Strategii Rozwoju Gminy Łochów,
9. Realizuje politykę informacyjną Strategii (odpowiada za upowszechnianie planów oraz efektów działań strategicznych),
10. Scala i opracowuje uzyskane od Opiekunów Celów informacje oraz przygotowuje rekomendacje dotyczące wdrażania Strategii wraz z harmonogramem rzeczowo-finansowym na kolejny rok budżetowy,
11. Utrzymuje stały, bieżący kontakt z Opiekunami Celów, osobami odpowiedzialnymi za realizację zadań oraz Partnerami – prowadzi bieżący monitoring postępów we wdrażaniu zapisów Strategii,
12. Wspiera Opiekunów Celów w działaniach na rzecz angażowania Partnerów do realizacji celów i zadań.

Opiekunowie Celów:

1. Monitorują realizację celów strategicznych poprzez monitorowanie realizacji poszczególnych zadań i działań.
2. Koordynują realizację zadań w ramach celów strategicznych.
3. Przygotowują koncepcję podziału zadań pomiędzy poszczególnych pracowników Gminy
4. Przygotowują szczegółowe koncepcje realizacji działań
5. Przy pomocy osób odpowiedzialnych za realizację poszczególnych zadań monitorują dostępne źródła finansowania zadań
6. Przygotowują wnioski o dofinansowanie lub zlecają i monitorują przygotowanie takich wniosków

7. Pozyskują i agregują informacje i dane mające służyć monitoringowi danego celu na potrzeby analizy wskaźników produktów i rezultatów,
8. Przygotowują i przekazują Pełnomocnikowi ds. Realizacji Strategii Rozwoju Gminy cykliczną informację dotyczącą stanu realizacji celów i zadań przypisanych do celu,
9. Wchodzą w skład Zespołu ds. Wdrażania i Monitoringu Strategii Rozwoju Gminy Łochów,
10. Podejmują działania na rzecz angażowania Partnerów do realizacji celów strategicznych i zadań.

Partnerzy:

1. Aktywnie, zgodnie z posiadanymi kompetencjami włączają się w realizację zadań,
2. Przekazują Opiekunom Celów informacje nt. realizowanych zadań oraz statystyki i dane pomocne w procesie monitorowania wskaźników rezultatu dla celów,
3. Zgłaszają Opiekunom Celów pojawienie się trudności lub dodatkowe potrzeby związane z wdrażanymi zadaniami uwzględnionymi w strategii.

Wdrożenie Strategii Rozwoju Gminy Łochów odbywać będzie się w oparciu o instrumenty zapewniające środki na zaplanowane w ramach realizacji dokumentu zadania:

1. Budżet Gminy Łochów,
2. Wieloletnią Prognozę Finansową Gminy Łochów.

Aby można było mówić o wdrożeniu Strategii, kolejnym działaniem zaplanowanym przez Władze Gminy jest przygotowanie planu realizacyjnego do Strategii, który będzie zawierał m.in.:

- Zadania wraz z określeniem głównych parametrów realizacji, harmonogramem i planowanym kosztem
- Kryteria wyboru zadań do realizacji
- Ocenę zadań wg kryteriów i wybór zadań do realizacji w latach 2016-2018
- Źródła finansowania poszczególnych zadań;
- Wskazanie osób/komórek organizacyjnych odpowiedzialnych za realizację poszczególnych zadań
- Główne działania strategiczne i szczegółową koncepcję ich wdrożenia w zarządzanie Gminą

Strategia będzie wdrażana i monitorowana przez wyznaczone do tego podmioty przy wykorzystywaniu dostępnych narzędzi, procedur i danych.

Strategia będzie aktualizowana po zakończeniu każdych kolejnych dwóch lat realizacji oraz zawsze, kiedy uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrznie zmieniają się na tyle, że będzie to znacząco wpływać na rozwój gminy.

VII.2. WSKAŹNIKI WDRAŻANIA I MONITOROWANIA STRATEGII ROZWOJU GMINY ŁOCHÓW

System monitorowania i oceny realizacji strategii skonstruowany jest następująco:

Realizacja celów i zadań będzie monitorowana poprzez stopień realizacji wskaźników.

Wskaźniki używane w systemie monitorowania strategii to wskaźniki:

- produktu;
- rezultatu;
- oddziaływania

Wskaźniki produktu – to rzeczywiste i materialne efekty realizacji zadania. Są osiąmane w procesie realizacji zadania. Są to np. mb dróg, mb kanalizacji, liczba przeprowadzonych szkoleń.

Wskaźniki rezultatu odnoszą się do bezpośrednich korzyści (efektów) realizacji zadania dla bezpośrednich beneficjentów. Mogą być to wskaźniki rzeczowe (skrócenie czasu podróży, liczba osób przeszkolonych, liczba wypadków samochodowych, itd.) lub finansowe (mobilizacja zasobów sektora prywatnego, spadek kosztów transportu, itd.).

Wskaźniki oddziaływania odnoszą się do skutków programu wykraczających poza efekty natychmiastowe (pojawiają się po pewnym upływie czasu i/lub dotyczą szerszej grupy niż beneficjenci bezpośredni).

Pomiar wskaźnika będzie dokonywany na koniec roku, w którym kończy się realizacja zadania.

Tabela 32. Wskaźniki realizacji strategii

Poziom celu/zadania	Rodzaj celu/zadania	Rodzaj wskaźnika	Częstotliwość pomiaru
Poziom 1	Misja/cele główne/ strategiczne	Wskaźnik oddziaływania	2018, 2022 , 2027
Poziom 2	Cele operacyjne	Wskaźnik rezultatu	2018
Poziom 3	Zadania	Wskaźnik produktu	Co pół roku

Tabela 33. Wskaźniki oddziaływania

Cele strategiczne	Wskaźniki oddziaływania
1.1. Zapewnienie wysokiej jakości usług publicznych.	<ul style="list-style-type: none">• Wzrost liczby imprez gminnych.• Wzrost liczby osób uczestniczących w wydarzeniach gminnych.• Zmniejszenie liczby wybryków chuligańskich.
1.2. Aktywni mieszkańcy, współuczestniczący w zarządzaniu gminą.	<ul style="list-style-type: none">• Wzrost frekwencji w wyborach samorządowych.• Wzrost liczby osób uczestniczących w konsultacjach.
2.1. Infrastruktura służąca mieszkańcom.	<ul style="list-style-type: none">• Zmniejszenie liczby wypadków i kolizji drogowych na terenie gminy.• Procent dróg na terenie gminy wyposażonych w pobocza, chodniki i drogi rowerowe.• Wzrost udziału oświetlonych dróg w stosunku do dróg bez oświetlenia.• Spadek liczby obiektów infrastruktury społecznej nie wymagających remontu ani modernizacji.
2.2. Harmonijnie ukształtowania przestrzeń gminy	<ul style="list-style-type: none">• Zwiększenie powierzchni gminy objętej planami miejscowymi.• Wysoka ocena estetyki otoczenia wśród mieszkańców.• Wzrost powierzchni zrewitalizowanych obszarów.
2.3. Zachowanie wysokiej jakości potencjału przyrodniczego	<ul style="list-style-type: none">• Zwiększenie skanalizowanej powierzchni gminy w powierzchni gminy ogółem.• Zmniejszenie zużycia energii elektrycznej i ciepłej w budynkach użyteczności publicznej.
Silna, zintegrowana wspólnota mieszkańców	<ul style="list-style-type: none">• Zmniejszenie liczby wybryków chuligańskich.• Wzrost liczby imprez gminnych.• Wzrost liczby osób uczestniczących w wydarzeniach gminnych.• Wzrost frekwencji w wyborach samorządowych.
3.1. Rozwinięta, nieuciążliwa dla mieszkańców i środowiska, przedsiębiorczość	<ul style="list-style-type: none">• Wartość zainwestowanego kapitału/wzrost zainwestowanego kapitału.• Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych i przedsiębiorstw.
3.2. Wykorzystanie potencjału turystycznego Doliny Liwca	<ul style="list-style-type: none">• Liczba turystów/wzrost liczby turystów.• Wysokość dochodów przedsiębiorstw z turystyki.• Liczba nowo zarejestrowanych przedsiębiorstw, których głównym obszarem działania są usługi w sektorze turystyki.

Tabela 34. Wskaźniki rezultatu

Cele operacyjne	Wskaźniki rezultatu
2.1.1. Wysoki poziom bezpieczeństwa komunikacyjnego. wysoki poziom bezpieczeństwa komunikacyjnego	<ul style="list-style-type: none">• Zmniejszenie liczby wypadków i kolizji drogowych na terenie gminy.• Procent dróg na terenie gminy wyposażonych w pobocza, chodniki i drogi rowerowe.
2.1.2. Dobry stan techniczny gminnej infrastruktury społecznej	<ul style="list-style-type: none">• Spadek liczby obiektów infrastruktury społecznej nie wymagających remontu ani modernizacji.
2.2.1. Wysoki poziom estetyki przestrzeni publicznej	<ul style="list-style-type: none">• Urządzone centrum gminy.• Opracowany i wdrożony program określający zasady umieszczania reklamy zewnętrznej.• Udział mieszkańców biorących udział w konkursach na najładniejsze obejście.
2.2.2. Rewitalizacja wybranych obszarów gminy.	<ul style="list-style-type: none">• Liczbę zrealizowanych programów rewitalizacji.• Liczba mieszkańców objęta działaniami w zakresie rewitalizacji.• Wysokość środków publicznych zainwestowanych w rewitalizowane obszary.
2.2.1. Wysoki poziom estetyki przestrzeni publicznej.	<ul style="list-style-type: none">• Liczba uchwalonych planów.• % powierzchni gminy objętej uchwalonymi planami miejscowymi.• Uporządkowany funkcjonalnie i przestrzennie teren przy dworcu PKP.
2.3.1. Czyste powietrze w gminie	<ul style="list-style-type: none">• Obniżenie emisji gazów cieplarnianych.• Ograniczenie liczby gospodarstw domowych opalanych śmieciami.• Długość wybudowanych ścieżek rowerowych• % nowo oświetlonych dróg i przestrzeni publicznych.• Wzrost udziału oświetlonych dróg w stosunku do dróg bez oświetlenia.

	<ul style="list-style-type: none">• Liczba wymienionych punktów oświetleniowych.• % dróg i przestrzeni publicznych o zmodernizowanym oświetleniu.• Liczba obiektów publicznych, w których wymieniono oświetlenie na energooszczędne.• Liczba nowo wybudowanych parkingów• i miejsc parkingowych.
2.3.2. Uporządkowana gospodarka wodno-ściekowa i odpadowa	<ul style="list-style-type: none">• Wzrost wskaźnika gospodarstw korzystających z kanalizacji.• Wzrost wskaźnika gospodarstw korzystających z przydomowych oczyszczalni.
Wysoka świadomość ekologiczna mieszkańców	<ul style="list-style-type: none">• Liczba przeprowadzonych szkoleń i kursów.• Zutylizowane urządzenia azbestowe.
1.1.1. Zapewnienie wysokiej jakości usług „wolnego czasu”.	<ul style="list-style-type: none">• Liczba rodzajów zajęć oferowanym mieszkańcom (dzieci, młodzieży, dorosłym i seniorom).• Liczba osób uczestniczących z zajęciach.• Zwiększenie liczby mieszkańców biorących udział w wydarzeniach kulturalnych.
1.1.2. Podnoszenie jakości usług publicznych.	<ul style="list-style-type: none">• Liczba osób korzystających z pomocy społecznej.• % dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym.• Liczba porad opieki zdrowotnej.
1.2.1. Rozwinięty system komunikacji urzędu z mieszkańcami.	<ul style="list-style-type: none">• Wskaźnik udziału w konsultacjach społecznych – mieszkańców posiadających czynne prawo wyborcze.• Liczba aktywnych kanałów do mieszkańców z informacjami.• Wzrost wysokości budżetu sołectkiego.
3.1.1. Wspieranie rozwoju przedsiębiorstw	<ul style="list-style-type: none">• Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów świadczących usługi w zakresie turystyki. Liczba/powierzchnia działek oferowanych inwestorom i developerom.• Powierzchnia terenów w gminie. przeznaczonych na

	działalność gospodarczą.
3.1.2. Konkurencyjna polityka podatkowa i wysokiej jakości serwis obsługi przedsiębiorcy	<ul style="list-style-type: none">• Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych.• Uruchomione specjalne stanowisko do obsługi przedsiębiorców.• Wprowadzenie nowego standardu obsługi przedsiębiorców i osób zainteresowanych założeniem działalności gospodarczej.
3.2.1. Funkcjonujące produkty turystyczne	<ul style="list-style-type: none">• Zarejestrowana marka Dolina Liwca.• Zarejestrowany operator strategii rozwoju turystyki.• Liczba zrealizowanych inwestycji gminnych z zakresie turystyki.• Liczba użytkowników infrastruktury turystycznej.• Liczba wydarzeń wizerunkowych zrealizowanych z ramach promocji Doliny Liwca.• Rozpoznawalność (a następnie wzrost) marki Dolina Liwca.
3.2.2. Skuteczny marketing i promocja marki Dolina Liwca	<ul style="list-style-type: none">• Liczba użytkowników strony internetowej.• Liczba polubieni strony FB.• Liczba osób odwiedzających gminę.• Liczba rodzajów materiałów promocyjnych (ulotki, banery, artykuły).
3.2.3. Zintegrowany system zarządzania gospodarką turystyczną, oparty o partnerską współpracę	<ul style="list-style-type: none">• Liczba podmiotów zarejestrowanych w partnerstwie.• Liczba zrealizowanych wspólnie projektów

Tabela 35. Wskaźniki produktu

Nazwa celu, zadania	Nazwa wskaźnika	Sposób weryfikacji
1.1.1.1. Wypracowanie wspólnej polityki działania klubów sportowych gwarantujących wykorzystanie istniejącej infrastruktury.	Dokument „Wspólna polityka działania i zasady finansowania klubów sportowych” podpisany przez wszystkich kierowników klubów	Zarządzenie burmistrza
1.1.1.2. Aktywizacja aktywności sportowej młodzieży.	Średnia liczba godzin w tygodniu przeznaczanej na uprawianie sportu przez ucznia szkoły podstawowej i średniej	Badania zlecone w gminie
1.1.1.3. Rozwój działalności i promocja czytelnictwa poprzez nowoczesne formy działania.	Liczba nowych form czytelnictwa promowanych przez bibliotekę	Raport roczny z działalności
1.1.2.1. Wspieranie inicjatyw w zakresie rozwoju szkolnictwa dostosowanego do aktualnych potrzeb rynku pracy.	Liczba inicjatyw	Sprawozdania roczne burmistrza
1.1.2.2. Aktywizacja aktywności sportowej młodzieży.	Liczba osób/nauczycieli, którzy ukończyli specjalistyczne kursy i szkolenia	Raporty dyrektora
1.1.2.3. Współpraca z ZOZ i przychodniami prywatnymi w celu wdrożenie systemów zapisów do lekarzy w przychodniach gminnych.	Liczba przychodni, w których wdrożono system zapisów do lekarzy	Audyt
1.1.2.4. Lobbing na rzecz zapewnienia nocnych dyżurów aptek.	Uchwała Rady Powiatu w sprawie zapewnienia nocnych dyżurów aptek	BIP
1.1.2.5. Realizacja planu profilaktyki zdrowotnej dla mieszkańców (informacje i badania).	Liczba mieszkańców którzy wzięli udział w programie	Raport osoby odp. za funkcjonowanie służby zdrowia
1.2.1.1. Prowadzenie konsultacji społecznych jako standardu uzgodnień zamierzeń władzy gminy z	Zarządzenie Burmistrza przyjmujące standardu dla funkcjonowania urzędu	BIP

mieszkańcami.		
1.2.1.2. Wprowadzenie e-administracji.	Wdrożenie systemu	Protokół z wdrożenia
1.2.1.3. Podnoszenie kwalifikacji urzędników.	Liczba urzędników, którzy ukończyli kursy i szkolenia Liczba osób które ukończyły studia lub studia podyplomowe	Dział Kadr
1.2.2.1. Wydzielenie i uruchomienie funduszu sołectkiego.	Uchwała Rady Gminy w sprawie uchwalenia budżetu z uwzględnionym wydzielonym funduszem sołectkim	BIP
1.2.2.2. Powołanie Rady Sportu.	Uchwała Rady Gminy w sprawie powołanie Rady Sportu (wraz z kompetencjami rady i regulaminem działania)	BIP
1.2.2.3. Rozwój współpracy samorządu z organizacjami pozarządowymi.	Liczba projektów realizowanych wspólnie Gmina-NGO's Liczba udzielonych dotacji w konkursach gminnych	Sprawozdanie z realizacji budżetu
1.2.2.4. Wzmacnianie poczucie lokalnej wspólnoty „My, Łochowianie”.	Liczba imprez i inicjatyw realizowanych na terenie gminy dla mieszkańców Liczba lekcji wychowania obywatelskiego z udziałem radnych i urzędników Liczba osób uczestniczących aktywnie w konsultacjach społecznych	Sprawozdania roczne sekretarza Roczna informacja dyr. szk. Sprawozdania roczne burmistrza
2.1.1.1. Przygotowanie miejsc parkingowych Parkuj&Jedź na obszarze wokół stacji kolejowych.	Liczba przygotowanych miejsc parkingowych	Dokumentacja powykonawczy
2.1.1.5. Budowa i modernizacja ulic Łochowa.	Długość nowo wybudowanych lub zmodernizowanych dróg	Dokumentacja powykonawczy
2.1.1.6. Budowa i modernizacja ulic w Ostrówku.	Długość wybudowanych dróg Długość zmodernizowanych dróg	Raport powykonawczy Raport powykonawczy
2.1.1.7. Budowa drogi	Długość wybudowanej drogi	Raport powyko-

gminnej Samotrzask – Łojew.		nawczy
2.1.1.8. Budowa ulic w miejscowości Kamionna.	Długość wybudowanych ulic	Raport powykonywczy
2.1.1.9. Budowa drogi Budziska-Barchów.	Długość wybudowanej drogi	Raport powykonywczy
2.1.1.10. Budowa drogi Budziska-Jasiorówka.	Długość wybudowanej drogi	Raport powykonywczy
2.1.1.11. Dokończenie budowy drogi Dąbrowa- Wieliczna.	Długość wybudowanej drogi	Raport powykonywczy
2.1.1.12. Budowa chodnika Łochów Fabryczny – Łopienka.	Długość wybudowanego chodnika	Raport powykonywczy
2.1.1.13. Lobbing na rzecz doprowadzenia do budowy bezkolizyjnych przejazdów z linią kolejową w gminie.	Liczba przedsięwzięć i inicjatyw lobujących (spotkań, protestów, artykułów, wywiadów)	Raport sekretarza
2.1.1.14. Lobbing na rzecz budowy obwodnicy na drodze Nr 62 i 50.	Liczba przedsięwzięć i inicjatyw lobujących (spotkań, protestów, artykułów, wywiadów)	Raport sekretarza
2.1.2.1. Termomodernizacja budynków oświatowych.	Liczba zmodernizowanych budynków	Raport powykonywczy
2.1.2.2. Modernizacja wnętrza kina Paprotka.	Zmodernizowane kino	Raport powykonywczy
2.1.2.3. Modernizacja biblioteki publicznej i Domu Kultury.	Zmodernizowany obiekt	Raport powykonywczy
2.1.2.4. Modernizacja ośrodka "Koszelanka".	Zmodernizowany obiekt	Raport powykonywczy
2.1.2.5. Budowa mieszkań socjalnych i komunalnych.	Liczba wybudowanych mieszkań	Raport powykonywczy
2.1.2.6. Budowa nowej siedziby urzędu Gminy.	Wybudowany obiekt	Raport powykonywczy

2.1.3.1. Budowa placów zabaw i miejsc spędzania czasu małych dzieci z rodzicami.	Liczba wybudowanych miejsc	Raport powyko- nawczy
2.1.3.2. Budowa boisk przyszkolnych.	Liczba wybudowanych boisk	Raport powyko- nawczy
2.1.3.3. Modernizacja bazy OSP Łochów i Łochów Fabryczny.	Liczba zmodernizowanych budynków	Raport powyko- nawczy
2.1.3.4. Zapewnienie dostępności obiektów komunalnych dla osób niepełnosprawnych.	Liczba zmodernizowanych obiektów, które po modernizacji są dostępne dla osób niepełnosprawnych	Raport powyko- nawczy
2.2.1.1. Wykonanie koncepcji urbanistycznej zagospodarowania miasta.	Wykonana koncepcja	BIP
2.2.1.2. Opracowanie i uchwalenie miejscowych planów gospodarowania.	Liczba przygotowanych i uchwalonych planów miejscowych % zurbanizowanej powierzchni gminy objętej aktualnymi planami miejscowymi	BIP Informacja z działu planów miejscowych
2.2.2.1. Aktualizacja Programu Rewitalizacji dla Gminy Łochów.	Zaktualizowany i uchwalony Program Rewitalizacji	BIP
2.2.2.2. Rewitalizacja Parku Dębinka.	Zrewitalizowany Park	Raport powyko- nawczy
2.2.2.3. Rewitalizacja obszaru Łochowa Fabrycznego.	Zrewitalizowany obszar	Raport powyko- nawczy
2.2.2.4. Rewitalizacja i obszar pofabrycznego w Ostrówku.	Zrewitalizowany obszar	Raport powyko- nawczy
2.2.2.5. Zagospodarowanie terenu wokół dworca kolejowego.	Zagospodarowany obszar wokół dworca	Raport powyko- nawczy
2.3.1.1. Wypracowanie sposobu egzekwowania zakazu palenia śmieci w piecach.	Opracowanie wraz z propozycjami prawnych regulacji zakazujących palenia śmieci w piecach	Karta oceny pracy
2.3.1.2. Termomoderniza-	Liczba budynków komunalnych pod-	Raport powyko-

cja w budynkach komunalnych.	danych termomodernizacji	nawczy
2.3.1.3. Termomodernizacja budynków oświatowych.	Liczba budynków oświatowych poddanych termomodernizacji	Raport powykonawczy
2.3.1.4. Lobbing na rzecz wyprowadzenie ruchu tranzytowego z miasta.	Liczba przedsięwzięć i inicjatyw lobujących (spotkań, protestów, artykułów, wywiadów)	Raport sekretarza
2.3.1.5. Wdrażanie Programu Gospodarki Niskoemisyjnej.	Przygotowany i przyjęty uchwałą Program Gospodarki Niskoemisyjnej	BIB
2.3.2.1. Budowa kanalizacji w m. Budziska, Jasiorówka, Baczki.	Długość wybudowanej kanalizacji	Raport powykonawczy
2.3.2.2. Budowa wodociągu w Łazach i Nadkolu.	Długość wybudowanego wodociągu	Raport powykonawczy
2.3.2.3. Dokończenie kanalizacji w aglomeracji Łochów.	Długość wybudowanej kanalizacji	Raport powykonawczy
2.3.2.4. Monitoring i likwidacja dzikich wysypisk śmieci.	Liczba zlikwidowanych dzikich wysypisk śmieci	Raport powykonawczy
3.1.1.1. Przygotowanie terenów dla działalności developerskiej pod budownictwo mieszkaniowe.	Przygotowana oferta dla developerów	BIP
3.1.1.2. Przygotowanie oferty dla przedsiębiorców zainteresowanych lokalizacją biznesu w gminie – zestawienie informacji o terenach przeznaczonych pod działalność gospodarczą z informacją o dostępie do mediów.	Przygotowana informacja zaakceptowana przez Burmistrza	BIP
3.1.1.3. Wsparcie inwestycji i inwestorów pozyskujących energię z odnawialnych źródeł energii.	Liczba inwestycji i inwestorów, którzy uzyskali wsparcie gminy	Sprawozdanie z działalności gminy
3.1.1.4. Wspieranie rozwoju	Program działań i instrumentów	BIP

ju rolnictwa ekologicznego.	wspierających rozwój rolnictwa ekologicznego zaakceptowany przez Burmistrza Gminy i skierowany do realizacji	
3.1.2.1. Prowadzenie korzystnych rozwiązań w zakresie opłat lokalnych.	Zweryfikowana wysokość opłat lokalnych – raport Liczba wprowadzonych regulacji opłat uchwałami Rady Gminy	Raport BIP
3.1.2.2. Wprowadzenie kompleksowej obsługi i zapewnienie pełnej informacji dla osób rozpoczynających działalność gospodarczą, tworzących nowe miejsca pracy.	Przygotowany pracownik udzielający informacji	Dział Kadr
3.1.2.3. Wprowadzenie systemu informacji o możliwościach korzystania ze środków unijnych.	Przygotowany i wdrożony system	Raport powykonawczy
3.2.1.1. Budowa infrastruktury okołoturystycznej, zgodnie ze Strategią rozwoju turystyki Doliny Liwca.	Liczba wybudowanych obiektów	Dokumentacja powykonawcza
3.2.1.2. Tworzenie produktów turystycznych Doliny Liwca, zgodnie ze Strategią rozwoju turystyki Doliny Liwca.	Liczba uruchomionych produktów	Informacja
3.2.2.1. Wykreowanie marki turystycznej Dolina Liwca, zgodnie ze Strategią Rozwoju Turystyki Doliny Liwca na lata 2015 – 2020 z perspektywą do 2025.	Rozpoznawalność marki Dolina Liwca	Badania
3.2.2.2. Organizacja imprez wizerunkowych Doliny Liwca, zgodnie ze Strategią Rozwoju Turystyki Doliny Liwca na lata 2015 – 2020 z perspektywą do 2025.	Liczba zorganizowanych imprez	Osoba odpowiedzialna za rozwój turystyki

3.2.2.3. Opracowanie i wdrożenie marki lokalnej Dolina Liwca. Zarejestrowana marka Dolina .	Liwca – zgłoszenie PUP	Zgłoszenie PUP
3.2.3.1. Powołanie operatora (podmiotu odpowiedzialnego za realizację) **	Powołana organizacja – operator – uchwała rady lub Zarządzenie Burmistrza	BIP
3.2.3.2. Współpraca w ramach Partnerstwa Lokalnego Doliny Liwca.	Podpisana umowa partnerstwa Liczba przedsięwzięć zrealizowanych w ramach partnerstwa	Osoba odpowiedzialna za rozwój turystyki

W ramach procedury monitorowania Strategii będą przygotowywane następujące informacje i raporty monitoringowe:

1. Sprawozdania półroczne z realizacji poszczególnych zadań – przygotowywane przez osoby odpowiedzialne za realizację zadań,
2. Sprawozdania półroczne z realizacji zadań obejmujących jeden cel strategiczny – przygotowywane przez opiekunów celów,
3. Sprawozdanie roczne z realizacji poszczególnych zadań – przygotowywane przez osoby odpowiedzialne za realizację zadań,
4. Sprawozdanie roczne z realizacji zadań obejmujących jeden cel strategiczny – przygotowywane przez opiekunów celów,
5. Sprawozdanie roczne z realizacji strategii – przygotowywane przez Pełnomocnika ds. Realizacji Strategii Rozwoju Gminy,
6. Sprawozdanie dwuletnie z realizacji strategii – przygotowywane przez Pełnomocnika ds. Realizacji Strategii Rozwoju Gminy.

W procesie wdrażania oraz weryfikacji i oceny stopnia realizacji zamierzeń strategicznych przewidziano trzy podstawowe procedury postępowania. Są to:

Procedura przepływu informacji, gromadzenia danych i sprawozdawczości

Sprawozdanie z postępów w realizacji zadań uwzględnionych w Strategii przygotowywane jest raz na rok. Do jego przygotowania służą półroczne sprawozdania z realizacji Strategii.

W tym celu podejmowane są następujące działania:

1. Opiekunowie Celów pozyskują o informacje na temat zadań strategicznych zrealizowanych/będących w realizacji/planowanych do realizacji w danym roku kalendarzowym. Dane zbierane są w oparciu o karty zadań (które zostaną przygotowane w planie realizacyjnym) obejmujące informacje takie jak m.in.: harmonogram i budżet realizacji, planowane do osiągnięcia efekty (wskaźniki produktów i rezultatów), napotkane/potencjalne trudności i problemy, niezbędne dla zrealizowania zadania zasoby. Sprawozdanie roczne jest przygotowywane do 31 stycznia każdego roku,
2. Opiekunowie Celów agregują pozyskane informacje i w oparciu o nie opracowują cząstkowe sprawozdanie dotyczące danego celu strategicznego. Sprawozdanie zawiera: opis stanu realizacji celu oraz rekomendacje dotyczące realizacji celów w kolejnym okresie sprawozdawczym (sprawozdanie roczne uwzględnia również listę zadań planowanych do realizacji ramach celu głównego na kolejny rok budżetowy, w tym nowych propozycji zadań) oraz analizę ryzyka realizacji celu. Sprawozdania Opiekunowie celów przekazują do Pełnomocnika ds. Realizacji Strategii Rozwoju Gminy. Sprawozdania półroczne są przygotowywane do 15 dnia miesiąca po zakończeniu półrocza,
3. W ciągu 7 dni od otrzymania sprawozdania półrocznego Pełnomocnika ds. Realizacji Strategii Rozwoju Gminy zwołuje spotkanie Zespołu ds. Wdrażania i Monitoringu Strategii Rozwoju Gminy Łochów, podczas którego omawiane są sprawozdania Opiekunów Celów oraz przygotowywane są rekomendacje na kolejne półrocze,
4. Sprawozdania roczne i sprawozdanie podsumowujące dwa lata realizacji strategii jest przekazywane do Burmistrza, a po jego akceptacji zostaje skierowane w formie informacji na posiedzenie Rady Gminy Łochów.

Procedura prowadzenia polityki informacyjnej Strategii Rozwoju Gminy Łochów

Upowszechnianie wśród mieszkańców Gminy Łochów informacji o realizowanych i zrealizowanych zadaniach stanowi istotny element budowy klimatu sprzyjającego wdrażanym przedsięwzięciom. Jest także bezpośrednim efektem postawionej przed systemem wdrażania i monitorowania Strategii, zasady transparentności życia publicznego. Podmiotem odpowiedzialnym za prowadzenie polityki informacyjnej w ramach Strategii Rozwoju Gminy Łochów jest Pełnomocnik ds. Realizacji Strategii Rozwoju Gminy - we współpracy z Opiekunami Celów. Przynajmniej raz na rok Pełnomocnik ds. Realizacji Strategii Rozwoju Gminy przygotowuje notatkę medialną dotyczącą postępów w realizacji

przedsięwzięć strategicznych oraz planowanych do realizacji zadaniach. Notatka przekazywana jest wszystkim mieszkańcom gminy poprzez publikację (ulotkę) oraz umieszczenie na stronie internetowej urzędu.

Procedura uruchamiania przeglądu strategicznego (aktualizacji strategii)

Przeгляд i aktualizacja dokumentu „Strategii Rozwoju Gminy Łochów” odbywać będzie się co 2 lata od momentu przyjęcia strategii przez Radę Gminy. Poszczególne kroki uruchomienia tego procesu wskazano niżej i są to:

1. Burmistrz Gminy na wniosek sesji Pełnomocnika ds. Realizacji Strategii Rozwoju Gminy podejmuje decyzję o przystąpieniu do procesu aktualizacji Strategii.
2. Pełnomocnik ds. Realizacji Strategii Rozwoju Gminy we współpracy z Zespołem rekomenduje Burmistrzowi sposób przeprowadzenia aktualizacji (w oparciu o własne zasoby czy z udziałem konsultantów zewnętrznych) oraz przygotowuje harmonogram procesu aktualizacji strategii. Plan przeglądu strategicznego przedstawia Burmistrzowi.
3. Burmistrz zatwierdza sposób, harmonogram oraz plan przeglądu strategicznego i uruchamia proces aktualizacji Strategii.
4. Burmistrz przyjmuje projekt aktualizacji Strategii i przekazuje go do akceptacji Rady Gminy.

Spis rysunków

L.p.	Tytuł	str.
1.	Obszary funkcjonalne strategii	7
2.	Ścieżka wypracowywania Strategii Rozwoju gminy Łochów	13
3.	Relacje pomiędzy Strategią Gminy Łochów a strategiami i programami wyższego rzędu	15
4.	Struktura ludności wg wieku	27
5.	Korzystający z instalacji w % ogółu ludności z podziałem na wieś i miasto	48
6.	Dochody i wydatki budżetowe Gminy Łochów w latach 2010-2014 w mln zł	54
7.	Dochody budżetowe według głównych źródeł pochodzenia w 2014 roku w mln zł	54
8.	Podział wydatków według obszarów w Gminie Łochów w 2014 roku w %	55
9.	Czteroelementowa misja rozwoju gminy	69
10.	Drzewo celów gminy Łochów	73

Spis tabel

L.p.	Tytuł	str.
1.	Gimnazja	18
2.	Szkoły ponadgimnazjalne	19
3.	Szkoły podstawowe	19
4.	Przedszkola	20
5.	Oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych i dzieci wg płci	20
6.	Dzieci objęte w wieku żłobkowym	21
7.	Przychodnie w gminie Łochów w latach 2010-2014	22
8.	Porady dla mieszkańców gminy Łochów w latach 2010-2014	22
9.	Apteki i punkty apteczne	22
10.	Liczba mieszkańców przypadająca na 1 aptekę w 2014 r	23
11.	Świadczenia pomocy społecznej	23

12.	Świadczenia rodzinne	24
13.	Organizację pozarządowych na terenie gminy Łochów 2014 roku	25
14.	Frekwencja wyborcza w gminie Łochów	26
15.	Liczba ludności	26
16.	Saldo ruchu naturalnego w latach 2010 – 2014	28
17.	Migracje na pobyt stały 2010-2014	28
18.	Liczba zawieranych małżeństw w latach 2010 – 2014	29
19.	Zasoby mieszkaniowe gminy Łochów 2010-2014	47
20.	Długość czynnej sieci wodociągowej w latach 2010 – 2014	49
21.	Struktura ludności w latach 2010-2014	49
22.	Bezrobocie rejestrowane w Gminie Łochów w latach 2010-2014	50
23.	Podmioty gospodarcze wpisane do rejestru REGON według sektorów własnościowych w latach 2010-2014	51
24.	Podmioty wg działalności	51
25.	Struktura wielkościowa podmiotów gospodarczych w latach 2010-2014	52
26.	Liczba gospodarstw rolnych w 2010 r.	52
27.	Powierzchnia gruntów rolnych w 2010 r. (w ha)	55
28.	Struktura wykorzystania gruntów w 2010 r. (w ha)	53
29.	Podział wydatków w Gminie Łochów w latach 2010-2014r. (w mln zł)	55
30.	Projekty realizowane przez gminę Łochów	56
31.	Zadania realizacyjne strategii	74
32.	Wskaźniki realizacji strategii	102
33.	Wskaźniki oddziaływania	103
34.	Wskaźniki rezultatu	104
35.	Wskaźniki produktu	107